

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Sanja Herič

**PRIMERJALNA ANALIZA RAZVOJNIH POTI IZBRANIH AZIJSKIH
DRŽAV- JUŽNA KOREJA, TAJSKA IN BANGLADEŠ**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Sanja Herič

Mentorica: izr. prof. dr. Maja Bučar

**PRIMERJALNA ANALIZA RAZVOJNIH POTI IZBRANIH AZIJSKIH
DRŽAV- JUŽNA KOREJA, TAJSKA IN BANGLADEŠ**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

Zahvala:

*Zahvalila bi se rada svoji mentorici za usmerjanje pri izdelavi diplomske naloge, Vaše
nasvete in kritičnost.*

*Hvala tudi vama, draga starša, ki sta mi vedno stala ob strani, izkazovala neizmerno ljubezen
in podpirala vse moje življenjske odločitve.*

Sanja

*»The challenges of today`s problems and tomorrow`s
Cannot be met with yesterday`s solution,
Suitable as they may have been to yesterday`s problem«.*

Thaksin Sinawatra

Primerjalna analiza razvojnih poti izbranih azijskih držav- Južna Koreja, Tajska in Bangladeš

Namen diplomske naloge je raziskati, kakšen pomen imajo razvojne strategije na razvoj držav in zakaj je sploh prišlo do tako velikih razvojnih razlik med državami. To sem ugotavljala na primeru držav azijskega kontinenta, saj je ne samo največji kontinent, ampak predstavlja v vseh pogledih izjemno raznolik kontinent. Diplomska naloga obravnava tri različno razvite azijske države, na podlagi katerih sem ugotavljala, ali lahko dokazano uspešno strategijo ene države prenesemo na izkušnjo oziroma primer države v razvoju. V mojem primeru predstavlja ta vzgled Južna Koreja, ki jo uvrščamo ne samo med t. i. azijske tigre, ampak velja tudi za pravi azijski razvojni čudež, saj ji je uspelo v manj kot štiridesetih letih iz statusa države v razvoju preiti v sam vrh po razvitosti držav. Na drugi strani imamo eno izmed najmanj razvitih držav sveta, to je Bangladeš, ki razvojno močno zaostaja. Država se spopada z revščino, institucionalnim in upravnimi slabostmi ter gospodarsko pod razvitostjo. Nekakšen most med obema državama tako predstavlja Tajska, ki z statusom t. i. novo industrializirane države vztrajno koraka po sledeh Južne Koreje, obenem pa se mora v današnjem času hitrih sprememb soočiti tudi z vedno večjimi izzivi.

Ključne besede: Južna Koreja, Tajska, Bangladeš, strategija razvoja in gospodarska rast.

Comparative analysis of development path of selected Asian countries- South Korea, Thailand and Bangladesh

The main purpose of the work is to discover the importance of development strategies is and where do development discrepancies among countries come from. I looked for the answers to this through analysis of three differently developed countries of Asia. I tried to assess whether it is possible to transfer a proven successful development strategy of one country to another least developed country. In my case this positive example is represented by South Korea, which is not only one of the so called Asian tigers, but is considered for nothing short of an Asian miracle, with its successful transformation from least developed country to one of the most developed countries in a period of only forty years.. On the other side, we have Bangladesh, one of nine least developed countries of Asia, fighting poverty, institutional and governance weaknesses. Third case study is Thailand, which represents a kind of bridge between both previously mentioned countries. Thailand has a status of so called newly industrialized country with development pattern very much similar to this of South Korea, few years back.

Key words: South Korea, Thailand, Bangladesh, development strategy and economic growth.

KAZALO

1. UVOD.....	10
1. 1 Raziskovalni vprašanji.....	11
1. 2 Struktura naloge.....	12
1. 3 Metodologija.....	13
2. RAZVOJ.....	13
2. 1 Definicija razvoja.....	13
2. 2 Teorije razvoja.....	14
2. 2. 1 Teorije linearnih faz rasti.....	15
2. 2. 2 Teorije (modeli) strukturnih sprememb.....	16
2. 3 Cilji razvoja.....	17
2. 4 Kriteriji za razvoj.....	18
2. 5 Klasifikacija držav glede na razvojno stopnjo.....	19
2. 6 Kriteriji za identifikacijo najmanj razvitih držav.....	20
3. PRIMERJAVA IN ANALIZA RAZVOJNIH INDIKATORJEV.....	21
4. ŠTUDIJE PRIMERA.....	28
4.1 JUŽNA KOREJA.....	28
4. 1. 1 Zgodovinske in politične značilnosti države.....	28
4. 1. 2 Razvoj Južne Koreje v 20. stoletju - Obdobje pred II. svetovno vojno.....	28
4. 1. 3 Razvoj Južne Koreje v 20. stoletju - Obdobje po II. svetovni vojni.....	29
4. 1. 3. 1 Vpliv ameriške pomoči na razvoj Južne Koreje.....	29
4. 1. 3. 2 Strategija uvozne substitucije.....	30
4. 1. 3. 3 Strategija izvozne industrializacije.....	30
4. 1. 3. 4 Petletni nacionalni plani.....	32
4. 1. 4 Odras strategije razvoja Južne Koreje na nekaterih področjih.....	33
4. 1. 5 Južna Koreja danes.....	34
4. 2 TAJSKA.....	36
4. 2. 1 Zgodovinske in politične značilnosti države.....	36
4. 2. 2 Začetki strategije razvoja na Tajskem.....	36
4. 2. 3 Ekonomski in socialni razvoj med 1961 in 1986 letom.....	37
4. 2. 4 Obdobje »booma« med 1986. in 1990. letom.....	40
4. 2. 5 Obdobje t. i. »Thaksinomije«.....	42
4. 2. 6 Tajska danes.....	44

4. 2. 6. 1 Politična analiza stanja.....	44
4. 2. 6. 2 Ekonomska analiza stanja	45
4. 3 BANGLADEŠ	46
4. 3. 1 Zgodovinske in politične značilnosti države.....	46
4. 3. 2 Razvoj Bangladeša pod pakistansko oblastjo	46
4. 3. 3 Razvoj Bangladeša od samostojnosti naprej.....	48
4. 3. 4 Razvojni cilji novega tisočletja in njihovo uresničevanje v Bangladešu.....	53
4. 3. 5 Bangladeš danes - razvojni obeti in riziki.....	54
4. 3. 5. 1 Makroekonomska stabilnost in izzivi v obdobju 2001-2005.....	56
4. 3. 5. 2 Dosežki na področju socialnega sektorja.....	57
4. 3. 5. 3 Domače politično okolje in vladavina	58
4. 4 Sklepne misli k poglavju.....	59
5. PREDLAGANA STRATEGIJA RAZVOJA ZA BANGLADEŠ.....	62
6. ZAKLJUČEK	65
7. UPORABLJENA LITERATURA	71

SEZNAM KRATIC

ADB: Azijska razvojna banka (*Asian development bank*)

BDP: Bruto družbeni proizvod (*Gross domestic product*)

BNP: Bruto nacionalni prihodek (*Gross national income*)

ECOSOC: Ekonomski in socialni odbor Organizacije Združenih narodov (*Economic and Social Council*)

EVI: Indeks ekonomske ranljivosti (*Economic vulnerability index*)

EU: Evropska Unija

GSP: Splošni sistem preferencialov (*General system of preferences*)

HAI: Indikator človeških virov (*Human assets indicator*)

HDI: Indeks človeškega razvoja (*Human development index*)

HPI: Indeks človeške revščine (*Human poverty index*)

LDC: Najmanj razvite države (*Least developed countries*)

MFA: Dogovor o tekstilu (*Multi fibre agreement*)

MDG: Milenijski razvojni cilji (*Millennium development goals*)

MDS: Mednarodni denarni sklad (*International monetary fund*)

ODA: Uradna razvojna pomoč (*Official development assistance*)

OECD: Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (*Organization for economic co-operation and development*)

OPEC: Organizacija držav izvoznic nafte (*Organization of petroleum exporting countries*)

OZN: Organizacija Združenih narodov (*Organization of United Nations*)

PRSP: Strategija za odpravljanje revščine (*Poverty reduction strategy paper*)

SDR: Posebne pravice črpanja (*Special drawing rights*)

TNI: Tuje neposredne investicije (*Foreign direct investments*)

ZDA: Združen države Amerike

UN DESA: Oddelek za ekonomske in socialne zadeve Organizacije Združenih narodov (*UN Department for economic and social affairs*)

UNDP: Razvojni sklad Organizacije Združenih narodov (*United Nations Development Fund*)

SEZNAM TABEL

Tabela 2.6.1: Kriteriji za identifikacijo najmanj razvitih držav

Tabela 3.1: Število prebivalcev, stopnje rasti prebivalstva, delež prebivalstva živečega v mestih

Tabela 3.2: Primerjava vrednosti indeksa človeškega razvoja

Tabela 3.3: Pričakovana življenjska doba ob rojstvu, število umrlih dojenčkov ob rojstvu in umrlih pod 5 let starosti

Tabela 3.4: Kazalci pismenosti in izobraževanja

Tabela 3.5: Indikatorji revščine in podhranjenosti

Tabela 3.6: Indikatorji o kanalizaciji in vodnih virih

Tabela 3.7: Stopnja gospodarske rasti

Tabela 3.8: Kosmati domači proizvod na prebivalca

Tabela 3.9: Priliv tujih neposrednih investicij

Tabela 3.10: Uradna razvojna pomoč

Tabela 3.11: Struktura gospodarstva (% od BDP-ja)

Tabela 3.12: Prioritete javnih izdatkov (v odstotku BDP-ja)

Tabela 4.1.3.3.1: Kazalci gospodarske rasti Južne Koreje v obdobju 1960- 2005

Tabela 4.1.3.3.2: Gospodarska struktura v Južni Koreji kot odstotek BDP-ja

Tabela 4.1.4.1: Struktura uvoza Južne Koreje

Tabela 4.1.4.2: Struktura izvoza Južne Koreje

Tabela 4.2.3.1: Rast BDP-ja in kosmatega BDP-ja na prebivalca med 1966- 1986, na Tajskem

Tabela 4.2.3.2: Letne stopnje rasti (v %) bruto domače proizvodnje v kmetijstvu, industriji in storitvenem sektorju za Tajsko

Tabela 4.2.3.3: Distribucija BNP-ja Tajske po sektorjih v obdobju 1966-1986

Tabela 4.2.3.4: Vladni izdatki za zdravje in izobraževanje (kot delež BDP-ja) na Tajskem

Tabela 4.2.4.1: Nekateri gospodarski kazalci za obdobje 1985-1990

Tabela 4.2.4.2: Regionalni ekonomski indikatorji za leto 1989

Tabela 4.3.2.1: BDP na prebivalca v Bangladešu za obdobje 1945-1970

Tabela 4.3.2.2: Letne stopnje rasti deleža posameznih sektorjev v Bangladešu ,1949-1966

Tabela 4.3.3.1: Izvoz bangladeških proizvodov v obdobju 1990-2003 (v tekočih cenah)

Tabela 4.3.3.2: Nekateri makroekonomski indikatorji Bangladeša v obdobju 1980-2004

Tabela 4.3.3.3: Skupni zunanji dolg Bangladeša in servisiranje dolga (v milijonih) v obdobju 1985-2004

Tabela 4.3.4.1: Najpomembnejši milenijski cilji in njihovo uresničevanje v Bangladešu

Tabela 4.3.4.2: Trendi v neenakosti v Bangladešu merjeno z Gini koeficientom, 1991-2000

1. UVOD

Azijska regija je regija nasprotij, ker na istem kontinentu hkrati sobivajo gospodarsko najhitreje rastoče države (t. i. azijski tigri¹ in t. i. vzhajajoče države oz. novo industrializirane države²) in gospodarsko najrevnejše države sveta, t. i. države tretjega sveta oziroma najmanj razvite države.³ Medtem ko se prva skupina držav sooča z visokimi stopnjami gospodarske rasti, visokim bruto domačim proizvodom (BDP) na prebivalca, nizkimi stopnjami brezposelnosti, skratka z blaginjo v socialnem in ekonomskem smislu, so najmanj razvite države izpostavljene revščini, nizkim stopnjam gospodarske rasti, nizkim življenjskim standardom, šibkimi institucionalnimi, infrastrukturnimi in človeškimi viri. Hkrati je azijska regija tudi regija z največ prebivalci na svetu, ne samo ker je največji svetovni kontinent, ampak tudi najgosteje poseljen. Tako samo Indija in Kitajska skupaj predstavljata skoraj 40 odstotkov svetovnega prebivalstva (UNDP 2006). Seveda obenem to tudi pomeni toliko večji delež svetovnega prebivalstva, ki živi v revščini, saj od več kot 3,5 milijard prebivalcev na kontinentu skoraj 900 milijonov od teh živi v revščini⁴ (Asia strategy⁵ 2001: 5). Tako je vprašanje odpravljanja revščine in ustrezne strategije razvoja v Aziji še toliko pomembnejše, kajti od pravilne strategije je odvisno izboljšanje kvalitete življenja skoraj milijarde prebivalcev sveta.

Uspeh Južne Koreje, ki je hkrati močno dvignila svojo gospodarsko rast in občutno znižala stopnje revščine, dosega le še redko katera država. Na začetku njene razvojne poti je bil problem revščine in nerazvitosti podoben, kot je danes pri mnogih manj razvitih državah. Kar je izrednega pri korejski zgodbi, je, s kakšno hitrostjo in v kakšnem obsegu je država, ki je bila še na začetku 60-ih let prejšnjega stoletja med državami v razvoju, v manj kot 40-ih letih uspela doseči status ene izmed najbolj razvitih držav sveta. Če pa pogledamo še dejstvo, da sama država ni obdarjena z naravnimi bogastvi in da je manj kot četrtina vse zemlje primerna za kmetijsko obdelavo, je zgodba o uspehu še toliko večja. Zato me bo v diplomii zlasti zanimalo, na kakšen način je Južni Koreji uspel tako velik razvojni korak, katere strategije je uporabljala in kaj se lahko iz korejskega primera naučijo države, ki spadajo med najrevnejše države sveta in so šele na začetku svoje razvojne poti, kot je tudi Bangladeš.

---

¹ Med azijske tigre uvrščamo Hong Kong, Singapur, Tajvan in Južno Korejo.

² T. i. vzhajajoče (iz angleščine *emerging*) države so Kitajska, Indija, Tajska in Indonezija in Malezija.

³ Najmanj razvite države v Aziji so Afganistan, Bangladeš, Butan, Jemen, Kambodža, Laos, Maldivi, Mjanmar, Nepal in Vzhodni Timor.

⁴ Revščina se odraža z odstotkom populacije, ki živi z dohodkom manj kot 1 ameriški dolar na dan. (Rojec in Bučar 2004/a: 3)

⁵ *Strategija Azije (Asia Strategy)* Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Germany, September 2001. Dostopna na <http://www.bmz.de/en/service/infothek/fach/konzepte/asia90.pdf> (26. marec 2007). V nadaljevanju Strategija Azije.

Nekakšen most v diplomski nalogi bo predstavljala Tajska, ki ima danes status novo industrializirane države in s svojo razvojno potjo in strategijo počasi stopa po poti Južne Koreje.

Ker pa seveda niti dve državi na svetu nista identični in je kljub mnogim skupnim značilnostim azijskih držav v zgodovinskem razvoju, geografskih značilnostih in drugih karakteristikah vendarle velika razlika, me bo predvsem zanimalo, ali je sploh možno posploševati takšno zgodbo uspeha, kot jo je pisala Južna Koreja, bodisi na uspešno razvijajočo se državo kot je Tajska ali na državo v razvoju, kot je Bangladeš. Se pravi, ali zgodovinske okoliščine in aktualne politične ter druge razmere ustrezajo in dopuščajo »kopiranje« dokazano uspešne strategije razvoja. Poleg tega bo namen moje analize razvojnih poti treh različno uspešnih držav poskus izpeljave nekih vzporednic in oblikovanja možne optimalne strategije razvoja, ki bi jo v bodoče moral uporabljati ne samo Bangladeš, ampak vse države, ki razvojno močno zaostajajo za najuspešnejšimi državami sveta. Na tem mestu moram razjasniti tudi pojem strategije razvoja, saj je to bistvena sestavina moje diplomske naloge. Senjur (2002: 28) pojasnjuje pojem strategije razvoja kot »premišljeno vodenje aktivnosti države na različnih področjih in ravneh za doseg določenega dolgoročnega gospodarskega razvojnega smotra.« Seveda so poti, kako ta cilj doseči, številne in raznolike. Na njih vpliva mnogo faktorjev, od sposobnosti države za izbiro in implementacijo pravilne strategije, do notranjih in zunanjih omejitev, kot so obdarjenost z naravnimi viri, zgodovinske okoliščine, dogajanja na mednarodnem prizorišču itd. Pomemben dejavnik, zlasti ko gre za izbiro strategije razvoja držav v razvoju, pa je dejstvo, da le-te pogosto razpolagajo s pomembnimi razvojnimi viri, vendar pa imajo težave pri njihovem aktiviranju (O. A. Hirshmann v Trček 1995: 2). Vilogorac (v Trček 1995: 2) pa še dodaja, da »dobra strategija razvoja takšnim ekonomijam omogoča, da iz stanja neaktivnosti stopijo na pot gospodarskega razvoja s pomočjo odkritja in angažiranja skritih, razmetanih ali slabo izkoriščenih resursov«.

Ugotovitve iz analize študije primerov bom povezala še s teorijami razvoja, z namenom ugotoviti, po kateri razvojni teoriji ali teorijah so se obravnavane države najbolj razvijale.

1.1 Raziskovalni vprašanja

Ravno zato, ker je regija v vseh pogledih zelo različna (ekonomskem, političnem, kulturnem, zgodovinskem in religijskem), sem se odločila, da bom v diplomski nalogi analizirala razvojne poti treh različno razvitih držav, in sicer najbolj razvite, srednje razvite in najmanj razvite države in tako bom na primeru teh držav skušala ugotoviti, *od kod take razlike v razvoju oziroma katere so ključne determinante, ki so zaznamovale tako različne*

razvojne poti obravnavanih držav. Na podlagi ugotovitev bom poskušala nato ugotoviti, ali je možno oblikovati neko univerzalno strategije razvoja, ki bi veljala za vse države v razvoju in če ne, zakaj ne.

1. 2 Struktura naloge

Diplomska naloga bo sestavljena iz sedmih poglavij, nekatera izmed poglavij bodo imela še svoja podpoglavja. Prvo poglavje je uvod, v katerem sem predstavila izbrano temo, relevantnost le-te, raziskovalni vprašanji in metodologijo. V drugem poglavju, ki je najbolj teoretično, saj se v njem nahajajo definicije in teorije, se bom ukvarjala s pojmom razvoja. Pri razvoju bom tako razčlenila samo definicijo razvoja, podala različne teorije razvoja in podrobneje opisala tisto, za katero menim, da ima največ podobnosti z razvojnimi potmi izbranih držav, in kriterije za razvoj. Pri klasifikaciji držav bom poleg same klasifikacije natančneje definirala tudi pojem najmanj razvitih držav in kriterije za vstop oziroma izstop iz te kategorije.

Tretje poglavje bo namenjeno poglobljeni analizi izbranih razvojnih indikatorjev posameznih držav, ki prikažejo razvojne razlike med državami nekoč in danes. Tu moram opozoriti na problem, ki se je pojavil pri tej analizi. Pri nekaterih indikatorjih namreč niso na razpolago podatki za vse obravnavane statistike, za večino obravnavanih podatkov je zelo težko dobiti podatke, novejša od leta 2004, zato sem morala operacionalizirati z zadnjim dosegljivim letom, ki sem ga lahko dobila za posamezne države, poleg tega pa sem poskušala dobiti podatke iz čim manj različnih virov.

Četrto poglavje se ukvarja s študijami primerov Bangladeša, Južne Koreje in Tajske. V tem poglavju bom orisala, kako je potekal razvoj v vsaki izmed držav, katere razvojne strategije so države pri tem uporabljale in kako uspešne so bile. Pregled bom zaključila z krajšo analizo situacije danes, se pravi, kako se razvojne strategije, ki so jih uporabljale države nekoč, kažejo na stanje razvitosti danes in kakšne so morebitne težave, s katerimi se te države soočajo oziroma na kaj morajo biti pozorne, če želijo (še naprej) stremeti k blaginji.

Naslednje poglavje se bo vsebinsko navezovalo na četrto, saj bo v njem predlagana strategija razvoja za Bangladeš, ki jo bom postavila na podlagi ugotovitev četrtega poglavja, poleg tega bom dodala še svoje ugotovitve in predlagane rešitve nekaterih razvojnih poročil. Namen tega poglavja bo tako ne samo ugotoviti ali obstaja optimalna strategija razvoja za Bangladeš na podlagi »kopiranja« strategij, ki sta jih uporabljali in jih še uporabljata Tajska in Južna Koreja, ampak tudi ugotoviti, kaj je tisto specifično razvojno pogojenega in možno prenesljivega le na specifično državo v razvoju, kot je Bangladeš.

V predzadnjem, šestem poglavju, bom v zaključku podala ugotovitve diplomske naloge, vzroke za razvojne razlike in odgovor na raziskovalni vprašanji. Zadnje, sedmo poglavje, je pregled uporabljene literature.

1. 3 Metodologija

V diplomski nalogi bom uporabila več različnih metod preučevanja, saj je tudi diplomska naloga sestavljena iz več različnih delov, vsak izmed njih pa je osredotočen na različne metodološke sestavine. Tako bom uporabila primarne vire, kot je na primer strategija za odpravljanje revščine, ki jo je sprejela bangladeška vlada. Sekundarni viri zajemajo knjige, članke, raziskovalna poročila itd. Sekundarne vire bom uporabljala skozi celotno nalogo. Uporabljena bo tudi metoda primerjalnega raziskovanja, ki bo sicer razvidna bolj ali manj v vseh delih, saj je tudi celotna diplomska naloga namenjena primerjavi razvojnih strategij. Poudarek te metode pa bo vendarle v petem poglavju pri primerjalni analizi razvojnih indikatorjev. S študijo primera se bom ukvarjala v osrednjem delu diplomske naloge, kjer bom preučevala razvojne strategije izbranih azijskih držav. V diplomski nalogi bom uporabila še eno zelo pomembno metodo, to je analizo (uradnih) statistik. Le-ta bo prisotna v primerjalnem delu analize razvojnih indikatorjev, kjer bodo ravno statistični podatki tisti, iz katerih bom črpala ugotovitve. Analiza statistik bo močno prisotna tudi v študijah primerov, saj bodo le-te večinoma v številkah razkrivale, kakšen je rezultat posameznih razvojnih strategij držav.

2. RAZVOJ

2. 1 Definicija razvoja

Definicija razvoja se je zgodovinsko gledano spreminjala. Kakor je samo mišljenje ljudi napredovalo, človeški um in države so se razvijale, tako se je tudi sama definicija razvoja spreminjala in razvijala. Zanimiv pogled na definicijo je podala Knippers Blackova (1999: 1-15), saj označuje razvoj kot »uporabnikom prijazen«*»* pojem, ker razvoj po njenem mnenju pomeni, karkoli si posameznik pač želi, da pomeni, zato tudi meni, da ni splošno sprejemljive definicije razvoja. Tako tudi meni predstavlja pojem razvoja zelo širok termin, in sicer vidim razvoj kot napredek oziroma premaknitev iz osnovnega stanja v drugo stanje, ki gre v smeri izboljšanja. Ta napredek pa se lahko odraža bodisi na tehnološkem, gospodarskem, zdravstvenem, šolskem, kulturnem, praktično kateremkoli področju. Seveda je zaželeno, da se razvoj zgodi na čim več področjih hkrati, saj država ne more biti država blaginje, če nima zagotovljenega enakomernega razvoja na vseh omenjenih področjih. Ker pa vendarle lahko

zasledimo v delih večine razvojnih ekonomistov⁶ oziroma delih, ki se ukvarjajo z razvojno tematiko, neke skupne opredelitve pojma razvoja, jih v naslednji vrsticih tudi podajam. Tako v strogo ekonomskem smislu razvoj tradicionalno pomeni kapaciteto nacionalnega gospodarstva, katerega začetno ekonomsko stanje je bilo dolgo časa bolj ali manj statično, da proizvaja in vzdržuje letno rast svojega BDP-ja po stopnjah 5 odstotkov, 7 odstotkov ali več (Rojec in Bučar 2004/a: 14). Colman in Nixon (1994: 5) pri tem tudi opozarjata, da definicije razvoja nikakor ne smemo enačiti z ekonomsko rastjo, kajti ekonomska rast⁷ ni enaka razvoju, je pa tradicionalno gledano najpomembnejši kazalec razvoja. Tudi Todaro (1997: 13) izpostavi stopnjo rasti dohodka ali BDP na prebivalca kot običajni, alternativni indikator razvoja. Zgodovinske izkušnje predvsem 1950. in 1960. let so pokazale, da je ta ekonomska definicija razvoja preozka, saj je mnogo najmanj razvitih držav v tistem času uresničevalo svoje cilje gospodarske rasti, življenjski standard množic pa je kljub temu ostajal nespremenjen. Zvoljo teh spoznanj so v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ekonomski razvoj redefinirali v smislu zmanjšanja ali odprave revščine, neenakosti in nezaposlenosti v okviru rastočega gospodarstva.

2. 2 Teorije razvoja

Pri teorijah razvoja se bom osredotočila na eno izmed petih glavnih teorij ekonomskega razvoja, to je teorijo strukturnih sprememb, ki po mojem najbolje pojasnjuje tako samo razvojno pot, kot strategijo razvoja v izbranih državah. Druge teorije razvoja naj bi služile predvsem razlagi, zakaj in na kakšen način prihaja ali ne prihaja do razvoja v posamezni državi.

Omenjene teorije so (Bučar, Rojec 2004/a: 54-75):

1. Teorija linearnih faz rasti: razvojni proces je serija zaporednih faz gospodarske rasti skozi katere morajo vse države.
2. Teorije (modeli) strukturnih sprememb: razvoj je viden proces rasti in sprememb, ki so si v osnovnih značilnostih podobne v vseh državah. Vendar med državami obstajajo razlike med hitrostjo in vzorcem razvoja, ki so odvisne od preskrbe z resursi, velikosti države, vladnih politik in zunanjih pogojev, kot so kapital, tehnologija in mednarodna trgovina.
3. Teorije mednarodne odvisnosti: manj razvite države se soočajo z nizom domačih in mednarodnih institucionalnih, političnih in ekonomskih rigidnosti in so ujete v odnose dominacije in odvisnosti od bogatih držav.

---

⁶ Kot so bili Harrod, Domar, Lewis, Kuznets in kasneje Stiglitz in Stern.

⁷ Ekonomska oz. gospodarska rast je ožji pojem od razvoja, tradicionalno se izraža z BDP-jem. (Senjur 2002: 6)

4. Neoklasična kontrarevolucija: poudarek je na pozitivni vlogi svobodnega trga, odprtih gospodarstvih in privatizaciji neučinkovitih javnih podjetij. Počasen razvoj je v prvi vrsti rezultat premočne državne intervencije in reguliranja gospodarstva.

5. Nova teorija endogene rasti: poskuša spremeniti in razširiti tradicionalno teorijo rasti tako, da bi pojasnila, zakaj se nekatere hitro razvijajo, druge pa stagnirajo in zakaj ima država še vedno pomembno vlogo v razvojnem procesu.

V sklepnem delu četrtega poglavju bom skušala povezati teorije razvoja s študijami primerov. Menim pa, da sta teoriji, ki najbolj prikažeta modele razvoja izbranih držav, teorije (linearnih faz) rasti in teorije strukturnih sprememb, zato jih v nadaljevanju podrobneje opisujem. Ob koncu študije primerov bom ugotovila, ali moje predvidevanje drži.

2. 2. 1 Teorije linearnih faz rasti

Po teoriji linearnih faz strategije rasti izhajata revščina in nerazvitost iz nezadostnega in neprimerne kapitalnega investiranja, ki bi ob nasprotnem primeru rešil probleme nizke produktivnosti in nezaposlenosti. Primerna strategija bi bila v tem primeru povečanje kapitalnega investiranja, da bi stimulirala ekonomsko rast. Kapital lahko pride v obliki domačih varčevanj, tujih neposrednih investicij in tuje uradne pomoči (Korten 1992: 61).

Najbolj znan predstavnik oz. zagovornik te teorije je bil Rostow (v Colman in Nixon 1994: 42- 43), ki je trdil, da se vse države nahajajo v eni izmed hierarhij razvojnih faz. Le-te je identificiral kot:

1. tradicionalno družbo,
2. tranzicijsko fazo, v kateri se zgodijo predpogoji za »vzlet«,
3. fazo vzleta,
4. pot k zrelosti,
5. fazo visoke masovne potrošnje.

Tako so vse razvite države šle skozi prvo, drugo in tretjo fazo in se nahajajo v četrti ali peti fazi, manj razvite države pa morajo zgolj slediti določenim pravilom razvoja in bodo prišle v fazo samo vzdržne rasti (Todaro 1997: 70).

Najbolj znana razlaga teorije linearnih faz rasti je t. i. Harrod- Domarjev model rasti, ki pravi, da mora vsako gospodarstvo prihraniti del narodnega dohodka, da bi z investiranjem lahko nadomestilo porabljene kapitalne dobrine. Če želi rasti, mora prihraniti še več. Obstaja direktna zveza med kapitalom in narodnim dohodkom, ta zveza pa se imenuje kapitalni količnik, ki nam pove, koliko enot kapitala je potrebno za proizvodnjo ene enote narodnega kapitala. Stopnja rasti narodnega dohodka je odvisna od stopnje varčevanja in kapitalnega

količnika. Da bi raslo, mora gospodarstvo prihraniti in investirati določen del narodnega dohodka. Več kot je gospodarstvo sposobno varčevati in investirati, večja bo gospodarska rast. Glavna ovira hitrejšemu razvoju v tem modelu je nizka stopnja formiranja kapitala v mnogih manj razvitih državah. Tu pride v igro tuji kapital,⁸ ki lahko dopolni domače varčevanje. (Rojec in Bučar 2004/a: 55- 57).

2. 2. 2 Teorije (modeli) strukturnih sprememb

Na kratko lahko opišemo to teorijo kot teorijo, ki se »osredotoča na mehanizme, s katerim nerazvita gospodarstva prehajajo od tradicionalno preživitvenega kmetijstva v smeri modernejšega, bolj razvejanega industrijskega in storitvenega gospodarstva.« (Bučar, Rojec 2004/a: 59) Znotraj same teorije oz. modela prevladujeta dve teoriji, in sicer Lewisova razvojna teorija, t. i. dvosektorski model s presežnim delom, in Chenneryjeva analiza vzorcev razvoja.

Po Lewisu (v Todaro 1997: 76-78) sestavljata nerazvito gospodarstvo dva sektorja. Prvi je tradicionalni, kmetijski sektor, kjer je preveč delovne sile in je zato mejna produktivnost dela nič ali celo negativna, plače pa na preživitvenem nivoju. Drugi pa je moderni, industrijski sektor, značilen za urbane predele, kamor se zaradi povečane proizvodnje industrijskega sektorja postopoma seli delovna sila iz kmetijskega sektorja. Nivo plač v industrijskem sektorju je konstanten in nad povprečno preživitveno ravnjo plač v kmetijskem sektorju. Kako hitro pa se moderni sektor veča, je odvisno od stopnje investiranja in akumuliranja kapitala v tem sektorju.

Tudi analiza vzorcev rasti (Todaro 1997: 80-81) se ukvarja s spremembo strukture gospodarstva, poleg tega vključuje še mednarodno komponento, saj poudarja, da so razlike med razvitimi in nerazvitimi državami posledica tako domačih kot mednarodnih ovir za razvoj. Med domače ovire uvršča preskrbo z viri, velikost trga in populacije ter institucionalne ovire, medtem ko med mednarodne ovire šteje možnost dostopa države do kapitala, tehnologije in vključenost v mednarodno trgovino. Najbolj znan predstavnik te teorije je Hollis Channery, ki je identificiral več karakteristik značilnosti razvojnega procesa (Bučar in Rojec 2004/a: 62):

- premik od kmetijske v industrijsko proizvodnjo,
- postopna akumulacija fizičnega in človeškega kapitala,

---

⁸ Ki je lahko v obliki kreditov, tujih investicij ali pomoči.

- spremembe v potrošniškem povpraševanju od poudarka na hrani in osnovnih potrebah k diverzificiranim industrijskim dobrinam in storitvam,
- rast mest in urbanih industrij, ko se ljudje izseljujejo iz kmetij in majhnih mest,
- zmanjševanje družin in stopenj rasti prebivalstva.

V nadaljevanju, ko bom s podrobno analizo razvojne strategije tudi identificirala razvojne vzorce izbranih azijskih držav, bom lahko ugotovila, ali se obe zgoraj izpostavljeni teoriji dejansko nanašata tudi na te države, se pravi, ali je moč prepoznati v samem razvojnem procesu obe teoriji strukturnih sprememb.

2.3 Cilji razvoja

Kateri so torej cilji razvoja oziroma, kaj je namen razvojnega procesa? Glede tega si je različna literatura vsekakor bolj enotna kot okoli definicije razvoja. Tako naj bi bili cilji razvoja naslednji (Rojec in Bučar 2004/a: 18):

1. Povečati razpoložljivost / dosegljivost in razširiti porazdelitev osnovnih dobrin, ki zadovoljujejo življenjske potrebe, kot so hrana, bivališče, zdravje in varnost/ zaščita.
2. Dvigniti nivo življenja vključno z zagotavljanjem večjega števila delovnih mest, boljše izobrazbe, večje pozornosti kulturnim in humanističnim vrednotam, kar vse bo služilo ne le za izboljšanje materialne blaginje, temveč tudi za doseganje večjega individualnega in nacionalnega samospoštovanja.
3. Razširiti razpon ekonomskih in družbenih možnosti, ki so na razpolago posameznikom in državam, s tem da se jih osvobodi od podrejenosti (suženjstva) in odvisnosti ne le od drugih ljudi in držav, temveč tudi od sil neznanja in človeške bede.

Na tem mestu omenjam tudi, kaj zajema razvojna strategija, ki proizvaja gospodarsko rast, saj bosta pojma gospodarske rasti in strategije prisotna skozi celotno diplomsko nalogo. Pomagala sem si z tristebno strukturo, kot jo je predlagal Nicholas Stern (2002: 7- 23):

1. *Graditev investicijske klime za rast* → promocija rasti, produktivnosti, novih delovnih mest, priložnosti in dohodka; pogoj je makroekonomska stabilnost, fiskalna disciplina, razvita infrastruktura, finančni sistemi, pravna, regulacijska in administrativna infrastruktura.
2. *Omogočiti revnim ljudem, da sodelujejo v gospodarstvu in družbi* → pospeševati zdravstveni in izobraževalni sistem, institucionalno, politično in psihično okolje, ki pomagajo revnim ljudem pri procesu participacije.
3. *Reforme v vladanju*. Z okrepitevijo institucionalnih politik in vladavine prava se lahko izboljša tudi investicijska klima, z njo pa produktivnost, zaposlenost in rast. Transparentnost

in učinkovit javnega sektorja sta bistvenega pomena za sodelovanje revnih pri procesu odločanja.

2. 4 Kriteriji za razvoj

Seers (v Colman in Nixson 1994: 3) se je pri opredelitvi kriterijev za razvoj vprašal, kateri so pogoji za univerzalno sprejete cilje človeškega razvoja. Pri tem je identificiral pet kriterijev za razvoj najmanj razvitih držav:

1. Družinski dohodki morajo biti zadostni za zadovoljitev osnovnih človeških potreb, kot so hrana, bivališče in oblačila / obutev.
2. Zaposlitev mora biti dosegljiva vsem družinskim članom, ne samo zato, ker le-ta zagotavlja človeški obstoj, ampak ker človek potrebuje delo tudi za osebno rast.
3. Povečan dostop do izobraževanja in dvig deleža pismenih ljudi.
4. Prebivalstvo mora imeti možnost sodelovanja v vladanju.
5. Neodvisnost držav od vplivov drugih držav.

Podobno kot Seers se je tudi Myrdal lotil podajanja kriterijev za oceno razvoja, ki jih je poimenoval kot t. i. »modernizacijski ideali«. Ti so po njegovem (v Colman in Nixson 1994: 3): racionalnost, razvoj in načrtovanje razvoja, dvig produktivnosti, dvig življenjskega standarda, socialna in ekonomska enakost, izboljšanje delovanje institucij, državna konsolidacija, državna neodvisnost, demokracija, ki izvira iz korenin družbe in socialna disciplina.

Akcijski načrt⁹ za najmanj razvite države za obdobje 2001-2010 podaja prioriteta področja, na katere se morajo osredotočiti nacionalne politike najmanj razvitih držav s pomočjo zunanjih partnerjev (kot so bogate države, mednarodne organizacije). Ta področja so:

- znatno zmanjšanje revščine,
- razvoj človeških in institucionalnih virov za podporo trajni rasti in trajnostnemu razvoju,
- odstranitev ovir na strani ponudbe in dvig produkcijske zmožnosti ter razširitev domačih trgov, da se pospeši gospodarsko rast in dvigne zaposlenost,
- pospešiti rast najmanj razvitih držav, z namenom dvigniti njihov delež v svetovni trgovini in pospešiti investicijske tokove v državo in iz nje,

---

⁹ Akcijski načrt (*Program of action for the least developed countries for the decade 2001- 2010*). Sprejet na tretji konferenci Združenih narodov, namenjen najmanj razvitim državam, v Bruslju 20. maja 2001. Dostopno na <http://www.unctad.org/en/docs/aconf191d13.en.pdf> (23. marec 2007).

- okoljska zaščita,
- preskrbljenost s hrano in zmanjšanje podhranjenosti.

2. 5 Klasifikacija držav glede na razvojno stopnjo

Po standardih Svetovne banke (The World Bank/a) se klasificira države glede na dohodek, in sicer na države z visokim dohodkom, države s srednje visokim dohodkom in države z nizkim dohodkom. Po tej klasifikaciji bi tako uvrstili Južno Korejo v države z visokim dohodkom, Tajsko v kategorijo srednjih dohodkov in Bangladeš v kategorijo držav z nizkimi dohodki.¹⁰ Že sama Svetovna banka v svojem poročilu iz leta 1993, *The East Asian Miracle* (v Hoogvelt 1997: 201-202), priznava, da sama klasifikacija držav po dohodku ne odraža nujno dejanskega razvojnega statusa držav, zato obstajajo tudi druge klasifikacije držav, kot so tiste, ki zajemajo gospodarsko rast, faktor človeškega razvoja, strukturo gospodarstva, distribucije dohodka itd. Tako navaja Poročilo človeškega razvoja, ki ga letno objavlja Razvojni program Organizacije Združenih narodov (UNDP) več klasifikacij držav. (UNDP 2005: 279-282) Eno je po kriterijih človeškega razvoja, kjer spadajo v kategorijo visokega človeškega razvoja države z indeksom človeškega razvoja (HDI) nad 0,800. Izmed obravnavanih držav se v to kategorijo uvršča Južna Koreja. Naslednja kategorija je kategorija srednje visokega človeškega razvoja s HDI-jem med 0,500 in 0,799. V to kategorijo spadata Tajska in Bangladeš. Tretja kategorija po tej klasifikaciji je kategorija nizkega človeškega razvoja, s HDI-jem pod 0,500.

Naslednji in hkrati najbolj razširjen ter največkrat uporabljen sistem klasifikacije tako v sami strokovni literaturi, kot med laičnimi posamezniki, je sistem klasifikacije držav po razvitosti. V grobem se delijo države na najbolj razvite države, države v razvoju in najmanj razvite države.¹¹ Znotraj vsake kategorije pa obstaja še več podkategorij. Tako so države tretjega sveta po klasifikaciji Združenih narodov (UN DESA 2005: 125-129) razdeljene na najmanj razvite države (44 najrevnejših držav), države v razvoju (88 držav, ki niso izvoznice nafte) in 13 držav, bogatih z nafto članice OPEC). Po klasifikaciji OECD¹² (OECD 2006) pa so države tretjega sveta razdeljene na 61 držav z nizkim dohodkom, 73 držav s srednjim dohodkom, 11 novo industrializiranih držav in 13 članic OPEC.

¹⁰ V visoko dohodkovno skupino uvrščajo države z BNP nad \$ 9,076, v srednjo dohodkovno skupino se uvršča države z dohodkom BNP med \$ 736 in \$ 9,075, v nizko dohodkovne države se uvršča države z BNP pod \$ 735.

¹¹ Termin »najmanj razvite države (*least developed countries- LDC*)« opisuje najrevnejše države sveta. (Nations online/a)

¹² OECD v svoji klasifikaciji zajema tudi države in teritorije, ki so izven sistema OZN.

2. 6 Kriteriji za identifikacijo najmanj razvitih držav

Znotraj ekonomskega in socialnega oddelka Organizacije Združenih narodov (OZN) deluje posebni odbor za razvojne politike, ki vsaka tri leta pripravi poročilo o najmanj razvitih državah in morebitnih napredkih. Ta odbor je razvil kriterije, na podlagi katerih se države uvršča v skupino najmanj razvitih držav in pod kakšnimi pogoji lahko država napreduje v skupino držav v razvoju. Ti kriteriji so:

1. Kriterij nizkih dohodkov: na podlagi merjenja 3-letnih povprečnih dohodkov bruto nacionalnega prihodka na prebivalca. Države, vključene v ta seznam, so tiste, katerih dohodek na prebivalca ne presega meje 750\$. Po zadnjem pregledu so ta kriterij presegali le Maldivi.

2. Kriterij slabosti človeških virov, ki vključuje a) *prehrano*, merjeno s povprečnim vnosom kalorij v telo; b) *zdravje*, merjeno s stopnjo umrljivosti otrok pod petimi leti starosti; c.) *izobrazbo*, merjeno s stopnjo pismenosti odraslih in s stopnjo vpisa v sekundarni cikel izobraževanja. Za napredovanje iz te skupine mora indikator človeških virov (HAI) znašati nad $\frac{3}{4}$ maksimalnega HAI količnika, ki je 100, se pravi, da je potreben HAI nad 65, ki so ga v azijski skupini znova dosegli le Maldivi.¹³

3. Kriterij ekonomske ranljivosti (EVI), ki se ga meri na podlagi naslednjih indikatorjev: a) nestabilnosti kmetijske proizvodnje, b) nestabilnosti v zaslužku od izvoza, c) delež predelovalne industrije in modernih storitev merjeno v bruto domačem proizvodu, d) izvozu trgovine in e) število prebivalcev. Kriterij za vključitev v kategorijo najmanj razvitih držav je vrednost EVI nad 33. (UN ECOSOC 2003: 24-30)

Tabela 2.6.1: Kriteriji za identifikacijo najmanj razvitih držav

Država	Prebivalstvo, 2002 (v milijonih)	BDP na prebivalca (v \$) (nižji od 750\$)	HAI (nad 65)	EVI (nad 33)
Afganistan	23,3	523	11,6	50,1
Bangladeš	143,4	363	45,3	22,9
Butan	2,2	600	40,4	40,6
Jemen	19,9	423	46,8	49,1
Kambodža	13,8	263	44,5	49,7
Laos	5,5	297	46,4	43,9
Mjanmar	49	282	60	45,4
Nepal	24,2	240	47,1	29,5
Zahodni Timor	0,8	478	36,4	..

Vir: UN ECOSOC (2003): Review of the list of least developed countries.

¹³ Ker Maldivi izpolnjujejo dva od treh kriterijev, jih tako ne moremo več uvrščati v seznam najmanj razvitih držav.

3. PRIMERJAVA IN ANALIZA RAZVOJNIH INDIKATORJEV

Preden se lotim študij primerov razvojnih strategij obravnavanih držav, bom primerjala izbrane ekonomske in socialne indikatorje, za katere menim, da najbolje prikažejo, razvojno raven držav, zajetih v študijo. Tako bom dobila osnovne informacije o tem, na kakšni stopnji razvoja so države danes, v primerjavi s tem, na kakšni so bile pred 20, 30 in več leti. To bo že dober pokazatelj, kako uspešne so bile strategije razvoja v državah. Obenem mi bodo podatki služili kot pomoč pri ugotavljanju, zakaj je prišlo v relativno kratkem obdobju do takšnih razvojnih razlik med državami oziroma kakšna je ustrezna in uspešna razvojna pot.

Tabela 3.1: Število prebivalcev, stopnje rasti prebivalstva, delež prebivalstva živečega v mestih

	Prebivalstvo (v milijonih)				Stopnje rasti prebivalstva			Urbano prebivalstvo (v % od celotnega prebivalstva)		
	1975	2003	2005	2015 ¹⁴	1975-2003	2005	2003-2015 ¹⁵	1975	2003	2015 ¹⁶
J. Koreja	35,3	47,8	48,3	49,1	1,1	0	0,3	48	80,3	83,3
Tajska	41,3	63,1	64,2	69,1	1,5	1	0,7	23,8	32	36,7
Bangladeš	73,2	136,6	141,8	168,2	2,2	2	1,7	9,9	24,3	29,6

Vir: UNDP (2005) Human development report.

Zgornja tabela kaže osnovne podatke o prebivalstvu in stopnje rasti prebivalstva. Kot je razvidno, je Bangladeš s skoraj 142 milijoni daleč največja država izmed analiziranih, sledi ji za polovico manjša Tajska, ki jih ima 64 milijonov, še manj, 48 milijonov, pa jih ima Južna Koreja. Zanimiva je tudi projekcija, ki prikazuje, kolikšno naj bi bilo število prebivalcev leta 2015, izračunano na podlagi letne stopnje rasti prebivalstva. Po predvidevanjih naj bi imel Bangladeš skoraj 100 milijonov prebivalcev več kot Tajska in še dodatnih 20 milijonov več kot Južna Koreja. Stopnja rasti prebivalstva se je v obdobju 1975-2003 v primerjavi z letom 2005 drastično znižala zlasti v Južni Koreji, ki bi lahko ob nadaljevanju takega trenda že v začetku leta 2008 beležila negativno stopnjo rasti. Tudi na Tajskem je zmanjšanje števila prebivalcev precejšnje, medtem ko je v Bangladešu le-ta precej manjši, kljub temu pa je prisoten trend zmanjševanja rasti prebivalstva. Zanimiv podatek v povezavi z demografskimi kazalci je tudi delež urbanega prebivalstva. Iz tega je razvidno, da je zlasti Južna Koreja izrazito mestna država, saj živi več kot 80 odstotkov vseh prebivalcev v mestu, medtem ko jih živi na Tajskem v mestih le slaba tretjina, v Bangladešu pa slaba četrtnina.

¹⁴ Projekcija za prihodnost

¹⁵ Projekcija za prihodnost

¹⁶ Projekcija za prihodnost

Tabela 3.2: Primerjava vrednosti indeksa človeškega razvoja

HDI	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2003	2004
J. Koreja	0,707	0,741	0,78	0,818	0,855	0,884	0,901	0,912
Tajska	0,614	0,652	0,678	0,714	0,749	...	0,778	0,784
Bangladeš	0,345	0,364	0,389	0,419	0,452	0,506	0,52	0,53

Vir: UNDP (2005) Human development report.

Iz tabele je razvidno, kako se je od 1975. leta izboljševal indeks človeškega razvoja v posameznih državah.¹⁷ Če med seboj primerjamo podatke za leto 1975 in 2004, vidimo, da se je odstotek najbolj dvignil pri Bangladešu, in sicer le-ta znaša dobrih 53¹⁸ odstotkov, naslednja je Južna Koreja z skoraj 29 odstotki, sledi Tajska s slabimi 28 odstotki.

Tabela 3.3: Pričakovana življenjska doba ob rojstvu, število umrlih dojenčkov ob rojstvu in umrlih pod 5. letom starosti

	Pričakovana življenjska doba ob rojstvu (v letih)		Število umrlih dojenčkov (na 1000 rojenih)		Število umrlih pod 5 let (na 1000 rojenih)	
	1970- 75	2000-05	1970	2003	1970	2003
J. Koreja	62,6	77 ¹⁹	43	5	...	...
Tajska	61	70	74	23	102	26
Bangladeš	45,2	62,8	145	46	239	69

Vir: UNDP (2005) Human development report.

Tabela prikazuje nekatere podatke o pričakovani življenjski dobi in stopnji umrljivosti. Zanimivo je, da je bila pričakovana življenjska doba Bangladeša v obdobju 2000-05 na isti ravni kot je bila v Južni Koreji pred 30. leti. V obdobju 30. let se je tako umrljivost dojenčkov kot umrljivost otrok krepko zmanjšala v vseh državah, kar priča o izboljšanih socialnih in zdravstvenih razmerah v državah v istem obdobju. Znova je razvidno, da je pri tej analizi Bangladeš danes na isti stopnji, kot je bila Južna Koreja že pred 30. leti (43 umrlih dojenčkov na 1000 v letu 1975 v Južni Koreji, v primerjavi s 46 umrlimi v Bangladešu leta 2003). So pa zato številke²⁰ višje pri stopnji umrljivosti za otroke pod 5. letom starosti, kjer se je znova v analiziranem obdobju ta številka krepko zmanjšala tako pri Bangladešu, kot pri Tajski, čeprav je število 69 umrlih na 1000 v Bangladešu še vedno daleč od sprejemljivega in še dlje od stopnje umrljivosti razvitih držav.

¹⁷ Po zadnjih vrednostih iz leta 2004 je razvidno, da se Južna Koreja uvršča v kategorijo držav z visokim HDI-jem, Tajska je država s srednjo vrednostjo HDI, prav tako Bangladeš, le da je čisto pri repu kategorije s srednjo vrednostjo.

¹⁸ Podatke dobila iz izračuna odstotkovne razlike med vrednostma iz leta 1975 in 2004.

¹⁹ J. Koreja je tako z pričakovano življenjsko dobo 77ih let v samem vrhu držav po pričakovani življenjski dobi.

²⁰ Izključujoč Južno Korejo, za katero ni na voljo podatkov.

Tabela 3.4: Kazalci pismenosti in izobraževanja

	St. pismenosti odraslih (v %)		St. vpisa v primarno izobraževanja (v %)		St. vpisa v sekundarno izobraževanje (v %)			St. vpisa v terciarno izobraževanje (v %)		
	1990	2004	1990/91	2002/03	1990/91	2002/03	2005	2002	2003	2005
J. Koreja	...	98	100	100	86	88	93	83	89	90
Tajska	92,4	92,6	76	85	...	77	73	34	40	43
Bangladeš	34,2	41,1	71	84	19	45	..	6	..	..

Vir: UNDP (2005) World development report in UNDP (2006) Human development report.

Zelo pomembna indikatorja razvoja sta tudi kazalec pismenosti²¹ in kazalec vpisa v proces izobraževanja. Iz zgornje tabele je razvidno, da so v Južni Koreji praktično skoraj vsi odrasli ljudje pismeni, na Tajskem je ta delež rahlo nižji, v Bangladešu pa je pismenega manj kot polovica vsega odraslega prebivalstva. Temu ustrezno se porazdeljuje tudi odstotek otrok, vpisanih v osnovno šolo. V Južni Koreji so obveznega osnovnošolskega izobraževanja deležni vsi otroci, medtem ko je na Tajskem odstotek otrok vpisanih v osnovno šolo sicer narasel v primerjavi z letom 1990, čeprav Tajsko dohiteva celo Bangladeš s 84 odstotki. Na nivoju srednješolske izobrazbe je stanje že precej drugačno. Tako je leta 2005 kar 93 odstotkov mladih nadaljevalo izobraževalni proces na sekundarni stopnji v Južni Koreji in 73 odstotkov na Tajskem. Zaskrbljujoč podatek je, da je v primerjavi z letom 2003 delež vpisanih v srednje šole upadel. Za Bangladeš za izbrano leto podatkov ni na voljo, so pa za leto 2002. Le-ti pa kažejo, da je manj kot polovica vseh mladih vključena v sekundarni, srednješolski proces izobraževanja. Razvojno stopnjo najbolje pokažejo podatki o vpisu na visoke šole in fakultete. Iz tabele 5 je razvidno, da je bilo v letu 2005 kar 90 odstotkov vseh vključenih v izobraževalni proces nadaljevalo šolanje na višji ali visoki šoli, kar že nakazuje, da Južna Koreja posveča veliko pozornost izobraženosti svojih prebivalcev. Na Tajskem nadaljuje šolanje na višji stopnji 43 odstotkov vključenih v izobraževalni proces, medtem ko za Bangladeš podatek iz leta 2002 kaže presenetljivo nizek vpis, in sicer zgolj 6 odstotkov.

Tabela 3.5: Indikatorji revščine in podhranjenosti

	Revščina (% ljudi pod 1,08\$ na dan)	Revščina (% ljudi pod 2\$ na dan)	Podhranjenosti otrok pod 5 let (v %)	St. podhranjenosti odraslih /v % od vseh)	
	1990-2003	1990-2003	1990-2003	1990/92	2000/02
J. Koreja	<2	<2	...	2	2
Tajska	10	32,5	19	28	20
Bangladeš	36	82,8	48	35	30

Vir: UNDP (2006) Human development report.

²¹ Stopnja pismenosti in vključenost v izobraževanje sta tudi sestavna dela HDI-ja.

Pomemben indikator razvoja je podatek o tem, koliko ljudi živi pod globalno mejo revščine, ki je mednarodno določena in znaša 1,08\$ na dan. (Rojec in Bučar 2004/b: 3) V Južni Koreji je ta odstotek manj kot 2, medtem ko je na Tajskem že višji, in sicer 10 odstotkov, v Bangladešu pa še višji s 36 odstotki. Morda še bolj zaskrbljujoč podatek je odstotek ljudi, ki živi pod mejo 2\$ na dan, saj je v Bangladešu kar 82,8 odstotkov vsega prebivalstva, ki živi z manj kot dvema dolarjema na dan. Ustrezno temu je tako tudi delež podhranjenih otrok in odraslih v Bangladešu velik, saj je skoraj polovica vseh otrok pod petim letom starosti podhranjenih, medtem ko se ta odstotek pri odraslih giblje okoli 30. Tudi na Tajskem, ki sicer ne spada med revnejše države v Aziji, je odstotek ljudi, ki živijo z manj kot dvema dolarjema na dan, še vedno (pre)velik, saj živi skoraj tretjina prebivalcev v revščini, temu ustrezno pa ga dopolnjuje tudi podatek o podhranjenosti, kjer je 20 odstotkov vseh ljudi podhranjenih. Pri Južni Koreji je znova ta delež tako majhen, da ga je Svetovna banka opredelila zgolj kot manj od dveh odstotkov.

Tabela 3.6: Indikatorji o kanalizaciji in vodnih virih

	Prebivalstvo z dostopom do kanalizacije (v %)		Prebivalstvo z dostopom do vodnih virov (v %)	
	1990	2002	1990	2002
J. Koreja	...	...	...	92
Tajska	80	99	81	85
Bangladeš	23	48	71	75

Vir: UNDP (2006) Human development report.

Po podatkih iz tabele je razvidno, da medtem ko ima Tajska danes že skoraj 100 odstoten dostop do kanalizacije, je v Bangladešu ta delež še vedno pod 50 odstotkov, kar je znova eden izmed indikatorjev, ki Bangladeš utrjuje v kategoriji najmanj razvitih držav sveta. V Južni Koreji je imelo leta 2002 92 odstotkov prebivalcev dostop do vodnih virov. V tej kategoriji se je razlika med letoma 1990 in 2002 še najmanj zmanjšala, za kar pa je verjetno »kriva« geografska lega držav in klimatske razmere v njej, saj nimata ne Tajska ne Južna Koreja večjih sušnih obdobjev oziroma puščav, medtem ko se Bangladeš občasno sooča s sušami, po drugi strani pa tudi poplavami.

Tabela 3.7: Stopnja gospodarske rasti

Stopnja gospodarske rasti (v %)	1987-96	1997-2006	1997	1998	2000	2002	2005	2006
	J. Koreja	8,4	4,2	4,7	-6,9	8,5	7	4
Tajska	9,5	...	-1,4	-10,4	4,8	5,3	5,6	6,2
Bangladeš	4,2	...	5,3	5	5,6	4,9	5,5	5,9

Vir: IMF (2005) World economic outlook, april.

Podatki, ki prikazujejo stopnjo gospodarske rasti, so ne samo med najbolj zanimivimi razvojnimi pokazatelji, ampak tudi relevantnimi, saj so priča uspešnosti nacionalnega gospodarstva na svetovni ravni. Poleg tega se uporablja ta indikator tudi kot pokazatelj življenjskega standarda ljudi v neki državi. Zlasti zanimivi sta pri analizi gospodarske rasti Južne Koreje in Tajske, ki sta doživljali v osemdesetih in prvi polovici devetdesetih let izjemno visoke stopnje rasti,²² (blizu 10 odstotkov), kar pa je azijska kriza popolnoma spremenila, saj se je zlasti Tajska, kjer se je finančna kriza tudi začela, soočila z izjemno negativno stopnjo rasti, ki je znašala celo več kot -10 odstotkov. Bangladeš, ki ga kriza ni prizadela, je v istem obdobju doživljal gospodarsko rast. Tudi Južno Korejo je kriza močno prizadela, a se je izvlekla iz nje hitreje in močneje kot Tajska, kar priča podatek o stopnji rasti v letu 2000, ko je doživela Južna Koreja rekordno rast²³ v obdobju zadnjih 20. let medtem, ko je bila rast Tajske zgolj na polovični ravni tiste iz »zlatega« obdobja 1987-1996. Po letu 2000 sta se počasi dvigovali tako gospodarska rast Tajske kot Bangladeša, medtem ko je v Južni Koreji počasi upadala.

Tabela 3.8: Kosmati domači proizvod na prebivalca

BDP (v milijardah \$)	1980	1985	1990	1995	2000	2003	2005
J. Koreja	64	96,6	263,8	517,1	511,9	608,2	787,6
Tajska	32,4	38,9	85,6	168	122,7	142,9	173,1
Bangladeš	15,5	19,2	29,4	39,5	47	54,1	60,8
BDP na prebivalca (v \$)	1980	1985	1990	1995	2000	2003	2005
J. Koreja	1.678,74	2.369,19	6.154,49	11.468,05	10.890	12.710	16.703,74
Tajska	695,77	750,97	1.518,17	2.825,74	1.966,75	2.232,91	2.659,02
Bangladeš	175,33	199,37	269,245	320,72	441,07	369,784	400,08
BDP na prebivalca merjeno po PPP metodi (v \$)	1980	1985	1990	1995	2000	2003	2005
J. Koreja	2.424,58	4.270,28	7.537,32	11.782,07	15.201,6	18.180,1	20.590,49
Tajska	1.361,25	2.055,12	3.621,74	5.841,34	4	7	8.367,85
Bangladeš	554,8	785,928	971,507	1.221,91	6.180,16	7.366,44	2.011,00

Vir: IMF (2006) Report for selected countries and subjects.

Zgornja tabela prikazuje BDP,²⁴ ki velja za enega najpomembnejših pokazateljev razvitosti države, saj je najpogosteje uporabljen ekonomski kazalec razvitosti, hkrati pa se z njim meri tudi življenjski standard prebivalstva. Čeprav sem vzela za prikaz BDP-ja tri različne metode, pa je trend pri vseh treh načinih izračuna enak. Če pogledamo samo BDP na prebivalca, je opazno, da je po BDP-ju na prebivalca Južna Koreja daleč pred Tajsko, še bolj

²²Govora o vzrokih za visoke stopnje rasti bo v podpoglavju 4. 1. in 4. 2.

²³ 8,5 odstotkov

²⁴ BDP= poraba+ investicije+ vladni izdatki+ (izvoz-uvoz)

pa pred Bangladešem. Pri vseh treh državah je opazen trend naraščanja BDP-ja, le da se ta trend pri Tajski in Južni Koreji med leti 1995 in 2000 kot posledica azijske krize, ki je prizadela obe državi, obrne in rahlo upade.

Tabela 3.9: Priliv tujih neposrednih investicij

	Prilivi v (milijoni \$)					Odlivi iz (milijoni \$)				
	1990-2000 ²⁵	2002	2003	2004	2005	1990-2000 ²⁶	2002	2003	2004	2005
J. Koreja	3 004	3 043	3 892	7 727	7 198	3 101	2 617	3 426	4 658	4 312
Tajska	3 198	947	1 952	1 414	3 687	370	106	586	125	246
Bangladeš	190	328	350	460	692	4	4	6	6	10

Vir: UNCTAD (2006) World investment report.

Iz tabele je razvidno, da je največji priliv tujih neposrednih investicij (TNI) v celotnem izbranem obdobju od 1990 leta naprej doživela Južna Koreja, hkrati pa je tudi sama največ investirala v tujino. Sledi Tajska, Bangladeš pa od vseh držav pritegne najmanj tujih neposrednih investicij, čeprav menim, da se bo v prihodnosti tudi to spremenilo, ko bodo tuji investitorji ugotovili prednosti bangladeškega trga.²⁷

Tabela 3.10: Uradna razvojna pomoč²⁸

ODA (v milijonih)	1990	1995	2000	2003
J. Koreja	52,4	57,1	-198	-457,7
Tajska	799,4	839,6	698,4	-966,3
Bangladeš	2095,1	1292,3	1170,6	1397,6

Vir: UNCTAD (2005) Handbook of statistics.

Iz tabele je razvidno, da je v devetdesetih letih Južna Koreja še bila prejemnica razvojne pomoči, medtem ko je manj kot deset let kasneje država, ki se uvršča med t. i. države donatorje, poleg tega pa je pričela tudi z odplačevanjem kreditov, ki jih je država prejerala v času azijske krize. Tudi Tajska, ki je še do leta 2000 prejerala ogromno tuje pomoči, predvsem v obliki strukturnih programov za reševanje azijske krize, ima v letu 2003 bilanco za neposredno tujo pomoč že v minusu, kar pomeni, da je že pričela z odplačevanjem kreditov, ki jih je prejerala v devetdesetih letih. Bangladeš je tako izmed obravnavanih držav tista država, ki dobi največ tuje razvojne pomoči, čeprav se je le-ta v obdobju desetih let skoraj prepolovila.

²⁵ Gledano povprečje za to obdobje.

²⁶ Gledano povprečje za to obdobje.

²⁷ Ravno pomanjkanje konkurence in cenejša delovna sila ponujata večje možnosti za tuje investicije.

²⁸ Definicija uradne razvojne pomoči: transferi virov po koncesijskih (ugodnejših od komercialnih) finančnih pogojih, katerih poglobitni namen je spodbujanje razvoja in blaginje v državah v razvoju. Razvojno pomoč sestavljajo finančna darila, bilateralni koncesijski krediti, tehnična pomoč in multilateralna pomoč, ki jo dajejo mednarodne organizacije. Vir: Burnell 1997: 4 in Todaro 1997: 545- 547.

Tabela 3.11: Struktura gospodarstva (% od BDP-ja)

	Kmetijstvo			Industrija			Storitve		
	1984	1994	2004	1984	1994	2004	1984	1994	2004
Bangladeš	32,8	26,4	20,5	21,4	24,6	28	45,8	49,1	51,5
J. Koreja	13,7	6,7	3,7	39,8	51,6	40,8	46,6	51,7	57,2
Tajska	17,6	9,1	9,9	32	40,6	44,1	50,5	50,3	46

Vir: The World Bank (2005/a,b in c) Countries at glance.

Zgornja tabela nam prikazuje strukturo gospodarske sestave po sektorjih. Razvidno je, da se je delež kmetijskega sektorja zmanjševal v vseh državah, je pa še vedno najbolj močno zastopan v Bangladešu. Največji delež predstavljajo storitve v Južni Koreji, več kot 50 odstotkov BDP-ja, medtem ko je na Tajskem ta delež presenetljivo celo nižji kot v Bangladešu, kjer so v obdobju 20. let storitve narasel za skoraj 10 odstotkov BDP-ja, medtem ko se je delež na Tajskem zmanjšal. V industriji ima največji delež Južna Koreja, medtem ko ima daleč najmanjšega Bangladeš z malo manj kot 30 odstotki BDP-ja.

Tabela 3.12: Prioritete javnih izdatkov (v odstotku BDP-ja)

	Zdravstvo	Izobraževanje		Vojska	
	2003-04	1991	2002-04	1990	2004
J. Koreja	2,2	3,8	4,6	3,7	2,4
Tajska	2	3,1	4,2	2,6	1,2
Bangladeš	1,1	1,5	2,2	1	1,2

Vir: UNDP (2006) Human development report.

Zgornja tabela nam prikazuje, v kateri sektor vlada namenja največ javnih izdatkov in s tem največ pozornosti. Vse tri države namenjajo največ pozornosti izobraževalnemu sektorju, nato zdravstvu, z izjemo Južne Koreje, ki je v primerjavi z letom 1990 močno znižala izdatke za vojaški sektor. Še vedno pa vlaga več v vojsko kot v zdravstveni sektor, kar je po mojem posledica konstantne prisotnosti vojaške grožnje sosednje Severne Koreje.

S tem sem končala pregled primerjave razvojnih indikatorjev izbranih držav in že preden se lotim samih študij razvojnih strategij oziroma modelov razvoja posamezni držav, lahko iz teh tabel že razberemo, v katero smer so šle razvojne poti in kako hitro so napredovale.

4. ŠTUDIJE PRIMERA

4.1 JUŽNA KOREJA

4.1.1 Zgodovinske in politične značilnosti države

Južna Koreja je starodavna civilizacija. Razvila se je iz mestnih držav in večjih kraljevin, ki so se združile v 7. stoletju. V trinajstem stoletju za 200 let pade pod mongolsko dominacijo, po koncu mongolske ekspanzije pa pride pod kitajsko nadvlado, dokler se od 1876 leta naprej ne potegujejo za oblast v Južni Koreji Kitajska, Rusija in Japonska. Slednja si jo leta 1910 tudi priključi. Konec druge svetovne vojne Južno Korejo osvobodi izpod 35-letne japonske vladavine, toda država je razdeljena na dve okupacijski coni, in sicer severno sovjetsko cono in južno ameriško cono. Uradna ustanovitev Republike Koreje sledi 15. 8. 1948 na jugu in 9. 9. 1948 demokratične ljudske republike Koreje na severu. Junija 1950 Severna, komunistična Koreja, napade Južno, demokratično Korejo. V vojni podprejo Združeni narodi z ZDA na čelu Južno Korejo, medtem ko Kitajska in Sovjetska Zveza podpreta Severno Korejo. Vojna, ki se je končala 3 leta kasneje s podpisom premirja, je polotok popolnoma opustošila. Prvi povojni predsednik republike je bil Syngman Rhee, ki pa je bil prisiljen v poznih 50. letih ob ekonomskih in socialnih težavah Južne Koreje odstopiti. Brez vidnega naslednika je bila država ranljiva za vojaški udar, ki ga je 1961. leta izvedel general Park Chung Hee. Na oblasti je bil vse do leta 1979, ko je bil ubit v atentatu. Za obdobje njegove vladavine je značilna gospodarska rast Južne Koreje, predvsem po zaslugi strategije izvozno usmerjene industrializacije.²⁹ Parka je nasledil Chun Doo-hwan, ki pa se je moral spoprijemati z vedno močnejšimi zahtevami po demokratični ureditvi države, zato je 1988 leta dovolil prve svobodne volitve v državi. Na naslednjih volitvah 1992 leta so Korejci izbrali prvega nevojaškega voditelja države po več kot 30. letih, Kim Young-sama-a. Obdobje 90. let v Južni Koreji je bilo tako obdobje politične stabilnosti z mirno demokratično tranzicijo politične moči. Kim Young-sama-a je nasledil Kim Dae-jung, kasnejši Nobelov nagrajenec za mir, ki si je prizadeval za pomiritev med obema Korejama. (Federal research division/a in Wikipedia/a)

4.1.2 Razvoj Južne Koreje v 20. stoletju - Obdobje pred II. svetovno vojno

Južna Koreja je bila leta 1910 priključena Japonski. Različni analitiki si niso enotni o tem, kakšen je bil vpliv japonske kolonialne oblasti na razvoj Južne Koreje. V literaturi še iz časa oblasti Japoncev je moč zaslediti same pohvalne besede (Amsden 1989: 32) kot so, da je

---

²⁹ Več o strategiji v podpoglavju 4.1.1.3.

japonska oblast vcepila v korejsko prebivalstvo ponos, inteligentnost in moč. Negativne kritike na račun japonske vladavine so se pojavile v literaturi šele neposredno po samostojnosti Južne Koreje. Le-ta opisuje, da je japonska vladavina znižala kvaliteto življenja Korejcev, toda kljub temu ne gre spregledati, da je japonska vladavina postavila temelj za vstop Južne Koreje na pot moderne in razvite države (Amsden 1989: 32). Kontradiktorne učinke modernizacije je bilo moč opaziti predvsem v kmetijskem sektorju. Cilj japonske vlade je bil dvigniti prihodek od davka na zemljišče, zato so izpeljali reformo kmetijstva, v kateri so prenesli zemljo pod japonsko lastništvo in povečali število delavcev, ki so jih zaposlovali v kmetijstvu. Tako je država pobrala davke od lastnikov zemlje, le-ti pa so pobrali rente od svojih (korejskih) najemnikov. Sistem je po eni stani prinesel večjo donosnost kmetijskega sektorja,³⁰ po drugi strani pa vzpodbujal izkoriščevalski odnos med lastnikom in mezdnim delavcem, podnajemnikom. To je povzročilo obubožanje kmetov in padec življenjskega standarda (Amsden 1989: 34 in Fürst 1999: 5). Japonska dominacija je s seboj prinesla tudi val industrializacije, ki se je kazal predvsem v razvoju težke industrije³¹ v obdobju neposredno pred začetkom II. svetovne vojne in v izobraževanju delavcev in podjetnikov.

Končni rezultat japonske kolonizacije je bil, da se po končani okupaciji korejska družba ni bila sposobna preživljati sama. Sami Korejci so se začeli med seboj obtoževati in deliti na tiste, ki so sodelovali z okupatorjem, in tiste, ki so nasprotovali japonskemu kolonializmu. Pod temi pogoji se pot k moderni družbi, ki so jo postavili Japonci, ne bi mogla nadaljevati brez ameriške pomoči, ki je sledila v petdesetih letih prejšnjega stoletja.

4. 1. 3 Razvoj Južne Koreje v 20. stoletju - Obdobje po II. svetovni vojni

4. 1. 3. 1 Vpliv ameriške pomoči na razvoj Južne Koreje

Za lažji začetek modernega gospodarskega razvoja se ima Južna Koreja v veliki meri zahvaliti svoji strateški geografski lokaciji. Po 2. svetovni vojni so namreč ZDA želele ohraniti pridobljeno geo-politično ravnovesje s Sovjetsko zvezo v vzhodni Aziji, zato so nekaterim izbranim deželam v regiji nudile znatno vojaško, politično in gospodarsko pomoč (Trček 1995: 5). Največji učinek pomoči je bil zabeležen na področju človeških virov. ZDA so namreč pripomogle k širjenju izobraževanja in dvigu ravni pismenosti. Povečala se je stopnja vpisa v šole, pojavilo pa je tudi izpopolnjevanje delavcev v tujini. Nezanemarljiva je bila pomoč vojaških svetovalcev. Za večino moške delovne sile je bilo služenje vojaškega

³⁰ Proizvodnja se je med letoma 1910 in 1940 povečala za 74 odstotkov. (Fürst, 1999: 5)

³¹ Na razvoj težke industrije pa je vplivala približujoča se vojna.

roka pomemben vir znanja in izkušenj, kar je bilo mogoče s pridom uporabiti v industriji. Bistveni so bili tudi pritoki raznih proizvodnih tehnologij. (Križmančič 1995: 5)

4. 1. 3. 2 *Strategija uvozne substitucije*

Še v petdesetih letih prejšnjega stoletja je Južna Koreja vodila strategijo uvozne substitucije, ki je merila predvsem na zaščito domače proizvodnje,³² hkrati pa je vsebovala elemente, ki so zavirali izvoz. »Ukrepi za zaščito domače proizvodnje so bili zaradi velikega obsega delovne sile kot pomembnega dejavnika konkurenčnosti proizvodnje, namenjeni predvsem zaščiti delovno intenzivnih panog, da bi se le-te bolje razvile in bile pozneje zaradi ekonomije obsega in nizkih stroškov sposobne izvažati« (Križmančič 1995: 46). Richard Ludde-Neurath (v Fürst 1999: 10-11) omenja predvsem dva razloga, ki sta vodila Južno Korejo, da je pričela razvoj s strategijo uvozne substitucije. To sta t. i. izvozni pesimizem in potreba po industrializaciji. Za države v razvoju je veljalo, da izvažajo predvsem primarne proizvode, cenovna in dohodkovna elastičnost povpraševanja po teh pa sta majhni. Obratno je na strani uvoza držav v razvoju, kjer so cene uvoznih dobrin naraščale. Zaradi tega so se pogoji menjave za države v razvoju slabšali. Strategija uvozne substitucije se je izvajala s številnimi vladnimi ukrepi, ki so oblikovali uvozni režim. Tako je bila na primer uvedena t. i. lista preferenčnih proizvodov, na kateri so bili navedeni proizvodi,³³ ki so jih lahko podjetja uvažala brez soglasja vlade. Poleg tega so uvedli tudi visoke carine, predvsem na uvoz luksuznih potrošniških dobrin, za katere substitute so proizvajali doma. Nižje carine pa so uvedli za proizvode, ki jih niso proizvajali sami, kot na primer za polproizvode. Uvažala so lahko samo podjetja, ki so imela licenco za trgovanje.

Strategija uvozne substitucije je Južni Koreji pripomogla k razvoju domače delovno intenzivne proizvodnje, povečanju zaposlovanja, večji ponudbi različnih materialov in k povečanju deviznih rezerv (Kuznets v Fürst 1999: 12). Že v začetku šestdesetih let so se začele kazati slabosti te strategije, kar je prispevalo k njeni opustitvi in zamenjavi z novo, ki je bila prilagojena potrebam časa in razvoja.

4. 1. 3. 3 *Strategija izvozne industrializacije*

Z rastočo produktivnostjo in ekonomijo obsega v nekaterih panogah je postal domači trg premajhen, da bi omogočal nadaljnjo rast, zato so t. i. ekonomski inovatorji, ki jih je zbral

---

³² »Strategija spodbuja »učenje z delom« (*learning by doing*) in razvoj lastnih tehnologij, primernih razpoložljivih virov posamezne države« (Senjur v Fürst, 1999: 10).

³³ Predvsem primarni proizvodi in ne luksuzni proizvodi.

Park Chung Hee pod okriljem v t. t. ekonomsko načrtovalnem odboru, usmerili razvojno strategijo navzven, se pravi v odpiranje trga za tuje investicije in izvoz izdelkov na tuje trge (Korea.net). Čeprav so nekateri korejski ekonomisti trdili, da bo ta nova strategije ogrozila nacionalno neodvisnost, s tem ko se bo domače gospodarstvo preveč zanašalo na tuji kapital (Korea.net). V manj kot desetih letih je Južna Koreja uspela povečati svoj izvoz na takšno raven, da jim je mednarodna skupnost odobrila tudi večje izposojanje, saj je menila, da ima zmogljivost servisiranja večjega dolga.

Po uvedbi *strategije izvozno usmerjene industrializacije* v zgodnjih 60. letih doživlja korejsko gospodarstvo v zadnjih 40. letih izreden tako gospodarski kot družbeni razvoj. Letna rast na prebivalca se je sicer v obdobju po letu 2000 nekoliko znižala in ustalila na stopnji okoli 5 odstotkov, toda še v poznih 80. in začetku 90. je doživljala Južna Koreja ogromno 8-odstotno letno rast. Tako je Južna Koreja postala tudi ena od najhitreje razvijajočih se držav v obdobju zadnjih 40. let.

Tabela 4.1.3.3.1: Kazalci gospodarske rasti Južne Koreje v obdobju 1960- 2005

	1960	1965	1970	1975	1981	1997	2005
BDP na prebivalca (USD)	80	105	243	591	2074	10550	16703
BDP (v milijardah \$)	1,95	3,01	7,99	20,85	..	485,2	787,6
Izvoz (% od BDP)	3,3	8,5	14,7	30,2	31,9	25,6	42,5
Izvoz (v milijonih \$)	33	175	882	5003	21254	127,9	284, 6
Industrijska proizvodnja (% v izvozu)	6	42,4	58,2	73,8	92,9	92	

Vir: IMF (2006) World economic outlook 2006 in the World Bank (2005/b): Countries at glance.

Posledica izvozno usmerjene industrializacije je bila seveda tudi strukturna sprememba pomembnosti sektorjev. Kot priča spodnja tabela, sta industrijski in storitveni sektor pridobivala na vedno večji pomembnosti od 60. let naprej, medtem ko je delež BDP-ja kmetijskega sektorja počasi začel upadati.

Tabela 4.1.3.3.2: Gospodarska struktura v Južni Koreji kot odstotek BDP-ja

Leto	Kmetijstvo	Industrija	Storitve
1960	39,9	18,6	41,5
1970	31,1	28,4	40,5
1980	14,6	41,4	44
1991	9	45	46
2004	3,7	40,8	55,5

Vir: Potočnik 1996: 9 in The World Bank (2005/b): Countries at glance.

Prve temelje novega gospodarskega razvoja je po končani korejski vojni postavila civilna vlada predsednika Rheeja. Za kasnejši razvoj sta iz tega obdobja pomembni predvsem agrarna reforma, ki je razdelila posestva japonskih kolonizatorjev, in reforma izobraževalnega

sistema. Agrarna reforma je pomagala v samem začetku ustvariti relativno enoten sistem delitve dohodka v družbi. Široko zastavljena izobraževalna politika pa je v kasnejših obdobjih modernizacije in tehnološkega razvoja postala glavni adut Južne Koreje, ki ima danes eno najbolj izobraženih delovnih sil na svetu (Trček 1995: 17).

Država ima izjemno vlogo v celotnem obdobju korejskega razvoja. S pomočjo ukrepov ekonomske politike, neposrednim nadzorom posameznih podjetij, usmerjanjem kreditov in s pomočjo združenj industrij je dosegla realizacijo planiranja razvojnih ciljev. (Trček 1995: 17)

4. 1. 3. 4 Petletni nacionalni plani

Pomembno vlogo v korejskem gospodarstvu so imeli petletni nacionalni plani, s katerimi je vlada določala, kakšne cilje naj bi dosegli posamezni sektorji gospodarstva. Poleg tega so z njimi zavestno premaknili svojo politiko od strategije izvozne substitucije k politiki uvozne substitucije. S petletkami je začel general Park Chung Hee, ki je z ustanovitvijo ekonomskega načrtovanega odbora in vzpostavitvijo petletnih načrtov, ki so močno spominjale na Stalinove petletke, dal korejski javnosti in ameriškim zaveznikom občutek, da je država zašla na pota komunistične vladavine, zato so bile sprva sprejete zelo negativno. Toda bojazni je bilo hitro konec, saj je bilo v njegovih idejah močno občutiti ideologijo kapitalizma, kar je bil tudi vzrok, da je ZDA še naprej pomaga Južni Koreji tako finančno, kot s človeškimi viri. (Ogle 1990: 34-35) Prvi petletni načrt (1963-67) se je osredotočal na razvoj električne energije, dviga produkcije prehrane in razvojem infrastrukture za industrijo. Drugi načrt (1967-71) je imel cilj dvig zaposlenosti prebivalstva, samozadostnost v proizvodnji hrane in modernizacijo bazičnih industrij, kot sta tekstilna in kemijska. Ta, drugi načrt je doživel ogromen uspeh, saj se je v tem času bruto nacionalni proizvod (BNP) zvišal kar za 12 odstotkov letno. (Ogle 1990: 34)

V zgodnjih sedemdesetih letih je prišlo na mednarodni sceni do velikih ekonomskih sprememb, ki so močno vplivale tudi na Južno Korejo. Tako je 1971. leta Nixonova administracija zmanjšala število ameriških vojakov v Južni Koreji, kar je vzpodbudilo Južno Korejo, da je začela razvijati svojo lastno obrambno industrijo. Istega leta je začel v težave tudi Brettonwoodski sistem, ki je do tedaj vzdrževal ravnovesje v mednarodnih finančnih tokovih. Posledično je tako tudi devizni tečaj Južne Koreje močno nihal, kar je prispevalo k poslabšanju plačilne bilance, dodatno pa sta problem poglobili še obe naftni krizi: 1972/73 in 1973/74 leta (Korea.net).

Tretji petletni načrt (1972-76) je sovpadal z obdobjem velike naftne krize. Vso nafto je Južna Koreja uvažala, poleg tega pa je bil tudi korejski industrijski sektor močno odvisen od

nje. Toda kljub neugodnim razmeram je Južna Koreja še povečala svoje sposojanje in razširila dejavnosti podjetja Hyundai Constructions na Bližnji Vzhod, v osrčje naftnih držav, od koder so črpali svež tuji kapital. Ta načrt se je obrestoval, saj je doživela Južna Koreja kar 10,9 odstotno rast. V tem obdobju so izdali tudi t. i. težkoindustrijski in kemični razvojni načrt. Namen tega je bil razviti težko, jeklarsko, ladjedelniško in avtomobilsko industrijo in tehnološko bolj zahtevno (kemijsko) industrijo. V sredini četrtega petletnega načrta (1977-81) so izvedli atentat na korejskega predsednika Park Chung Hee-ja, kar je povzročilo dvoleten ekonomski zastoj, a je ob koncu obdobja Južna Koreja vseeno doživela 5,7 odstotno rast. V obdobju pete petletke med 1984 in 1987 so sledile nove racionalizacije industrije na področju ladjedelniške industrije. (Korea.net)

Praktično je bil četrti plan vsebinsko nadaljevanje tretjega. Ker so doživljali velike uspehe v elektronski, avtomobilski, ladjedelniški in jeklarski industriji, kjer so uspešno tekmovali z velikani, kot so bili in so še Japonska, ZDA in Evropa, so se v petem in šestem planu osredotočili na tehnološke inovacije in visoko tehnologijo, po kateri je bilo vedno več povpraševanja in vedno večji pritisk med konkurenti. Močno so povečali izdatke za raziskave in razvoj in se podali z velikimi ambicijami v svet mikročipov in računalnikov. Sposobnost načrtovalcev petletnih planov, da pravilno ocenijo dano situacijo, identificirajo največje probleme in izzive ter se nanje energično in pravilno odzovejo, je ena izmed največjih odlik južnokorejskega ekonomskega čudeža. (Ogle 1990: 35)

4. 1. 4 Odras strategije razvoja Južne Koreje na nekaterih področjih

Tabela 4.1.4.1: Struktura uvoza Južne Koreje

	Struktura uvoza				
	1965	1975	1985	1995	2003
Primarni proizvodi	48,4	49,4	42,8	31,9	35,8
Delovno intenzivna proizvodnja	6,8	5,3	5	7,7	6,8
Nizko tehnološko intenzivna proizvodnja	8,9	9,7	16,2	7,7	5,7
Srednje tehnološko intenzivna proizvodnja	10,3	14,3	13,5	20,7	15,4
Visoko tehnološko intenzivna proizvodnja	24,1	14,6	13	16,5	14,2
Elektronika	1	6,1	8,7	13,9	20,1

Vir: UNCTAD (2005) Trade and development report.

Iz strukture uvoza po različnih obdobjih je razvidno, da je Južna Koreja država, ki je največ uvažala primarne proizvode, tako v preteklosti, kot tudi danes, le da je delež uvoza upadel. Močno pa se je po drugi strani dvignil delež uvoza elektronike, ki je, odstotkovno gledano, za primarnimi proizvodi drugi najpogostejši uvoz. To je predvsem posledica uvoza kot če bi jih proizvedli sami doma.

Tabela 4.1.4.2: Struktura izvoza Južne Koreje

	Struktura izvoza				
	1965	1975	1985	1995	2003
Primarni proizvodi	40,6	18,4	8,7	6,7	7,3
Delovno intenzivna proizvodnja	41,4	48,7	32	19	10
Nizko tehnološko intenzivna proizvodnja	8,7	10,3	28,8	13	11,8
Srednje tehnološko intenzivna proizvodnja	2,8	5,6	7,4	20,5	22,8
Visoko tehnološko intenzivna proizvodnja	0,5	3,1	5,2	8,9	10,4
Elektronika	0,8	2,9	5,8	5,2	4,2

Vir: UNCTAD (2005) Trade and development report.

Tudi struktura izvoza Južne Koreje potrjuje razvojno strategijo oz. potek petletnih planov, kjer je viden prehod iz proizvodnje primarnih izdelkov, preko težke industrije v srednje in visoko tehnološko intenzivno proizvodnjo. Tako se je od leta 1965 pa do 2003 temu primerno tudi spremenila struktura izvoza. Iz začetnih 40,6 odstotkov izvoza primarnih proizvodov se je delež zmanjšal na 7,3 odstotka, medtem ko so tehnološko zahtevnejši proizvodi od leta 1965 do 2003 močno narasli. Samo visoko tehnološka proizvodna je narasla za 10 odstotkov v izbranem obdobju.

Pomemben odraz uspešnosti strategije Južne Koreje je vsekakor področje revščine in (ne)enakosti. Tako je Južna Koreja ne samo država, v kateri so dohodki med prebivalci razdeljeni izredno enakomerno,³⁴ ampak se je znatno znižal tudi delež tako ruralne kot urbane revščine. Delež absolutne revščine danes znaša manj kot 4 odstotke (The World Bank 2004: 20) Tudi na področju zaposlenosti je lahko Južna Koreja drugim državam za vzgled, saj je stopnja brezposelnosti od leta 1963 pa do danes občutno znižala. V obdobju azijske finančne krize je le-ta razumljivo znašala že 7 odstotkov. Danes pa je uradna stopnja brezposelnosti 3,3 odstotke (CIA World factbook 2007).

4. 1. 5 Južna Koreja danes

Stopnja rasti BDP-ja je bila v letu 2006 5,1 odstotna, ki pa se je sicer zaradi manjšega domačega povpraševanja zmanjšala v primerjavi s prejšnjim letom. BDP na prebivalca za leto 2005 je znašal 20,590 ameriških dolarjev³⁵ po metodi PPP. Stopnja rasti v kmetijskem sektorju je za leto 2005 znašala 0,5 odstotkov, za storitveni sektor 3 odstotke in za industrijski sektor 5,6 odstotkov. Bruto domače investicije, merjeno v odstotku BDP-ja, so za leto 2005 znašale 30,1 odstotek, stopnja nezaposlenosti pa je bila 3,7 odstotna. Največ je Južna Koreja izvažala na Kitajsko (19,7 odstotkov), v ZDA (17 odstotkov), EU (15 odstotkov) in na

³⁴ Gini koeficient, ki prikazuje porazdelitev dohodka, se je v J. Koreji do 1965 leta pa do danes gibal med 0,34 in 0,3.

³⁵ Zanimiva se mi zdi primerjava s Slovenijo, ki ima po isti metodi BDP na prebivalca višji od Južne Koreje in sicer 21,808 ameriških dolarjev.

Japonsko (8,6 odstotkov). Posledica visokih stopenj rasti izvoza je tako tudi pozitivna trgovinska bilanca, čeprav nižja kot leto poprej, tako da je po drugi strani stanje na tekočem računu ob konca leta zabeležilo majhen primanjkljaj v primerjavi z letom poprej, kar je posledica predvsem manjšega trgovinskega presežka. To je predvsem posledica uvoza drage nafte. (ADB 2006: 311-321 in TheWorld Bank 2006/a: 1-6)

Južna Koreja, ki velja za pravi »azijski čudež«, saj ji je uspelo v štiridesetih letih narediti to, za kar so potrebovale nekatere države stoletje ali več, je s kombinacijo novih razvojnih paradigem, ki vključujejo razvoj človeških virov, s poudarkom na visoko izobraženem kadru ter razvoju tehnološko naprednih industrij in izvozu le-teh, razvojno močno napredovala. Tako je korejska vlada ne samo favorizirala podjetja, ki so se izvozno usmerjala, ampak jim je na najrazličnejše načine tudi pomagala tako z nižjimi obrestnimi merami, kot ugodnejšimi krediti in subvencijam. Trenutno se uvršča na 24. mesto³⁶ po konkurenčnosti domačega gospodarstva na svetu, leto poprej je bila celo na 19. mestu. Pred njo so iz azijskega kontinenta le še ostali t. i. azijski tigri in Japonska. Predvsem institucionalna šibkost, tako v privatnem kot javnem sektorju, je tista, ki je prispevala, da je na lestvici nekoliko nazadovala in da ne dosega nivoja drugih azijskih tigrov. Da bi Južna Koreja premagala to slabost, mora predvsem dvigniti transparentnost finančnega sektorja, saj le-ta prispeva k večji disciplini kapitalskega trga. Poleg tega pa bi morali izvajati večji nadzor nad *cheaboli*³⁷ in jih ločiti od nadzora državnih finančnih institucij. (Nolan 2002: 6-8)

Negotovost v ekonomskem, političnem in civilnem življenju vsekakor predstavlja tudi Severna Koreja s svojimi nenehnimi grožnjami po uporabi jedrskega orožja in nemirnimi odnosi med obema državama od konca korejske vojne. Kljub temu pa lahko ob nadaljnji kombinaciji ustreznih razvojnih politik, stabilni in transparentni vladavini prava, izboljšanju institucionalnih slabosti, nadaljnjemu tehnološkem razvoju in razvoju človeških virov Južna Koreja pričakuje, da se bo v bližnji prihodnosti dvignila v sam vrh lestvice konkurenčnosti držav na svetu in v sam vrh držav po BDP-ju na prebivalca.

---

³⁶ Vir: World economic forum (2006): Global Competitiveness Report 2006-2007. Dostopno na: http://www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/Reports/gcr_2006/top50.pdf (23.marec 2007).

³⁷ *Cheaboli* so južnokorejski poslovni konglomerati, ki so v lasti družin. Sodelovanje med *cheaboli* in vlado je bistveno prispevalo k gospodarski uspešnosti države.

4. 2 TAJSKA

4. 2. 1 Zgodovinske in politične značilnosti države

Za Tajsko njeno ime v tajščini »dežela svobodnih« resnično drži, saj je edina jugovzhodna azijska država, ki ni bila nikoli kolonizirana. Tako je izvir Kraljevine Tajske, kot je uradni naziv te dežele, možno zaslediti že v 4. stoletje pred našim štetjem, čeprav uradna ustanovitev Tajske sega v leto 1238 našega štetja, ko se je tedanja kraljevina Sukhothaiov odcepila od Kmerov in se proglasila za »thai«.³⁸ Tajska je skozi zgodovinska obdobja vladalo več pomembnih kraljevin in šele 1932 je kraljeva družina s krvavim udarom izgubila moč. Država se je spremenila v ustavodajno monarhijo z vodenjem mešano vojaško-civilne oblasti. Tako so že leto po udaru izvedli prve parlamentarne volitve. Od takrat so se na oblasti menjevale različne vojaške vlade, z vmesnimi obdobji demokratične vladavine. Značilno za vojaško vladavino je bilo, da je sodelovala z birokracijo in podjetniki pri promociji ekonomskega razvoja. To je prispevalo tudi k hitrejšemu in večjemu razmahu srednjega razreda in tako tudi pritiskom po demokratični ureditvi. Tajska, ki je se je do leta 1939 uradno imenovala Siam, je od volitev 1992³⁹ tudi uradno delujoča demokracija. Tako ima kralj po sedanji ustavi le malo moči, čeprav je uradno na čelu države, hkrati pa je maziljen zaščitnik tajskega budizma in simbol narodne identitete in enotnosti. Na čelu vlade je predsednik,⁴⁰ ki ga določi kralj. Člane parlamenta, ki je dvodomen, izvolijo ljudje na volitvah. Tajska je uradno razdeljena na 75 provinc in se trenutno sooča z oboroženim nasiljem v treh večinsko muslimanskih provincah na jugu države. Z vojaškim prevratom septembra lani je izgubil premiersko mesto dotedanji premier, prav tako pa so razveljavili ustavo in napovedali nove volitve za oktobra letos. (Federal research division/b, Wikipedia/b in Government and politics)

4. 2. 2 Začetki strategije razvoja na Tajskem

Ob koncu II. svetovne vojne je bila Tajska močno kmetijsko usmerjena država. Močno je bila odvisna od pridelave riža, ki je prinašala kar 25 odstotkov BDP-ja (Robinson in drugi 1991: 4), poleg tega pa je bil obseg predelovalne industrije skromen, infrastruktura pa omejena in osnovna. Toda takšno je bilo stanje neposredno po II. svetovni vojni, že z začetku 50. let prejšnjega stoletja pa je Tajska pričela s pospešeno razvojno strategijo, ki jo je danes pripeljala do statusa t. i. novo industrializirane azijske države.

---

³⁸ V tajščini pomeni to svobodne.

³⁹ V letu 1992 je bil tako tudi izveden zadnji vojaški udar pred lanskim.

⁴⁰ Do septembra 2006, ko je vojska izvedla udar in prevzela oblast v državi je bil premije Thaksin Shinawatra, sedaj pa je začasni premije do napovedanih volitev oktobra 2007, Surayud Chulanont.

V grobem lahko razdelimo razvojno pot Tajske v dvajsetem stoletju na tri obdobja. Prvo obdobje je bilo med 1950 in 1972, za katerega je bila značilna hitra gospodarska rast in razvoj kot posledica prevzema industrijske strategije, ki je bila orientirana na privatni sektor in na hitro izboljšanje infrastrukture.⁴¹ Druga faza, ki se je odvijala med letom 1973 in 1985, je bila zaznamovana predvsem s potrebo po domačem prilagajanju zaradi zunanjih šokov, kot sta bili obe naftni krizi. Tako so v poznih sedemdesetih sprejeli vrsto prilagoditvenih programov, s katerimi bi vzpostavili tako zunanje kot notranje ravnotežje. Tretje razvojno obdobje, tj. med leti 1986 in 1990, pa lahko uvrstimo v t. i. obdobje »booma«, ko so se začeli poznati sadovi prilagoditvenih programov iz druge faze in je Tajska stopila na pot neverjetne ekspanzije in gospodarske rasti. (Robinson in drugi 1991: 4) V večini literature je možno zaradi vsebinske podobnosti obeh faz zaslediti povezavo prve in druge faze razvoja. Poleg tega se je prva faza intenzivno začela šele v zgodnjih šestdesetih letih, ko so prvič začeli načrtno graditi na svojem socialnem in gospodarskem razvoju, zato bom tudi jaz ti dve fazi združila in jih bom podrobneje opisala v naslednjem podpoglavju. Na tem mestu bi omenila samo nekaj strateških politik tajske vlade iz petdesetih let, ki se mi zdijo pomembne za analizo razvojne poti Tajske. Omenila sem že, da je prvo obdobje zaznamovano predvsem s t. i. industrijsko strategijo, ki je temeljila na privatnem sektorju. V ta namen je tajska vlada ustanovila tudi t. i. Odbor za investicije, katerega naloga je bila nadzorovati paket investicijskih vzpodbud, ki so bile sprejete z namenom promocije industrij, temelječih na uvozni substituciji.⁴² Takšno strategijo je podpirala tudi tajska konzervativna finančna politika. Poleg tega je z vezavo tajskega bahta na ameriški dolar monetarna politika dosegla tudi stabilnost, s katero je lahko nadzorovala kapitalske tokove. Vlada je vodila odprto trgovinsko politiko, kar je prispevalo k postopnemu dvigu v deležu BDP-ja na prebivalca. Posledično z novo industrijsko politiko je industrijska proizvodnja naglo rasla, sprva predvsem kmetijska in tekstilna, kasneje se je razmahnila tudi na težko in kemično industrijo, kar je bila tudi posledica načrtnih razvojnih planov in novih strategij, ki so sledile od poznih šestdesetih let naprej. (Robinson in drugi 1991: 5)

4. 2. 3 Ekonomski in socialni razvoj med 1961 in 1986 letom

Leta 1966 je Tajska končala s prvim razvojnim načrtom, ki je že pokazal prve obetajoče rezultate, saj je bila gospodarska rast že takrat 7,6 odstotna. V prejšnjem podpoglavju sem

---

⁴¹ Izboljšali so namakalne sisteme, zgradili nove ceste, posodobili in dodatno napeljali novo električno omrežje.

⁴² Le te so vključevale zaščito proti nacionalizaciji in konkurenci državnih podjetij, oprostitev davkov in carin na uvoz kapitalnih dobrin in surovin ter dvoletno oprostitev podjetniškega davka in dodatne uvozne dajatve na konkurenčne izdelke iz uvoza.

omenila, da je strategija v petdesetih letih temeljila na uvozni substituciji, toda kmalu so spredvideli, da bodo meje takšne strategije ob majhnem notranjem trgu kmalu dosežene. Istočasno je začela kazati industrijska strategija tudi negativne vidike,⁴³ saj se je trgovinska bilanca zmanjšala, obseg predelovalne industrije pa je bil še vedno zelo majhen. Izvozna diverzifikacija je bila omejena na kmetijske pridelke, medtem ko je uvoz surovin in kapitalskih dobrin zaradi strategije uvozne substitucije močno narasel (Robinson in drugi 1991: 6-7). Vse to, povezano z zunanjimi dejavniki, je vplivalo na to, da je v poznih šestdesetih letih strategijo uvozne substitucije nadomestila strategija izvozne ekspanzije.

Tabela 4.2.3.1: Rast BDP in kosmatega BDP na prebivalca v obdobju 1966- 1986 na Tajskem

Leto	BDP		BDP na prebivalca	
	skupaj (v milijardah bahtov)	letna st. rasti (v %)	skupaj (v bahtih)	letna st. rasti (V %)
1966	255,2	7,6	8106	4,3
1976	516,9	6,5	11961	4,4
1986	895,6	4,8	17067	2,9

Vir: UN DESA 1991: 6.

Čeprav je bila rast proizvodnje hitra, pa je bila le-ta neenakomerno porazdeljena po državi. Centralna regija⁴⁴ in s tem Bangkok, prestolnica, je rasla veliko hitreje kot drugi deli države, kar je posledica dokaj centralistično usmerjene razvojne politike prve faze.

Za rast tajskega gospodarstva sta v glavnem zaslužna industrijski in storitveni sektor, kmetijski pa le v manjšem obsegu. V obdobju med 1966 in 1984 letom je bila povprečna letna rast bruto domače proizvodnje kar 8,1 odstotna v industriji in 7,5 odstotna v storitvenem sektorju. Medtem pa so bile stopnje rasti v kmetijskem sektorju občutno nižje, saj je povprečna stopnja rasti znašala 3,8 odstotkov.

Tabela 4.2.3.2: Letne stopnje rasti (v %) bruto domače proizvodnje v kmetijstvu, industriji in storitvenem sektorju za Tajsko

Leto	Kmetijstvo	Industrija	Storitve
1966-71	4,5	8,9	9,7
1971-76	5,5	9,4	6,9
1976-81	3,4	9	8,2
1981-86	2,1	5	5,3

Vir: UN DESA 1991: 7.

⁴³ Čeprav je bilo negativno plačilnobilančno stanje povezano tudi z vietnamsko vojno, in ne samo preživeto industrijsko politiko.

⁴⁴ Delež BDP v osrednjem delu se je povečal iz 52,7 odstotkov v letu 1961 na 62,8 odstotkov v letu 1984, medtem ko sta se deleža severa in juga zmanjšala iz 15,3 odstotka na 12,9 in iz 14,6 na 9,9. (UN DESA 1991:6)

Posledično je ta rast vplivala tudi na sektorsko sestavo gospodarstva. Delež kmetijskega sektorja je tako padel iz 38 odstotkov leta 1966 na 23 odstotkov 1986. leta. Industrijski sektor se je povečal iz 21 odstotkov v letu 1966 na 28 odstotkov v letu 1986, storitveni sektor pa se je povečal iz 40 odstotkov, na 48 odstotkov.

Tabela 4.2.3.3: Distribucija BNP-ja Tajске po sektorjih v obdobju 1966-1986

Sektor	1966	1971	1976	1981	1986
Kmetijstvo	37,9	32,7	30,3	25,5	22,7
Industrija	21,4	22,8	25,4	27,8	28,6
Storitve	40,7	44,5	44,3	46,7	48,6

Vir: UN DESA 1991: 8.

Tabela 4.2.3.4: Vladni izdatki za zdravje in izobraževanje (kot delež BDP-ja) na Tajskem

Leto	Zdravje	Izobraževanje
1961	0,4	2,3
1971	0,5	2,3
1981	0,4	2,5
1984	0,4	3

Vir: UN DESA 1991: 11.

Rast v državnem BDP-ju (BNP-ju) v tem obdobju se je odražala tudi v sposobnosti vlade, da zagotovi socialno varstvo in storitve vedno bolj rastočemu prebivalstvu. Čeprav državni izdatki za zdravje niso v izbranem obdobju nikoli presegli 0,5 odstotkov,⁴⁵ je hitra rast realnega BDP-ja⁴⁶ omogočila vladi, da je posvetila več finančnih virov za zdravstvene storitve.⁴⁷ Drugi zelo pomemben vir javnih izdatkov je bilo področje izobraževanja, kjer je delež v letu 1984 dosegal že 3 odstotke BDP-ja. Posledica vlaganja v izobraževalni sektor je tudi povečan delež prebivalstva, starega nad 6 let, ki so končali osnovno izobraževanje. Tako se je le-ta dvignil v primerjavi z letom 1960, ko je dobra polovica prebivalstva zaključila osnovno šolo, na $\frac{2}{3}$ prebivalstva z zaključeno osnovno šolo v letu 1980. (UN DESA 1991: 12)

Kot veliko drugih držav v razvoju, je tudi Tajska po drugi svetovni vojni doživljala hitre rasti stopnje prebivalstva. V letu 1961 je bilo prebivalcev še okoli 26 milijonov in četrto stoletja kasneje je številka narasla že na 52 milijonov.

Ob koncu podglavja namenjam še nekaj vrstic največjim problemom Tajске v obdobju med 1973. in 1985. letom. Tajska se je soočala s poslabšanimi odnosi menjave za približno

⁴⁵ Glej tabelo 4.8.

⁴⁶ Glej tabelo 4.5.

⁴⁷ Tako se je npr. med letom 1960 in 1980 delež cepljenega prebivalstva skoraj podvojil. (UN DESA 1991: 10)

36 odstotkov (Robinson in drugi 1991: 7). Takšnega poslabšanja v povojnem obdobju še ni doživela, kar je nakazovalo tudi dejstvo, da je bila rast realnega BDP-ja v tem obdobju nižja kot v obdobju pred 1973-1985 in v obdobju po njem. To je vodilo tudi do povečane inflacije, deficita na tekočem računu in velikemu zunanjemu dolgu. Neposredno po prvi naftni krizi so močno dvignili javne izdatke, pospešeno vlagali v izgradnjo infrastrukture in obrambno industrijo, posledica tega pa je bil velik fiskalni primanjkljaj, ki so ga servisirali predvsem z zadolževanjem v tujini. S povečanjem carin so zaščitili domačo industrijo, cene nafte so umetno vzdrževali pod svetovnim povprečjem. S takšno politiko so sicer ponovno zabeležili gospodarsko rast, toda že druga naftna kriza je pokazala slabosti te strategije. Trgovinska bilanca in stanje na tekočem računu sta se je znova poslabšala, tokrat predvsem kot posledica zmanjšanja prilivov ZDA, ki so zaprle svojo bazo na Tajskem ob koncu Vietnamske vojne. Čeprav kratkoročno servisiranje primanjkljaja tekočega računa ni bil problem, je velike skrbi povzročal ogromen zunanji dolg. Dodatne težave sta povzročala še deficit, ki je ostajal izven meja načrtovanega oziroma dovoljenega, in nefleksibilni davčni sistem. Ker se je vlada zavedala, da se bo stanje brez ustrezne politike reševanja problema le še slabšalo, je leta 1980 za pomoč zaprosila Mednarodni denarni sklad (MDS) in Svetovno banko. Tako je prvi prispeval pomoč v obliki treh t. i. »stand by« aranžmajev, druga pa z dvema posojiloma za strukturno prilagoditev. Čeprav je makroekonomsko neravnotežje še naprej ostajalo problem, so na nekaterih drugih področjih dosegli očitni napredek. Tako so se cene nafte vrnile na svetovni nivo, kontrole na domače obrestne mere so sprostili in dvignili zgornjo mejo obrestnih mer. Znižale so se izvozne carine in kvantitativne omejitve uvoza, tajski baht⁴⁸ pa se je okrepil glede na položaj ameriškega dolarja. Obdobje recesije se je tako končalo (Robinson in drugi 1991: 7-10). Tajska je imela prednost ogromnih obdelovalnih površin, zato je bilo do tedaj kmetijstvo najpomembnejša panoga. Z uvajanjem nove industrijske politike so naredili velik premik od tradicionalnega, kmetijskega sektorja v nov, delovno intenzivni industrijski sektor. Posledice spremembe strategije, ki so privedle do obdobja t. i. »booma«, pa so opisane v naslednjem podpoglavju.

4. 2. 4 Obdobje »booma« med 1986. in 1990. letom

Oznaka t. i. »boom« let je povsem na mestu, če pogledamo podatek, da je v teh letih gospodarska rast preseгла 11 odstotkov BDP-ja (Robinson in drugi 1991: 10). V tem obdobju se je ne samo povečal izvoz predelovalnih izdelkov, pač pa so se tudi diverzificirali, tako so

---

⁴⁸ Novembra 1984 je depreciiral za 14,8 odstotkov glede na ameriški dolar.

začeli izvažati za do tedaj precej netipične izdelke, kot so bili računalniški deli, potrošniška elektronika, potovalno blago in igrače. Istočasno se je razširilo tudi gradbeništvo in storitveni sektor, predvsem finančni sektor in turizem. Gonilni sili, ki sta pripeljal do takšnega stanja, sta bili predvsem dve (Robinson in drugi 1991: 10): 1. »boom« v predelovalni industriji je dvignil izvoz za 29 odstotkov na letni ravni; 2. naval privatnih investicij, še posebej v izvozno usmerjenem predelovalnem⁴⁹ sektorju. Vsi ti dogodki so imeli več skupnih povodov. Depreciacija bahta je prispevala k izboljšani konkurenčnosti tajskega izvoza.

Tajska, tako kot tudi druge države v regije, je bila deležna povečanega zanimanja in posledično tudi povečanega investiranja tujcev predvsem v obliki tujih neposrednih investicij. Izvoz se je vzpodbudil z odpravo večine izvoznih carin in ostalih bremen, medtem ko so domači stroški, predvsem plače, ostali relativno nižji od tajskih tekmecev.

Tabela 4.2.4.1: Nekateri gospodarski kazalci za obdobje 1985-1990

	1985	1986	1987	1988	1989	1990
St. rasti BDP-ja	3,5	4,9	9,5	13,2	12	10
Bruto domače investicije (% od BDP-ja)	24	21,8	23,9	28,8	31,5	37,8
Bruto domače varčevanje (% od BDP-ja)	19,4	20,9	23,7	28,6	30,2	31,4
TNI (v milijonih \$)	162	261	182	1082	1700	..
Zunanji dolg (kot delež BDP-ja)	46,5	43,6	40,8	35,1	32,9	35,8

Vir: Robinson in drugi 1991: 3.

Zgornja tabela prikazuje nekatere gospodarske kazalce za obdobje booma med 1986 in 1990. Za primerjavo je dodano še leto pred boomom, to je 1985. Najbolj zanimiva sta vsekakor podatka o stopnji rasti BDP-ja in obsega neposrednih tujih investicij, saj sta to kategoriji, ki najbolj izstopata v tem obdobju.

V drugi polovici 1989 leta je postalo očitno, da je okrepljeno tajsko gospodarstvo prineslo s seboj tudi številne probleme. Zastarela infrastruktura je namreč postala še posebno resen problem, zlasti ker ni dohajala izvoznih zmogljivosti na področju cestne in pristaniške infrastrukture ter dobave in oskrbe z vodo in elektriko. Kazati se je začel tudi problem premalo izkušenih in izobraženih delavcev, predvsem tehničnih delavcev in inženirjev. Vedno več investicij in povečani kapitalski tokovi so povzročili presežek v plačilni bilanci, ki pa ga je Banka Tajske izredno težko sterilizirala. Ena izmed posledic je bila tako dvig inflacije, aktiva, predvsem nepremičnin in zalog, se je povečala, kar je povzročilo skrb, da se gospodarstvo ne bo sposobno spopasti z vsem problemi naenkrat (Robinson in drugi 1991:

⁴⁹ Delež v BDP-ju se je v obdobju 1986-1990 podvojil iz 14 odstotkov na 29 odstotkov.

11). Kot odgovor je vlada vpeljala vrsto ukrepov,⁵⁰ da bi zmanjšala povišano likvidnost in ublažila zahteve po kreditih. Ti ukrepi so bili podkrepjeni tudi s prostovoljnim omejevanjem kreditov komercialnih bank, zlasti za t. i. »neproduktivne« aktivnosti, kot so bili gradnja luksuznih stanovanj in golf igrišč. Vsi ti ukrepi in vpliv krize na Bližnjem Vzhodu so hitrost rasti tajskega gospodarstva le nekoliko upočasnili. Za upočasnitev gospodarske rasti sta poskrbeli tudi sušno obdobje, ki je močno zmanjšalo kmetijski izvoz, in pa višje cene bencina na svetovnem trgu, kar je povzročilo skoraj 9-odstoten deficit⁵¹ na tekočem stanju. Kljub temu pa je plačilno bilančno stanje ostalo ob koncu 1990 leta v močnem plusu. (Robinson in drugi 1991: 11-12)

Tabela 4.2.4.2: Regionalni ekonomski indikatorji za leto 1989

	BDP (v milijardah \$)	BDP na prebivalca (v \$)	Povprečna rast BDP-ja (1985-89)	Izvoz (v milijardah \$)	Uvoz (v milijardah \$)	Razmerje med varčevanjem in BDP-jem	Razmerje med investicijami in BDP-jem	TNI (v milijardah \$)
Tajska	69,7	1257	8,6	20,1	25,8	27,5	31,1	1,7
Malezija	37,5	2210	4,6	25	22,5	29,2	29,6	1,9
Indonezija	94	525	5,5	22,2	9,3	33,6	34,7	1
Južna Koreja	211,9	5000	9,8	61,4	56,8	36,9	34,5	0,5
Singapur	28,4	10582	6	43,2	45,7	43,6	35,4	4
Tajvan	146,9	7307	9,9	66,1	52,5	30,6	22,8	-5,3
Hong Kong	62,9	10916	8,9	73,1	72,5	34,7	26,7	..

Vir: Robinson in drugi 1991: 31.

Za lažjo predstavo, kje se je Tajska nahajala ob koncu obdobja booma v primerjavi z drugimi državami regije, prikazuje zgornja tabela primerjalne podatke za dve skupini držav. To sta t. i. novo industrializirane azijske države in druga skupina t. i. azijskih tigrov. Nadpovprečno se je Tajska v skupini treh novo industrializiranih azijskih držav odrezala v povprečni rasti BDP-ja in v obsegu TNI. V vseh ozirih pa sta z Malezijo zelo tesno skupaj. V primerjavi z azijskimi tigri so seveda tajski indikatorji precej slabši, a ne gre zanemariti očitnega napredka, ki ga je Tajska storila v obdobju booma.

4. 2. 5 Obdobje t. i. »Thaksinomije«

Z izrazom Thaksinomija (ang. *Thaksinomics*) označujemo ekonomsko politiko, ki jo je uporabljal nekdanji tajski premier Thaksin⁵² Shinawatra. Thaksinomija kombinira

⁵⁰ Nekateri izmed teh ukrepov so odprava zgornje meje na depozite obrestnih mer ter dvig meje za posojilno obrestno mero.

⁵¹ Na to je vplivala tudi hitra industrializacija.

⁵² Tako je ime te ekonomske politike izpeljanka iz njegovega imena.

tradicionalne elemente vzhodnoazijskega ekonomskega modela. To sta t. i. dve etapi. Prva etapa poudarja razmah predelovane industrije, financirane s tujimi neposrednimi investicijami in ustvarjanjem višje plačanih delovnih mest. Druga etapa se osredotoča na domače podjetništvo oziroma na ekonomske dejavnosti, ki se ne bodo prisiljene soočiti s kitajsko konkurenco. Tako se bistvo same thaksinomije vrti okoli populistične ekonomske politike, ki meri k dvigu kupne moči tajskega ruralnega nižjega razreda, ki hkrati tvori tudi večinski ekonomski razred na Tajskem, in postopnemu premiku iz tajske izvozne odvisnosti k večjemu zanašanju na domače (kontrolirano) tržišče (Looney 2003: 1-4).

Med ukrepe t. i. prve etape sodijo (Thaksionomics.com 2002/b):

- uvedba triletnega moratorija na dolgove kmetov,
- obsežna posojila za ulične prodajalce, majhna in srednja velika podjetja po nizkih obrestnih merah,
- potrošniški paketi za upokojene civilne uslužbence ter odškodnine za družine preminulih civilnih uslužbencev,
- uvedba t. i. vaških skladov, ki spodbujajo razvoj ruralno ekonomijo,
- ustanovitev bank, ki so specializirane v poslovanju z majhnimi in srednje velikimi podjetji ter posamezniki, predvsem iz vaških okolij,
- t. i. »One tambon⁵³« projekt, ki temelji na predpostavki, da ima vsaka tajska (lokalna) skupnost primerjalno prednost pri izdelovanju enega ali več izdelkov. Ta projekt bo finančno podprl skupnosti pri moderniziranju tehnologij, ki jih potrebujejo za izdelavo izdelkov in pri izboljšanju veščin delavcev, da bodo konkurenčni na nacionalni in mednarodni ravni. Program je zasnovan za iskanje novih tržnih niš in alternativ za tuje investicije vložene v masovno produkcijo, ki so se v zadnjih letih preusmerjali predvsem na Kitajsko in druge države v regiji s cenejšo delovno silo.

T. i. druga etapa gradi na prvi, in sicer z uvedbo nove kapitalske sheme, ki bi med drugim legalizirala lastništvo različnih premoženj,⁵⁴ tako da lahko njihovi lastniki, ki imajo v glavnem nizke dohodke, dobijo dostop do kapitala. Nadalje vsebuje druga etapa nove t. i. velike projekte, ki bi ustanovili regionalne centre za ekonomske aktivnosti.⁵⁵ Zelo pomemben projekt druge etape je uvedba t. i. »Vayupak vzajemne skrbniške iniciative«, ki bi dopolnila kapitalski trg in si prizadeva obuditi aktivnosti na podeželju z oživitvijo kapitala, ki je v rokah vlade. (Thaksinomic.com 2002/a)

---

⁵³ Izhaja iz tajske besede za okraj.

⁵⁴ Kot so lastnina zemlje, intelektualna lastnina in lastnina strojne opreme.

⁵⁵ Med drugim dograditev letališč z novimi terminali, ustvariti laboratorij za visokotehnološke raziskave in razvoj, izgradnja novih pristanišč, železnice in avtoceste.

Ocena thaksinomije: Podporniki te ekonomske politike zagovarjajo, da je politika ustvarila stabilno gospodarstvo, ki ga vodi povpraševanje. Le-to je bilo pred tem preveč odvisno od izvoza, zaradi česar je bilo tudi bolj podvrženo zunanjim šokom. Kritiki nasprotno od zagovornikov trdijo, da je tajsko gospodarstvo raslo zaradi povečanega povpraševanja po izvozu, medtem ko je bil dvig domačega povpraševanja od začetka Sinawatrine vladavine pičel. Skeptiki tudi trdijo, da so Sinawatrine politike pripeljale do večje zadolženosti potrošnikov, poleg tega pa so banke posojale denar ljudem, ki niso imeli sredstev, da bi ta dolg tudi poplačali. (Wikipedia/c) Tako je prišla na plan vprašljivost modrosti te politike, zlasti v začetku leta 2005, ko se je tajsko gospodarstvo soočilo s padcem gospodarske rasti. Temu sta botrovala uničevalni tunami iz decembra 2004 in dvig cen nafte na svetovnem trgu. V vsakem primeru pa ne gre spregledati dejstva, da je ta politika zlasti v obdobju njene vpeljave prispevala k priljubljenosti Sinawatre, kar mu je omogočilo tudi zmago na dveh zaporednih volitvah, a nenazadnje ga je le-ta stala v končni fazi predsedniškega stolčka.

4. 2. 6 Tajska danes

4. 2. 6. 1 Politična analiza stanja

Najprej se bom na tem mestu dotaknila politično-vojaškega dogodka, ki je močno zaznamoval Tajsko v preteklem letu in katerega posledice je čutiti tudi v letu 2007. To je vojaški udar, ki se je zgodil 19. septembra 2006, s katerim so vrgli vlado premierja Taskin Shinawatre. Vzrokov, zakaj je do takega drastičnega ukrepa prišlo, ki sicer Tajski zgodovini niso neznan, saj je bil to že drugi vojaški udar v zadnjih 15ih letih,⁵⁶ je več. Tajska, ki je veljala za relativno stabilno demokracijo in je doživljala v zadnjih letih močan gospodarski razvoj, ter uspešno premagala azijsko finančno krizo, je z novo ustavo iz leta 1997 stopila na pot bolj transparentne in pravičnejše družbe, saj je zagotovila večje politične in civilne pravice državljanom. Poleg tega je tudi na političnem prizorišču tajska vlada⁵⁷ uživala velik ugled, saj je v času Sinawatrinega vladanja Tajsko gospodarstvo raslo, inflacija je bila nizka, monetarna politika stabilna, fiskalna pa stimulatívna. Kaj je bil torej glavni razlog, ki je prispeval k vojaškemu udaru? T. i. thaksinomija je pokazala ob mnogih pozitivnih učinkih tudi negativne. Vrhunec krize je ta politika doživela julija 2005, ko se je bil Sinawatra prisiljen celo umakniti za nekaj časa, saj je njegova vlada opustila subvencioniranje na cene

---

⁵⁶ Nazadnje se je zgodil leta 1991, že naslednje leto pa je bila vzpostavljena znova civilna oblast.

⁵⁷ Vlado je vodil od leta 2001 Taskin Shinawatra, ki je s svojo stranko dobil večino sedežev na volitvah 2001 in 2005. Tako je bil Taskin Shinawatra prvi premije, ki je bil izvoljen dvakrat zapored na demokratičnih in svobodnih volitvah.

goriva. To je bila posledica ogromnega trgovinskega deficita in fiskalnega bremena (Wikipedia/c).

4. 2. 6. 2 *Ekonomska analiza stanja*

Tajska vlada je v nedavno sprejetem, že desetem nacionalnem ekonomskem in socialnem razvojnem načrtu za obdobje 2007-2011 objavila pet prioritetenih strategij za ekonomsko-socialni razvoj Tajске (The World Bank 2006: 2-4):

- 1) Razvoj človeških virov in gospodarstva temelječega na znanju. To bodo lahko dosegli le ob izboljšanju storilnosti izobraževalnih institucij na vseh nivojih ter premiku k družbi znanja.
- 2) Izboljšati in okrepiti moč posameznih provinc, zlasti najrevnejših, ter družbe na splošno.
- 3) Ekonomsko prestrukturiranje.
- 4) Vzdrževati biološko raznolikost, ekološko ozaveščenost in racionalno ravnanje z naravnimi viri. Ta točka strategije je še zlasti pomembna, če vemo, da je Tajska država, ki se vedno znova sooča z najrazličnejšimi naravnimi katastrofami,⁵⁸ ki pustijo posledice tako na tajskemu gospodarstvu, družbi in državi kot celoti.
- 5) Stremeti k dobremu vladanju, kar seveda pomeni nobenih notranjih političnih pretresov, vladanje politikov, izbranih iz strani ljudstva, transparentnost vladanja in nepodkupljivosti ljudi na najvišjih položajih v politiki in javnih institucijah.

V preteklem letu je Tajska beležila visoko izvozno rast, medtem ko se je domače povpraševanje zmanjšalo zaradi visokih cen nafte, višje inflacije, rastočih obrestnih mer in slabšanja odnosov menjave. Kljub temu da je bila izvozna rast za preteklo leto visoka, se predvideva, da se bo letos znižala, saj je ob koncu lanskega leta potekel sporazum Splošni sistem preferencialov (GSP) z ZDA, poleg tega Tajska v nekaterih sektorjih, kot je na primer predelovalna industrija, že dohitevajo države v razvoju, saj imajo prednost poceni delovne sile. Tajska se sooča še s problemom prenizko izobraženih delavcev v zahtevnejših tehnoloških sektorjih. Tako se bo morala Tajska v prihajajočih letih posvetiti predvsem reformi na strani povpraševanja, če želi ostati še naprej konkurenčna.

Velik korak naprej je Tajska napravila na področju odpravljanja revščine, kar je predvsem posledica večjih prihodkov kmetov in vladnih programov za izkoreninjenje revščine. Še naprej pa bo morala država stremeti k večji izenačenosti regij z različnimi razvojnimi projekti in večjimi vladnimi izdatki za najrevnejše province, ki se nahajajo predvsem v severovzhodu države.

---

⁵⁸ Eden takšnih primerov je tudi tsunami iz konca leta 2004, ki je povzročil velike izgube tajskega turizma in posledično tajskemu gospodarstvu.

4. 3 BANGLADEŠ

4. 3. 1 Zgodovinske in politične značilnosti države

Pred neodvisnostjo Indije in Pakistana je zavzemal teritorij Bangladeša del provinc Bengal in Assam, ki so bile del britanske Indije. Tako tudi ime Bangladeš v dobesednem prevodu pomeni »dežela Bengal«. Meje Bangladeša so bile postavljene z razdelitvijo Britanske Indije 1947. leta, ko je postalo ozemlje današnjega Bangladeša vzhodni del Pakistana. Toda neenakost med Vzhodnim in Zahodnim Pakistanom, kjer je muslimanski del dominiral nad bengalskim, je bila povod za vedno večje odcepitvene težnje bengalskega, vzhodnega dela, ki je doživel svoj vrhunec leta 1971, ko je Vzhodni Pakistan proglasil neodvisno državo Bangladeš. To je bil povod za vojno med Zahodnim in Vzhodnim Pakistanom, v katero se je vmešala tudi Indija s svojo podporo Vzhodnemu Pakistanu, kar je bilo odločujočega pomena za poraz Zahodnega Pakistana. Devet mesecev po razglasitvi neodvisnosti, 16. 12. 1971, je Bangladeš postal neodvisen, s parlamentarno demokracijo kot državno ureditvijo. Nenehni državni prevrati, v obdobju desetih let po neodvisnosti, so ji odvzeli legitimnost in tako je parlamentarna demokracija v pravem pomenu zaživela šele z letom 1991, ko je po legitimnih volitvah na oblast prišla Khaled Zia. Prevezla je mesto ministrske predsednice 1991. leta in ponovno 2001. leta, kar pomeni, da je Bangladeš ena izmed redkih držav na svetu, na čelu katere je ženska. Predsednik države⁵⁹ pa je izvoljen s strani parlamenta. Bangladeš je razdeljen na 6 administrativnih divizij, ki pa so nadalje razdeljene še na 64 okrajev. (Federal research division/c, Wikipedia/d, History of nations in Virtual Bangladesh)

4. 3. 2 Razvoj Bangladeša pod pakistansko oblastjo

Pomemben vzrok današnje nerazvitosti Bangladeša izvira že iz časov, ko je bil Bangladeš del britanske Indije,⁶⁰ kjer so Britanci favorizirali indijski, hindujski del države in tako tudi ustanovili v indijskem delu pomembne kulturne in trgovske centre, medtem ko so vzhodni pakistanski del, pod katerega je spadal tudi današnji Bangladeš, zanemarjali oziroma z avtoritarnimi agrarnimi politikami in polfevdalnim sistemom črpali bogastvo iz regije. Ko so Britanci zaradi vedno večjih trenj med hindujci in muslimani leta 1947 dali britanski Indiji neodvisnost, je novonastala država iz vzhodnega dela, Pakistan, nadaljevala s politiko izkoriščanja svojega vzhodnega (bangladeškega) dela za razvoj svojega zahodnega (pakistanskega) dela. (Federal research division/c, Wikipedia/d, History of nations in Virtual Bangladesh)

---

⁵⁹ Predsednik Bangladeša je od leta 2002 Iajuddin Ahmed.

⁶⁰ Med letom 1859 in 1947

Leta 1947 sta bila oba dela Pakistana pretežno proizvajalca surovin.⁶¹ Moderna industrija je bila praktično neobstoječa. Pravzaprav ni bilo med obema deloma nobenih razlik med obdarjenostjo z naravnimi viri in potencialom za ekonomsko rast, toda tekom 25 let pakistanske oblasti se je ekonomska neenakost v razvoju med vzhodnim in zahodnim delom močno povečala. V tem obdobju je pakistanski del države močnejše kot bangladeški del napredoval v kmetijskem in industrijskem sektorju. V obdobju 60. let 20. stoletja je bila v azijskih državah zelo popularna strategija industrijske politike, ki je prerazdeljevala sredstva iz kmetijstva v industrijski sektor. Takšno politiko je izvajal tudi Pakistan na račun svojega vzhodnega dela, saj je prenašal sredstva iz vzhodna na zahod države, kjer je do 1960. leta nekmetijski sektor v zahodnem delu letno rasel skoraj dvakrat hitreje kot v vzhodnem delu. (Kabir 1992: 25-32)

Tabela 4.3.2.1: BDP na prebivalca Bangladešu za obdobje 1945-1970

Leto	BDP na prebivalca (v rupijah)	
	Vzhodni del	Zahodni del
1945-50	293	342
1959-60	278	366
1965-66	303	459
1969-70	321	546

Vir: Kabir 1992: 110.

Tabela 4.11 nam prikazuje, kolikšen je bil BDP na prebivalca v zahodnem in vzhodnem delu Pakistana v obdobju pred osamosvojitvijo Bangladeša. Razvidno je, da je bil vzhodni bangladeški del dosti revnejši od zahodnega dela, saj je BDP rasel v Zahodnem delu mnogo hitreje, poleg tega pa je bil tudi sam obseg BDP- ja večji, kar je znova dokaz izkoriščanja in vzhodnega dela iz strani zahodnega dela Pakistana.

Tabela 4.3.2.2: Letne stopnje rasti posameznih sektorjev v Bangladešu za obdobje 1949-1966

	Letne stopnje rasti (v %)					
	1949 do 1960		1960 do 1965		1949 do 1966	
	Vzhodni del	Zahodni del	Zahodni del	Vzhodni del	Zahodni del	Vzhodni del
Kmetijstvo	0,5	2	3,3	3,7	1,7	2,5
Predelovalna industrija	19,4	18,8	15,4	10,7	19,2	13,8
BDP na prebivalca	-1	1,1	2,6	2,7	0,3	1,5

Vir: Kabir 1992: 111.

⁶¹ Pakistan je proizvajal surov bombaž, Bangladeš pa juto, poleg tega pa je bil neto izvoznik hrane.

Stagnacijo v ekonomskem razvoju Bangladeša v tem obdobju lahko dodatno razložimo še z nizkim deležem vlaganja v razvoj. Vlada Pakistana je namreč namenjala večino razvojnih stroškov v zahodni del, čeprav je več kot 55 odstotkov vseh prebivalcev Pakistana živel v vzhodnem delu. Preneseno v odstotke je to pomenilo med 70 in 80 odstotkov vseh izdatkov za razvoj zahodnemu delu in le med 20 in 30 odstotkov bangladeškemu, vzhodnemu delu. (Kabir 1992: 12)

4. 3. 3 Razvoj Bangladeša od samostojnosti naprej

Vloga politik, reform in institucij pri strategiji razvoja

Bangladeš je začel z implementacijo strukturnih reform v svojih politikah v poznih sedemdesetih, z namenom, da poveča vlogo gospodarstva v državi in posledično vzpodbudi hitrejši razvoj. Vlada je tako sprejela množico reform v kmetijskem, industrijskem, trgovinskem finančnem in infrastrukturnem sektorju. Te reforme so pripomogle k vztrajnemu dviganju gospodarske rasti.⁶² Več pozornosti so začeli namenjati politiki razvoja človeških virov, vključno z večjo participacijo revnega sloja v javnem življenju. Tako so namenili večji delež proračuna za zdravstveni in izobraževalni sektor, poleg tega je vlada omogočila tudi delovanje tujim in domačim nevladnim ter lokalnim organizacijam, ki so z najrazličnejšimi socialnimi programi pripomogli k splošnemu izboljšanju življenjskega standarda prebivalstva. (UNCTAD 2006/c)

V tem podpoglavju bom tako podala krajši pregled reform v strukturnih politikah. Skupna značilnost vseh je, da imajo svoje začetke v drugi polovici sedemdesetih let.⁶³ Le-te so prispevale k temu, da se je do tedaj ekonomsko zaprt Bangladeš začel usmerjati navzven, predvsem v obliki trgovinske liberalizacije. Čeprav je večina zaslug za ekonomski razvoj ravno v teh reformah, pa ne gre pozabiti na koristi,⁶⁴ ki jih je bil Bangladeš deležen skozi t. i. »dogovor o tekstilu (MFA)⁶⁵« in denarnih nakazil bangladeških delavcev v tujini.

1. Kmetijska politika

Neposredno po neodvisnosti so bili kmetijski trgi močno državno nadzorovani. Deregulacija in liberalizacija kmetijskega trga se je pričela šele v osemdesetih letih prejšnjega

---

⁶² Glej tabelo 3.7.

⁶³ Reforme se uvrščajo torej neposredno v čas po pridobitvi neodvisnosti, v vojni, ki je državo prizadela v ekonomskem in fizičnem smislu. V ekonomskih in socialni obubožanosti države tudi leži glavni vzrok reforme.

⁶⁴ O vzrokih, zakaj je bil MFA kljub na prvi pogled omejevalni politiki koristen za razvoj tekstilne industrije v Bangladešu, v podpoglavju 4. 3. 3.

⁶⁵ Dogovor o tekstilu je bil vzpostavljen v letu 1974 z namenom omejevanja izvozov (v obliki carin in kvot) držav v razvoju na trge razvitih držav v tekstilni industriji. (The World Bank 2006/c:2)

stoletja. Glavne politike kmetijske reforme so bile zagotoviti boljši dostop privatnega sektorja do distribucije namakalnih naprav, ukinitvev subvencij na namakalne naprave, postopna ukinitvev monopola bangladeške kmetijsko-razvojnne korporacije na področju dodelitve gnojil in racionalizacija na področju preskrbe z žiti. Reforma naj bi zagotovila tudi redne donose kmetom. (The World Bank 2003: 15)

Tudi Bangladeš je sledil zaporedju teorije strukturnih sprememb, kjer nacionalno gospodarstvo prehaja od primarnih k zahtevnejšim dejavnostim. Dokaz je zmanjšanje števila delavcev v kmetijstvu iz 65 odstotkov vseh zaposlenih iz leta 1990 na 54 odstotkov v letu 2002. Ustrezno temu se je znižal tudi delež BDP-ja v kmetijstvu: iz 29 odstotkov leta 1990 na 21 odstotkov v letu 2004. (UNCTAD 2006/a: 313)

2. Industrijska politika

Prvi poizkusi industrijske deregulacije so se zgodili osemdesetih letih, da bi se zagotovilo večji delež privatnega sektorja pri industrijski rasti.⁶⁶ Nova industrijska politika iz 1982. leta in prenovljena industrijska politika iz 1986. leta sta omejila monopol javnega sektorja na sedem strateških industrij. Obe politiki sta vključevali tudi denacionalizacijo, finančno prestrukturiranje in vpeljavo nadzora tako nad samo finančno politiko kot tudi celoten industrijski sektor. Dodatno so v drugi polovici osemdesetih let privatizirali še mnoge industrijske obrate in tako omogočili večji razcvet industrijske dejavnosti. (The World Bank 2003: 16)

3. Trgovinska politika

V prvih letih po neodvisnosti je bila trgovinska politika Bangladeša z rigidnimi kontrolami izvoza in uvoza, ter visokimi carinami močno protekcionistična. Začetek reformiranja trgovinske politike se je začel na področju tekstilne industrije, da so lažje in v večjem obsegu izkoristil prednosti, ki sta jih prinesla MFA in GSP za izvoz na trg Severne Amerike in Evrope. Sicer so že osemdeseta leta prinesla manj kvantitativnih omejitev in racionalizacijo carin, toda šele v devetdesetih je vlada začela z obsežno liberalizacijo mednarodne trgovine, s tem ko je odstranila kvantitativne omejitve na uvoz, znižala carinske dajatve ter izboljšala izvozne vzpodbude. (The World Bank 2003:16-17)

---

⁶⁶ Rast predelovalne industrije se je med leti 1980 in 2002 gibala med 5,2 in 6 odstotki. Delež BDP-ja v predelovalni industriji pa je bil konstanten med 13 in 15 odstotki. (UNCTAD 2006/a: 315)

Tabela 4.3.3.1: Izvoz bangladeških proizvodov v obdobju 1990-2003 (v tekočih cenah)

	1990/91		1995/96 v milijonih \$	1999/00 v milijonih \$	2002/03	
	V milijonih \$	V %			v milijonih \$	v %
Primarni proizvodi	306,1	17,83	452,2	469,1	462,6	7,06
Surova juta	104,2	6,06	79,5	71,6	82,5	1,26
Čaj	43,2	2,52	32,8	17,7	15,5	0,24
Zamrznjena hrana	141,8	8,26	305,6	350	321,8	4,91
Ribe	6,6	0,38	10,1	5,9	10,8	0,17
Kmetijskih pridelki	7,9	0,46	12,5	17,9	25,5	0,39
Ostalo	2,5	0,15	11,7	6	6,5	0,09
Predelovalni proizvodi	1411,4	82,17	3023,4	5283,1	6085,9	92,94
Izdelki iz jute	290,4	16,9	318,8	265,9	257,2	3,93
Usnje in usnjeni izdelki	137,7	8	225,3	195,1	191,2	2,92
Tekstil	890	51,85	2261,2	4448,6	5005,2	76,43
Kemični produkti	39,7	2,3	107,3	93,5	100,5	1,54
Ostalo	54,1	3,12	110,8	280,1	531,8	8,12
Skupaj izvoz	1715,5	100	3475,6	5752,2	6548,4	100

Vir: Export Promotion Bureau, Bangladesh.

Zgornja tabela prikazuje izvoz najpomembnejših primarnih in predelovalnih proizvodov Bangladeša. Najpomembnejši primarni izvozni proizvod je surova juta, predelovalni pa tekstil, ki skupaj z usnjem znaša kar 80 odstotkov prihodkov izvoza od predelovalnih proizvodov v letu 2002/03. Tudi če primerjamo kategoriji primarnih in predelovalnih proizvodov, je opazna očitna dominacija predelovalnih proizvodov, saj so le-ti znašali skoraj 93 odstotkov vsega izvoza v letu 2002/03.

4. Infrastrukturalna politika

Na področju razvoja cestne infrastrukture je Bangladeš dosegel dobre rezultate, toda rezultati na drugih infrastrukturnih področjih, kot so telekomunikacije, električne povezave, plinske povezave in pristaniščna infrastruktura, so bili slabi. Strategija vlade je bila predvsem na razvoju petih glavnih koridorjev in povezavi večjih ruralnih centrov rasti. Tu je še posebej pomembna pogodba z Indijo iz leta 1996, ki govori o skupnem koriščenju vode iz reke Ganges, kar je pripomoglo k boljšim namakalnim pogojem, ki so posledično privedli do večje produkcije pridelkov, večjega trgovanja in tako do zmanjšanja revščine lastnikov namakalno-obdelovalnih površin. (The World Bank 2003: 16)

5. Makroekonomska politika

Po začetnem povojnem obdobju, ko je bila makroekonomska politika popolnoma oslABLJENA, je uspel Bangladeš že v osemdesetih, še bolj pa v devetdesetih letih vzpostaviti

makroekonomsko ravnovesje, ki se je odražalo predvsem v relativno nizki inflacijski stopnji in stabilnem realnem menjalnem tečaju. Ta dolgoročna makroekonomska stabilnost je koristila tudi za vzpodbude privatnim investicijam in izvozu. (The World Bank (2005/d),

Tako spodnja tabela prikazuje stanje makroekonomskih rezultatov od osemdesetih let do danes. Opazen je napredek na vseh (analiziranih) področjih, razen v stopnji inflacije, kar je posledica visokih cen nafte na svetovnem trgu. To povzroča na splošno večje negotovosti v bangladeškem gospodarstvu, saj so posledično tudi višje cene na domačem trgu, kar pomeni večje zadolževanje ali manjše javne izdatke, v vsakem primeru pa pritisk na makroekonomsko stabilnost. Celo napovedi o drastičnem upadu rasti izvoza zaradi ukinitve dogovora o tekstilu,⁶⁷ ki prispevajo k glavnemu viru izvoza, se niso uresničile. Po pričakovanju je stopnja rasti uvoza višja od stopnje rasti izvoza, kar je v bistvu normalen pojav za države v razvoju, ki so še močno odvisne zlasti od uvoza ne primarne industrije, saj so te države še na začetku svojega industrijskega razvoja in zato (še) nimajo samozadostne (industrijske) proizvodnje.

Tabela 4.3.3.2: Nekateri makroekonomski indikatorji Bangladeša v obdobju 1984-2004

	1984	1992	2000	2004
Bruto domače varčevanje	6,2	13,9	17,9	19,5
Bruto domače varčevanje	15,3	16,7	23	25,5
Rast izvoza (v % BDP-ja)	5,1	7,6	14	15,5
Rast uvoza (v % BDP-ja)	3,8	12,3	19,2	20,8
Plačilna bilanca	-1,1	-0,4	-0,1	0,3
St. inflacije	..	4,6	2,8	5,8

Vir: ADB (2006) Asian development outlook, 156-161 in The World Bank (2005).

Tabela 4.3.3.3: Skupni zunanji dolg Bangladeša in njegovo servisiranje v obdobju 1985-2004

	1985	1990	2000	2004
Zunanji dolg ⁶⁸ (v milijonih \$)	6656	12439	15717	20344
Servisiranje dolga ⁶⁹ (v milijonih \$)	195	495	684	646
Dolg/BDP (v %)	31	41	35	36
Servisiranje dolga/ izvoz	19	26	9	6

Vir: UNCTAD (2006/a) Least developed countries report, 340-341.

V zgornji tabeli so prikazani pomembni podatki o dolgu Bangladeša in njegovem servisiranju. Tako je razvidno, da se je dolg sicer skozi leta povečeval, a obenem tudi zmožnost države servisiranja le-tega. Temu ustrezno se je povečeval tudi dolg v odnosu do BDP-ja, medtem ko se je servisiranje dolga v odnosu do izvoza zmanjševal.

⁶⁷ Več o dogovoru o tekstilu pod 6 točko podpoglavja.

⁶⁸ Vključen je tako dolgoročni kot kratkoročni dolg in uporaba kreditov MDS-a.

⁶⁹ Vključuje le dolgoročni dolg.

6. Posledice odpravljanja dogovora o tekstilu na področju tekstilne industrije

Koncu MFA-ja sem posvetila posebno podpoglavje zato, ker je tekstilna industrija najpomembnejša gospodarska panoga Bangladeša, saj prispeva h kar dvema tretjinama bangladeškega izvoza. Ne samo bangladeško gospodarstvo, ampak tudi kar četrtina bangladeških delavcev je direktno oz. indirektno odvisnih od te industrije. MFA je stopil v veljavo leta 1974 in je potekel s 1. 1. 2005. Vzpostavljen je bil z namenom omejevanja izvoza (v obliki carin in kvot) držav v razvoju na trge razvitih držav v tekstilni industriji. Na tak način so želele razvite države zaščititi domačo tekstilno industrijo in delavce v njej pred izgubami, ki so jih utrpeli zaradi konkurence iz držav v razvoju. Le-te so imele prednost, da je tekstilna industrija izrazito delovno intenzivna industrija, te države pa so imele ogromno poceni delovne sile. Ta dogovor pa ni bil v škodo vseh držav v razvoju, saj nekatere države oz. bloki držav, kot je na primer EU, niso omejevale izvozov najrevnejših držav sveta, kot je Bangladeš. Tako je ta dogovor Bangladešu omogočil masovno razširitev tekstilne industrije⁷⁰ v državi in večje dohodke. Zato se je predvidevalo, da bo ob poteku MFA-ja 1.1. 2005 največ izgubil ravno Bangladeš, ki bo tako prisiljen tekmovati s konkurenco proizvajalcev, ki so bili z dogovorom omejevani, kot na primer Kitajska. (Mlachila in Yang 2004: 4-6)

Kakšne so bile napovedi ob ukinitvi MFA-ja in kako se je ukinitve dejansko odrazila na bangladeški tekstilni industriji in gospodarstvu na splošno? Večina analitikov se je strinjalo, da bo ukinitve MFA-ja povzročilo velik izpad v izvozu Bangladeša in posledično tudi izgubo delovnih mest v tekstilni industriji, saj se bo moral Bangladeš soočiti s konkurenco iz močnih tržišč, kot sta Kitajska in Indija. Tako je bila napovedano kar 17-odstotno zmanjšanje števila delovnih mest (The World Bank 2003: 5). Neposredno po ukinitvi MFA-ja, se pravi v letu 2005, se ta bojazen ni uresničila Izvoz se je še povečal,⁷¹ predvsem na tržišče ZDA, medtem ko se je na trg EU nekoliko zmanjšal. (The World Bank 2005/d: 6)

Kaže, da se bo moral prej kot z zunanjimi okoliščinami spopasti z notranjimi (zaviralnimi) dejavniki, kot so okoreli birokratski postopki in šibke vladne politike na področju tekstilne industrije.⁷²

---

⁷⁰ V letu 1985/86 je izvoz tekstila predstavljal 16% vsega izvoza ali 131 milijonov \$, v letu 1990/91 že 50% ali 867 milijonov \$, v letu 1995/96 65,6% ali 2547 milijonov \$, v letu 2000/01 pa že kar 76,6% ali 4585 milijonov \$. (Mlachila in Yang 2004: 7).

⁷¹ V letu 2004 je tako znašal izvoz tekstila, tekstilnih izdelkov in usnja 5897,5 milijonov \$, v letu 2005 se je povečal na 6638,6 milijonov \$. (The World Bank 2005/d: 54)

⁷² Predlogi strategije za tekstilno industrijo bodo podani v poglavju 6.

4. 3. 4 Razvojni cilji novega tisočletja in njihovo uresničevanje v Bangladešu

»Razvojni cilji novega tisočletja⁷³ (angleško *Millennium development goals*) so množica uradno določenih svetovnih problemov, predlaganih rešitev in pokazateljev napredka.« (Wikipedia/e). Sprejela jih je Organizacija Združenih narodov v okviru Generalne skupščine leta 2000, hkrati z Deklaracijo novega tisočletja (*Millennium declaration*).

Tabela 4.3.4.1: Najpomembnejši milenijski cilji in njihovo uresničevanje v Bangladešu

INDIKATOR	1990 Bazno leto	2000 Prelomno leto	Letni napredek 1990- 2000 (v %)	2004	2006 ⁷⁴	2010 ⁷⁵	2015 ⁷⁶	Letni napredek 2000-2015 (v %)
% živečih v revščini (C 1) ⁷⁷	59	50	-1.5	45	43	35	25	-3.3
% živečih v ekstremni revščini (C 1) ⁷⁸	28	19	-3.2	15	13	9	5	-4.9
St. pismenosti odraslih (C 2) ⁷⁹	35	56	6.0	64	69	79	90	4.0
St. vpisa v primarno izobraževanje (C 2) ⁸⁰	56	75	3.4	81	84	92	100	2.2
St. vpisa v sekundarno izobraževanje (C 2) ⁸¹	28	65	13.2	71	80	85	95	3.1
St. umrljivosti dojenčkov (C 4) ⁸²	94	66	-3.0	56	48	37	22	-4.4
St. umrljivosti pod 5 let starosti (C 4) ⁸³	108	94	-1.3	80	70	52	31	-4.5
St. umrljivosti mater (na 100.000 živorojenih otrok) (C 5) ⁸⁴	480	320	-3.3	295	275	240	147	-3.6
Pričakovana življenjska doba ⁸⁵	56	61	0.9	64	66	69	73	1.3
St. rasti prebivalstva ⁸⁶	2.1	1.6	..	1.5	1.5	1.4	1.3	..
% podhranjenih otrok ⁸⁷	67	51	-2.4	48	42	34	26	-3.3

Vir: Millennium development goals, Operationalization of MDG in Bangladesh.

⁷³ Milenijski cilji so postavljeni za obdobje med 1990 in 2015. Leto 1990 je bazno leto, saj se cilji nanašajo od stanja iz leta 1990-91, leto 2000 je prelomno leto, saj so se takrat cilji sprejeli, leto 2015 pa ciljno leto. Za podroben opis vseh ciljev glej <http://www.un.org/millenniumgoals>.

⁷⁴ Trenutno stanje

⁷⁵ Projekcija za prihodnost glede na dosedanji trend.

⁷⁶ V stolpcu se pod ciljnim letom nahajajo ciljne številke za posamezne milenijske cilje.

⁷⁷ Cilj je znižati št. živečih v revščini iz 58,8% v letu 1991 na 29,4% do leta 2015.

⁷⁸ Cilj je znižati št. živečih v ekstremni revščini iz 28% v letu 1991 na 14% do leta 2015.

⁷⁹ Zvišati st. pismenosti odraslih iz 35% v letu 1990 na 90% do leta 2015.

⁸⁰ Zvišati st. vpisa v osnovno šolo iz 56% v letu 1990 na 100% do leta 2015.

⁸¹ Zvišati st. vpisa v srednje šole iz 28% v letu 1990 na 95% do leta 2015.

⁸² Znižati st. umrljivosti dojenčkov iz 94 na 1000 živorojenih v letu 1990 na 22 na 1000 živorojenih do leta 2015.

⁸³ Znižati st. umrljivosti pod pet let starosti iz 108 na 1000 v letu 1990 na 31 do leta 2015.

⁸⁴ Znižati st. umrljivosti mater na 100.000 živorojenih otrok iz 480 v letu 1990 na 147 do leta 2015.

⁸⁵ Zvišati pričakovano življenjsko dobo iz 56 let v letu 1990 na 73 leto do leta 2015.

⁸⁶ Znižati st. rasti prebivalstva iz 2,1% v letu 1990 na 1,3% do leta 2015.

⁸⁷ Znižati % podhranjenosti otrok iz 67% v letu 1990 na 26% do leta 2015.

Zgornja tabela prikazuje uresničevanje MDG-jev v Bangladešu od leta 2000 do danes. Poleg tega so zajeta tudi predvidevanja za leto 2010 in 2015. Največji napredek od leta 1990 do leta 2006 je opazen na področju izobraževanja in na področju zmanjšanja živčih v ekstremni revščini.

Bangladeš, ki sicer še vedno velja za eno najrevnejših držav sveta, je od leta 1992 že precej znižal stopnjo revščine, saj mu je uspelo odstotek prebivalstva, ki živi pod pragom revščine, zmanjšati za 10 odstotkov v obdobju manj kot desetih let.⁸⁸ K temu je pripomogel predvsem ekonomski napredek, saj je stopnja gospodarske rasti trenutno okoli 5 odstotkov.

Čeprav se je revščina v zadnjih letih znižala, pa ostaja problem neenakosti še vedno eden pomembnejših dejavnikov revščine. Neenakost med prebivalstvom se je povečevala predvsem v devetdesetih letih, in to najbolj v urbanih predelih, kar je razvidno tudi iz spodnje tabele. To sicer ni nič čudnega, zlasti če pomislimo na Kuznetsovo (v Rojec in Bučar 2002/b: 14) tezo, da začetna faza gospodarske rasti vodi v povečanje neenake delitve dohodka.⁸⁹ Le-ta doseže najvišjo stopnjo neenakosti pri srednje visokem nacionalnem dohodku in z nadaljnjo rastjo⁹⁰ dohodka postopoma pada. Deloma pa je temu vzrok povečana fragmentiranost in neenakost med lastniki zemlje in nelastniki in večjimi dohodki, ki jih dobiva delež prebivalstva z višjo izobrazbo (Bangladesh: Progress in poverty reduction, 2002: 6).

Tabela 4.3.4.2: Trendi v neenakosti v Bangladešu; merjeno z Gini koeficientom⁹¹ 1991-2000

	Zgornja ⁹² meja revščine: Gini			Spodnja ⁹³ meja revščine: Gini		
	1991-92	1995-96	2000	1991-92	1995-96	2000
Nacionalna	0,259	0,302	0,306	0,272	0,315	0,318
Urbana	0,307	0,363	0,368	0,311	0,369	0,37
Ruralna	0,243	0,265	0,271	0,251	0,267	0,275

Vir: Government of Bangladesh and the UN (2005): Millennium development goals.

4. 3. 5 Bangladeš danes - razvojni obeti in riziki

V obdobju 2001-2005 je Bangladeš dosegel impresivne uspehe na najrazličnejših socialnih in ekonomskih področjih. Ob koncu leta 2005 je Bangladeš pripravil in odobril strateški

⁸⁸ Tako se je delež ljudi, ki živijo po nacionalnim pragom revščine, znižal iz 58,8 odstotka v letu 1991 na 49,8 odstotkov v letu 2000. Vir: Millennium development goals: Bangladesh progress report 2005.

⁸⁹ Kar je koristno, ker dobijo kapitalisti več dohodka, ki ga potem vlagajo v obliki novih investicij in s tem prispevajo k novi gospodarski rasti.

⁹⁰ Ker je dohodka več, lahko pride do prerazdelitve procesov v korist revnejših slojev.

⁹¹ Bližje kot je vrednost koeficienta 0, večja je enakost, bližje kot je vrednost koeficienta 1, večja je neenakost.

⁹² Zgornja meja revščine je definirana po metodi Cen osnovnih dobrin (*Cost of basic needs.CBN methods*), kjer revščina ni več tolikšna, da bi morala oseba žrtvovati izdatke za hrano na račun ostalih osnovnih potrebščin.

⁹³ Pri spodnji meji revščine pa je revščina tolikšna, da je ravno še možno z dohodkom kupiti hrano, za vse ostale osnovne potrebščine za preživetje pa denarja ni. (The World Bank/b: Poverty lines 15-19)

dokument z naslovom »Poverty reduction strategy paper«,⁹⁴ v nadaljevanju PRSP, s katerim načrtujejo odpraviti revščino in doseči milenijske razvojne cilje. Med najpomembnejšimi dosežki, ki so bili do sedaj že storjeni, so tako višje stopnje vpisa v osnovno šolo, izenačenost deklet in fantov v osnovnem in srednjem šolstvu, tako da imajo oboji enake vpisne pogoje. Posledično se je dvignila tudi stopnja pismenosti. Nadalje so uspeli zmanjšati stopnjo rasti prebivalstva in znižati stopnje umrljivosti, čeprav sta stopnja revščine in kvaliteta življenja ljudi na mednarodni ravni še vedno (pre)nizki. Tako je stopnja podhranjenosti otrok med najvišjimi na svetu, prav tako pa je stopnja umrljivosti mater ob porodu med najvišjimi na svetu.⁹⁵ Poleg tega več kot polovica prebivalstva še vedno živi pod globalno mejo revščine. (IMF 2005/b: 1-3) Tako večina milenijskih ciljev in ciljev, ki so si jih zadali v PRSP-j, u še ni doseženih, a so na pravi poti.

Prizadevanje države za odpravo revščine in splošni razvoj je možno zaslediti predvsem v Nacionalni strategiji za odpravljanje revščine,⁹⁶ v nadaljevanju Strategija, to je obsežnem dokumentu, ki obravnava, katere so razvojne prioritete in kako jih doseči.

Glavni cilji Strategije so (Bangladeš. Nacionalna strategija za pospešitev odprave revščine 2005: 4): zvišanje stopnje zaposlenosti, zadostna prehranjenost prebivalstva, kvalitetno izobraževanje, kvalitetna zdravstvena oskrba mater, ustrezne sanitarije, oskrba s pitno vodo in zakonska pravica.

Strategija obravnava revščino v širšem smislu. Vključuje človeško deprivacijo v prihodku, pomanjkanju hrane, slabi kvaliteti življenja in negotovi prihodnosti.

Prioritetna področja politik, ki jih Strategija izpostavlja, so (Bangladeš. Nacionalna strategija za pospešitev odprave revščine 2005: 61): makroekonomska stabilnost, vzpodbujanje sektorjev, ki so za razvoj še posebno pomembni, vključujoč majhna in srednje velika podjetja, ki se ukvarjajo z infrastrukturo, telekomunikacijami, kmetijstvom in elektrifikacijo, socialna zaščita revnih, s posebnim poudarkom na zaščiti žensk in zagotavljanje revnim večjo vključenost v procese odločanja. Prav tako promoviranje stabilnega in dobrega vladanja ter

---

⁹⁴ Kot večina najmanj razvitih držav, je tudi Bangladeš v sodelovanju s Svetovno banko in Mednarodnim denarnim skladom pripravil t. i. Strateški načrt za odpravo revščine (v originalu *Poverty reduction strategy paper*), sprejet novembra 2005 v okviru MDS-a, ki opisuje makroekonomske, strukturne in socialne politike in programe za vzpodbujanje rasti in zmanjšanje revščine. V nadaljevanju Strategija. Vir: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2005/cr05410.pdf> (25. marec 2007).

⁹⁵ Izključujoč podsaharsko Afriko.

⁹⁶ *Bangladeš. Nacionalna strategija za pospešitev odprave revščine. (Bangladesh. Unlocking the potential. National strategy for accelerated poverty reduction)* Government of Bangladesh and the WB, sprejeta 16. oktobra 2005.

Dostopna na [http://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/Bangladesh_PRSP_\(Oct_16-2005\).pdf](http://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/Bangladesh_PRSP_(Oct_16-2005).pdf) (25. marec 2007).

okrepitev delovanje storitvenega sektorja. Zlasti v zadnjem obdobju je postalo pomembno tudi področje okoljevarstva.

4. 3. 5. 1 Makroekonomska stabilnost in izzivi v obdobju 2001–2005

1. 1 ekonomska rast: Trend rasti BDP-ja, ki se je začel v devetdesetih letih, se je nadaljeval tudi v 21. stoletju in tako je beležiti več kot 5-odstotno rast v tem obdobju. Rekordno rast, in sicer kar 6,3, pa je dosegel Bangladeš v letu 2004, kar je celo višja stopnja rasti, kot sta jo v istem letu doživeli Južna Koreja in Tajski. Tudi trend zmanjšanja stopnje rasti prebivalstva se nadaljuje. Po drugi strani Bangladeš ostaja na dnu držav po absolutnem dohodku, merjeno z BDP-jem na prebivalca. BDP na prebivalca je v letu 2005 znašal le 446\$, kar je pod povprečjem južnoazijskega povprečja, ki znaša 590\$ in tudi pod povprečjem držav z nizkim dohodkom, katerih povprečje znaša 510\$. Mnogokrat se za indikator razvitosti uporablja tudi sestava in zaposlenost v nekmetijskih sektorjih, to je v storitvenem, industrijskem in predelovalnem sektorju. Tako se je delež BDP-ja v kmetijstvu zmanjšal iz 25,6 odstotkov v letu 2001 na 21,9 odstotkov v letu 2005. Vzporedno z zmanjšanjem v kmetijskem sektorju se je dvignil delež v predelovalnem sektorju, in sicer je narasel delež BDP-ja iz 25,7 odstotkov iz leta 2001 na 28,4 odstotke v letu 2005. Stopnja rasti je znašala v istem obdobju kar 7,5 odstotkov. Čeprav je razviden strukturni premik iz kmetijskega v druge sektorje, je v kmetijstvu še vedno zaposlena več kot polovica delovne sile. (UNCTAD 2006/c: 5-6 in The World Bank 2003: 17)

1. 2 Varčevanje in investicije: Višje stopnje gospodarske rasti v obdobju 2001-2005 so posledica povečanega investiranja in domačega varčevanja. Privatne investicije so se v tem obdobju povišale iz 15,6 odstotkov na 18,5 odstotkov. Skupen obseg investicij pa se je povečal iz 23 odstotkov na 24,4 odstotkov v enakem obdobju. Ta dvig v investicijah je v glavnem posledica naraščanja deleža privatnih investicij. V obdobju 2001-2005 se je stopnja⁹⁷ nacionalnega varčevanja povečala iz 23,1 na 26,5 odstotkov. Kljub očitnim uspehom na tem področju pa težavo povzroča majhen in premalo učinkovit trg kapitala, ki ne omogoča popolnega prenosa prihrankov iz varčevanja v učinkovito vlaganje (investicije). Poleg tega si ob nepopolnem kapitalnem trgu fizične in pravne osebe težje sposojajo sredstva, bodisi za nakup hiše, financiranje izobraževanja ali odprtja in vzdrževanja podjetja. (UNCTAD 2006/c: 6-7)

---

⁹⁷ Po Rostowu je vzlet možen ob stopnji varčevanja 15-20%, poleg tega pa pripeva taka stopnja tudi hitrejšo gospodarsko rast. Kot vidimo Bangladeš v tem trenutku celo presega to stopnjo, kar kaže na to, da so osnovni pogoji za vzlet tu, vprašanje ostaja le ali jih bo Bangladeš znal izkoristiti.

1. 3 Mednarodna trgovina: Na tem področju je za Bangladeš vsekakor najpomembnejša odprava uvoznih kvot konec decembra 2004, ki so veljale pod sistemom MFA-ja. Čeprav so različne študije predvidevale, da bo zaradi tega tekstilna industrija izpostavljena tuji konkurenci, kar bi povzročilo zmanjšanje izvoza in posledično izgubo za nacionalno gospodarstvo ter zmanjšanje delovnih mest v tekstilni industriji, trend tega neposredno po ukinitvi MFA ni pokazal. Ravno nasprotno. Bangladeš je doživel v izvozu pletenin v letu 2005 rekordno 31-odstotno rast. Drugi pomemben dogodek v tem obdobju pa je bil pristop Bangladeša k Južnoazijskemu svobodno-trgovinskemu sporazumu (SAFTA) v letu 2005 ter začetek novega GSP-ja, ki ga je uvedla EU. (UNCTAD 2006/c: 7 in The World Bank 2003: 42)

4. 3. 5. 2 Dosežki na področju socialnega sektorja

Bangladeš je dosegel opazen napredek na področju socialnih indikatorjev v primerjavi z obdobjem začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja. Posledično se je tako izboljšal tudi položaj ljudi in stopnja revščine znižala.

3. 1 Izobraževanje: Vpis v osnovno šolo je bil v letu 2002-03 kar 96-odstoten, kar je velik dosežek, če pogledamo samo dvanajst let nazaj, v leto 1990, ko je ta odstotek znašal 77 odstotkov. Danes je ta delež skoraj na povprečju južnoazijske regije, ki znaša 97 odstotkov in je nad povprečjem držav z nizkim dohodkom (94 odstotkov). Na tem mestu ne gre spregledati zelo pomembnega dejstva, in sicer spolne enakopravnosti⁹⁸ pri vpisu tako v osnovne kot v srednje šole. Pomembna kritika vladne politike na področju izobraževanja je znižanje državnih izdatkov za izobraževanje iz 16,2 odstotkov v letu 2001 na 14,4 odstotkov v letu 2005. (UNCTAD 2006/c in The World Bank 2003)

3. 2 Zdravstveni sektor: Zdravstveni sektor je bil v zadnjem obdobju deležen povečane pozornosti tako s strani javnega kot privatnega sektorja. V letu 2005 je država namenila zdravstvenemu sektorju⁹⁹ 9,6 odstotkov vseh javnih izdatkov. Če pogledamo nekatere zdravstvene indikatorje, je napredek na teh področjih očiten. Tako se je na primer stopnja umrljivosti dojenčkov (na 100 rojenih) znižala s 66 iz leta 1999 na 46 v letu 2003, stopnja umrljivosti pod pet let starosti se je v istem obdobju znižala s 109 na 88. Velika slabost države na področju zdravstva ostaja stopnja umrljivosti mater ob porodu, saj umre vsaka 4. na 1000. Če želi zmanjšati to statistiko, bo moral Bangladeš zagotoviti večji dostop do

---

⁹⁸ Državni ukrep pozitivne diskriminacije, s katerim so oprostili plačila šolnin za dekleta do 12 let šolanja, je še dodatno vzpodbudil vpis le teh v proces izobraževanja.

⁹⁹ Vključujoč sektorja za načrtovanje družine in socialni sektor.

kvalitetnejše porodniške oskrbe in na splošno izboljšati socialno-ekonomski položaj mater. Položaj se je izboljšal tudi na področju zagotovitve čiste pitne vode in dostopa do sanitarnih prostorov. Posledično je prineslo izboljšanje stanja tako v zdravstvenem kot izobraževalnem sektorju tudi do višje pričakovane življenjske dobe, ki se je dvignila iz 58,1 leta iz leta 1997 na 64,9 let v letu 2002. (UNCTAD 2006/c: 13 in The World Bank 2003: 51)

3. 3 *Odprava revščine*: Obstaja več metod merjenja obsega revščine, toda ne glede na to, katero metodo pogledamo, imajo vse metode nekaj skupnega. Bangladeš je po dohodku na prebivalca še vedno pri dnu lestvice, saj zaseda 174. mesto izmed 201 držav, čeprav sta se tako ruralna¹⁰⁰ kot urbana revščina zmanjšali. Po metodi vnosa kalorij se je odstotek revščine znižal iz 46,2 odstotka v letu 1999 na 40 odstotkov v letu 2004. Prav tako se je znižal odstotek največje revščine, in sicer v obdobju med 1999 in 2004 iz 25 odstotkov na 18,7. Po drugi strani se je dohodkovna neenakost med revnimi in bogatimi zvišala.¹⁰¹ Problem, ki se pojavlja pri odpravi revščine, je, da so ekonomske in socialne priložnosti še vedno neenakomerno razdeljene po posameznih področjih države, prav tako je več finančnih sredstev namenjenih za razvoj urbanih predelov države, medtem ko so ruralni predeli, ki so že tako ali tako bolj problematični in je v njih večja revščina, deležni veliko manjše (finančne) pozornosti države. Če želi država čim hitreje odpraviti revščino, mora ustvariti posebne programe, ki merijo na pospešitev ruralnega razvoja in ostale ekonomsko šibke predele, kot so najrevnejše mestne četrti velikih mest. (UNCTAD 2006/c: 14-15, The World Bank 2003: 59 in IMF 2005/b: 61)

Tudi na področju človeških virov je opazen napredek,¹⁰² kar je predvsem posledica že omenjene večje veljave žensk v javnem življenju, nižjih stopenj rasti prebivalstva, makroekonomske stabilnosti, samozadostnosti v preskrbi s hrano in veliko podporo nevladnih organizacij, ki delujejo z najrazličnejšimi programi v Bangladešu.

4. 3. 5. 3 *Domače politično okolje in vladavina*

Eno izmed prioritarnih področji Strategije je tudi zagotoviti dobro vladanje. Čeprav je Bangladeš demokratično urejena družba, trenja med posameznimi političnimi akterji vseeno vplivajo na mednarodni ugled države in posledično nižjo pripravljenost ekonomskih subjektov za investiranje. Vsesplošno nezadovoljiv nivo vladavine prava in reda, korupcija in nizka kvaliteta javnih služb so glavni problemi, ki se jih bo moral lotiti Bangladeš na tem

---

¹⁰⁰ Ruralna revščina se je zmanjšala v manjšem obsegu kot urbana.

¹⁰¹ O vzrokih je bilo govora v podpoglavju 4. 3. 4.

¹⁰² V letu 2004 je UNDP v Poročilu človekovega napredka uvrstil Bangladeš na 138. mesto izmed 177 po merjenju HDI-ja, z vrednostjo 0,509. (Human development report 2005)

področju. Vlada je že vpeljala nekatere mehanizme za izboljšanje situacije. Nekateri izmed njih sporni in kritizirani, ker naj bi kršili človekove pravice. Primer tega je zaposlitev nekaterih vojaških uslužbencev v sodno vejo oblasti. Med pomembnejše mehanizme za izboljšanje situacije sodijo izboljšanje in pravičnejša ter racionalnejša javna poraba, reforma javne administracije in ustanovitev komisije za preprečevanje korupcije, ki pa še ne deluje popolnoma. Z namenom zagotoviti večjo veljavo revnih v javnem življenju je vlada sprejela več reform v storitvenem sektorju, predvsem v zdravstvenem in izobraževalnem.¹⁰³ (UNCTAD 2006/c: 16-17 in The World Bank 2003:62)

4. 4 Sklepne misli k poglavju

V uvodu v diplomsko nalogo sem podala krajši opis razvojnih teorij, da bi odkrila, ali obstaja povezanost med samimi teorijami in dejanskimi vzorci razvojnih poti obravnavanih držav. V naprej sem postavila predpostavko, da sta teorija linearnih faz rasti in modeli strukturnih sprememb tisti teoriji, ki bosta najbolj odražali razvojne poti izbranih držav. Tako sem po študijah primerov prišla do naslednjih sklepov.

Razvojna pot Južne Koreje kaže razvoj po teoriji linearnih faz rasti, še bolj pa po teorijah strukturnih sprememb. S teorijo linearnih faz rasti se ujema v tem, da zadosti pogojem Harrod-Domarjevega modela, ki pravi, da sta večji obseg varčevanja in investicij predpogoja za gospodarsko rast. Če je stopnja formiranja domačega kapitala premajhna, pride v igro tuj kapital v obliki kreditov, tujih investicij in pomoči. Neposredno po koncu korejske vojne, ki je obubožala Južno Korejo, je ameriška finančna pomoč prispevala k hitrejšemu ekonomskemu razvoju, le-ta pa je omogočil večje državno varčevanje in investicije. Tudi če primerjamo Rostowove faze razvoja, lahko zasledimo vzorec, ki se ujema z razvojem Južne Koreje. Tako je bila Južna Koreja v obdobju japonske kolonializacije v fazi tradicionalne družbe, z obdobjem ameriške pomoči se je s pričetkom petletnih nacionalnih planov faza vzleta začela faza predpogoja za vzlet. Sedaj je Južna Koreja v fazi zrelosti, saj menim, da mora za prehod na zadnjo fazo dvigniti BDP na prebivalca. Še bolj kot z linearno teorijo rasti pa se ujema vzorec razvoja pri Južni Koreji z modeli (teorijami) strukturnih sprememb. Tako se le-ta osredotoča na mehanizme, s katerimi nerazvita gospodarstva prehajajo od tradicionalnega, kmetijskega sektorja v smer modernejšega, urbaniziranega in diverzificiranega industrijskega in storitvenega sektorja. Še v času japonske kolonializacije je bila Južna Koreja pretežno kmetijska država, ki pa se je s pričetkom strateškega usmerjanja

---

¹⁰³ Tako je na primer na področju izobraževanja vzpostavljen nadzor izdatkov ter strožji kriteriji pri izboru učiteljev in profesorjev.

gospodarstva kmalu prelevila v industrijsko državo. Tako je preusmerila država svoj razvoj iz kmetijskega sektorja v predelovalno industrijo, iz predelovalne v težko in iz težke v visoko tehnološko industrijo, ki je še danes najpomembnejši vir znanja, dohodkov in gospodarske rasti v Južni Koreji. Poleg tega lahko vse karakteristike razvojnih procesov,¹⁰⁴ ki jih je opisal Chennery pri analizi razvojnih modelov, apliciramo na primer Južne Koreje. Hkrati menim, da lahko ostale teorije zgolj deloma ali pa jih ne moremo prenesti na izkušnjo Južne Koreje. Tako lahko identificiramo model teorije mednarodne odvisnosti zgolj za obdobje japonskega izkoriščanja južnokorejskih delavcev, teorijo neoklasične kontrarevolucije pa bi pri razvoju Južne Koreje zanemarila, predvsem zaradi njene predpostavke, da se naj država popolnoma umakne iz gospodarstva. V primeru Južne Koreje je bilo ravno državno poseganje¹⁰⁵ na področje gospodarstva tisto, ki je močno prispevalo k razvoju Južne Koreje.

Tudi analiza razvojne poti Tajske kaže mnogo podobnosti s teorijo strukturnih sprememb in z razvojnim vzorcev Južne Koreje. Podobno kot Južna Koreja je tudi Tajska iz začetne, dokaj zaprte strategije razvoja¹⁰⁶ kmalu prešla na bolj odprto in za tisti čas ustrežnejšo strategijo izvozne industrializacije. Opazen je premik od kmetijskega sektorja k predelovalni in težki industriji, čeprav v manjši meri kot pri Južni Koreji. Na Tajskem je kmetijstvo še vedno pomembna panoga, predvsem ker ima boljše naravne pogoje za kmetijsko pridelavo kot so v Južni Koreji. Na Tajskem se kažejo šibkosti v izobraževanem sektorju, saj ima mnogo ljudi dokončano zgolj osnovno ali srednjo šolo, za prehod na visokotehnološko industrijo in rast storitvenega sektorja pa je potrebna predvsem izobražena delovna sila in večje vlaganje v raziskave in razvoj. Če pogledam, kje se Tajska nahaja po modelu faz rasti, bi jo uvrstila nekje med fazo vzleta in poti k zrelosti. Zaradi dokaj nizkega BDP-ja na prebivalstva, zaradi nekaterih slabših rezultatov na področju socialnih in ekonomskih indikatorjev¹⁰⁷ je ne moremo uvrstiti v fazo poti k zrelosti. Po drugi strani pa s statusom t. i. novo industrializirane države, ki ga je dobila predvsem po zaslugi hitre industrializacije in konkurenčnosti zlasti v azijskem prostoru, kaže znake več kot zgolj faze vzleta.

Bangladeš se nahaja na Rostowovi lestvici nekje na prehodu med prvo in drugo fazo, saj je še vedno močno kmetijska država. Najpomembnejša industrija v državi je tekstilna industrija, ki jo uvrščamo med tradicionalne industrijske panoge. Bangladeš je prav tako močno odvisen

---

¹⁰⁴ Za pregled karakteristik glej podpoglavje 2. 2. 2.

¹⁰⁵ Južna Koreja izvajala več izvoznih spodbud, ki kažejo na to, da namen in učinkovanja teh intervencij ne moremo pripisati mehanizmu prostega delovanja trga. Med drugimi: proizvajalcem, ki so se specializirali za izvoz, je vlada zagotovila neomejen in carin prost uvoz polizdelkov, ki so jih potrebovali v svoji proizvodnji, davčne olajšave za domače dobavitelje, ki oskrbujejo s svojimi produkti izvozna podjetja, nižjo neposredno obdavčitev dohodka izvoznih podjetij itd.

¹⁰⁶ Strategije uvozne substitucije

¹⁰⁷ Na primer podatki za izobraževanje, stopnja umrljivosti otrok, pričakovane življenjske dobe.

od tuje pomoči, kar je še en dejavnik, ki ga uvršča v prvo kategorij. Menim, da visoke stopnje gospodarske rasti zadnjih let in občutno izboljšanje na področju nekaterih milenijskih ciljev¹⁰⁸ nakazujejo pot k predpogojem za vzet v samovzdržno rast. Ob takem tempu bi jo lahko Bangladeš, seveda ob predpostavki odprave institucionalnih šibkosti in implementaciji ustrezne razvojne strategije, dosegel že v obdobju naslednjih desetih let. Pri analizi razvojne poti Bangladeša sem zasledila tudi prisotnost teorije modelov mednarodne odvisnosti, in sicer strujo, ki govori o modelu neokolonialne odvisnosti še iz časov, ko se je Bangladeš imenoval Vzhodni Pakistan in je bil del države Pakistan ter še iz zgodnejšega časa vladavine britanske Indije. V obeh primerih pa je država kolonializatorica izkoriščala bangladeški del. To neenakomerno razmerje razvoja obeh delov države je imelo veliko »zaslug« za počasen razvoj Bangladeša po osamosvojitvi v letu 1971. Tako sicer v primeru pakistanske oblasti nad Bangladešem ne moremo govoriti o razmerju izkoriščanja bogate države - revne države, kot jo predvideva klasičen model neokolonialne odvisnosti, gre pa vsekakor za isti vzorec izkoriščanja, le da ena manj razvita država izkorišča del svojega še manj razvitega dela za potrebe lastnega razvoja. Teorije analize razvoja vzorcev poudarjajo predvsem, da so razlike med razvitimi in nerazvitimi posledica tako domačih kot mednarodnih ovir¹⁰⁹ za razvoj, kar lahko potrdimo tudi za primer Bangladeša, zlasti če primerjamo, kakšen vpliv so imele na razvoj Bangladeša v luči razvoja Južne Koreje, ki teh ovir ni imela. Če se dotaknem implikacij Harrod-Domarjevega in Lewisovega modela, lahko iz analize bangladeškega primera razberemo, da sta obe teoriji kritizirani zaradi nekaterih napačnih predpostavk,¹¹⁰ ki jih predvidevata, in dejstva, da zgolj varčevanje in investicije niso zadosten pogoj za ekonomsko rast. Dolgotrajni birokratski postopki in nekatere druge institucionalne in človeške šibkosti odvrčajo tuje vlagatelje od naložb, kar je tudi razvidno iz nizkih števil tujih neposrednih investicij v tabeli 11. V nasprotju z Južno Korejo in deloma tudi Tajsko pa so pri primeru Bangladeša močno prisotne tudi predpostavke neoklasične revolucije (Rojec in Bučar 2004/a: 69), ki pravijo, da so manj razvite države nerazvite zaradi pretežke roke države in korupcije, neučinkovite državne administracije, pomakanja ekonomskih spodbud in

---

¹⁰⁸ Za milenijske pokazatelje in njihovo uresničevanje glej podpoglavje 4. 3. 4.

¹⁰⁹ Ovir za razvoj so navedene v podpoglavju 2. 2. 2.

¹¹⁰ Kritike teorij linearnih faz rasti so, da predpostavljajo, da v DVR že obstajajo dobro razviti integrirani trgi blaga in denarja, visoko razvite transportne zmogljivosti, izobražena in izkušena delovna sila, dobra javna uprava in bogate izkušnje v podjetništvu, kar pa ni res. (Rojec in Bučar 2004/a: 58)

Kritike (Lewisove) teorije strukturnih sprememb so, da model predvideva v DVR polno zaposlenost v urbanih področjih, kar ni res. Model tudi trdi, da kapitalisti investirajo celoten dobiček, kar znova ne drži, saj ga nekaj porabijo za lastno luksuzno potrošnjo, potem je tu še problem odliv kapitala v tujo državo itd. (Rojec in Bučar 2004/a: 61)

nezadostnega ekonomskega motiva za vlaganje ter prevelikega in slabo vodenega javnega sektorja. Iz študije primera je razvidno, da te predpostavke držijo za Bangladeš.

Poglavje lahko strnem s sklepom, da so se moja predvidevanja o ustreznosti teorij na primeru dejanskega razvoja obravnavanih držav potrdile, saj lahko pri vseh treh državah ugotovim, da so bile in so še v razvojni poti najbolj prisotne tako teorije linearnih faz rasti, kot modeli strukturnih sprememb. Zlasti pri Južni Koreji in Bangladešu, obeh državah, ki sta bili nekoč pod tujo oblastjo, zaznamo tudi teorijo modela neokolonialne odvisnosti. Z razliko, da sta bila načina odvisnosti pri obeh državah različna, prav tako »zapuščina« držav kolonializatorik in način, kako so se s to odvisnostjo obe državi po osamosvojitvi spopadli. Na splošno lahko rečem, da je možno najti pri vsaki izmed teorij razvoja kakšno značilnost in predpostavko, ki jo lahko prepoznamo pri analizi razvojnih poti vseh treh držav, kar je posledica tako podobnosti med samimi teorijami, kot tudi raznolikosti razvojnih poti in uporabe različnih razvojnih strategij skozi zgodovino obravnavanih držav.

5. PREDLAGANA STRATEGIJA RAZVOJA ZA BANGLADEŠ

Do sedaj sem se v diplomski nalogi ukvarjala s teorijami razvoja, z njihovo prisotnostjo v razvojni poti Južne Koreje, Tajske in Bangladeša ter primerjavo nekaterih socialnih in ekonomskih indikatorjev, z namenom prikazati razvojne razlike med državami in ugotoviti, od kod izhajajo. To poglavje namenjam oblikovanju strategije razvoja za Bangladeš, ki bi bila v trenutni situaciji, v kateri se nahaja Bangladeš, zgodovinskim izkušnjam države in na podlagi pozitivnih razvojnih korakov tajskih in korejskih strategij razvoja najbolj primerna za razvoj Bangladeša. Ta strategija naj bi omogočila prebivalstvu primeren življenjski standard in gospodarstvu konkurenčnost na mednarodnem tržišču. S tem tudi konstantne visoke stopnje gospodarske rasti in zanašanje na lastne finančne, materialne in človeške zmogljivosti, z namenom odpraviti revščino in mednarodno odvisnost države.

Predlogi strategije zajemajo nekatere ukrepe, ki so bili uspešni v primeru Južne Koreje in Tajske. Dodala sem predloge, ki bi ustrezali Bangladešu na podlagi trenutne situacije in specifičnosti lastnega neodvisnega razvoja, ki mu mora vsaka država slediti individualno.

Predlogi strategije: Stremeti k visokim stopnjam gospodarske rasti,¹¹¹ kar lahko doseže z vzdrževanjem makroekonomske stabilnosti ter občutnim povečanjem stopnje varčevanja in investicij. Med najpomembnejšimi izzivi, ki čakajo Bangladeš, je vsekakor tudi reforma vladnega sektorja in samega vladanja. Tu je še posebej pomembno, da začne komisija za

---

¹¹¹ Vsaj 7 odstotne, ki pomeni ekonomsko mero razvoja.

preprečevanje korupcije delovati učinkovito, poleg tega je potrebno izboljšati delovanje vladavine prava, nadzornega sistema ter pravil in zakonov in ločiti sodstvo od administracije. Na področju davčne politike bo moral Bangladeš vzpostaviti večjo transparentnost v samo delovanje administracije, ki se ukvarja z davki, modernizirati davčni sistem in racionalizirati javne izdatke na način, da posvetijo več pozornosti prioritetnim področjem¹¹² Strategije, PRSP-ja in Akcijskega načrta. Če se želi Bangladeš uspešno soočiti z vedno večjo liberalizacijo trga, ki je na pohodu v zadnjih letih, bo moral zmanjšati odvisnost od uvoznih dajatev. Poleg tega bo moral dvigniti konkurenčnost podjetij na domačem trgu. V najpomembnejši industriji, to je tekstilni industriji, bo morala država poenostaviti postopke za registracijo podjetij, posodobiti tekstilne obrate, izboljšati infrastrukturo za večji in lažji izvoz tekstila in izboljšati delovne pogoje delavcev.¹¹³

V zadnjih letih se je pokazal splošen trend, da je privatni sektor močno prispeval k gospodarski rasti tako v Južni Koreji kot na Tajskem, zato bo moral Bangladeš predvsem izboljšati infrastrukturo¹¹⁴ (električno, telekomunikacijsko,¹¹⁵ cestno in pristaniško), razviti tehnologijo in usposobljene človeške vire, vzpodbuditi sodelovanje med javnim in privatnim sektorjem, podpreti majhna in srednje velika podjetja s stimulacijami ter zmanjšati birokratske postopke. Vse to so ugodni pogoji za razmah privatnega sektorja. Če želi država še naprej dobivati tujo razvojno pomoč, bo morala izboljšati izpeljavo že vzpostavljenih projektov, financiranih s tujo neposredno pomočjo. Poleg tega bo morala, če želijo priti v fazo samovzdržne rasti, počasi začeti zmanjševati odvisnost od tuje pomoči. Izboljšati bodo morali investicijsko klimo, da bi pritegnili več tujih neposrednih investicij.

Na podeželju morajo posvetiti pozornost ne samo kmetijskemu sektorju, ampak tudi drugim nekmetijskim dejavnostim v obliki zagotavljanja kreditov za nekmetijske dejavnosti. Država bo morala razširiti dostop do domačega trga tujim podjetjem ter podobno kot je to storila Južna Koreja že v začetku strateškega usmerjanja gospodarstva, nagrajevati z raznimi vzpodbudami inventivna nova podjetja, ki iščejo primerjalne prednosti in se usmerjajo na izvoz. Tako mora Bangladeš pospešeno promovirati strategijo izvozne industrializacije in nadaljevati z liberalizacijo trga ter mednarodne trgovine. Zagotoviti bo potrebno participacijo, vključitev in večjo moč odločanja prebivalstva.

Bangladeš bo moral temeljito izboljšati tudi svoj zdravstveni sektor. Zagotoviti bodo morali izobraženo medicinsko osebje, kvalitetne medicinske aparate, če želijo znižati stopnje

---

¹¹² Prioritetna področja so opisana v podpoglavju 2. 3 in 5. 3. 6.

¹¹³ Vključujoč več socialnih ugodnosti in zaščito pravic delavcev.

¹¹⁴ Če želijo povečati izvoz in uvoz ter izboljšati trgovinske povezave s tujino.

¹¹⁵ IT sektor je praktično nemogoče razviti brez internetne povezave.

umrljivosti mater ob porodu in na splošno znižati stopnje umrljivosti dojenčkov in otrok. Večjo pozornost bodo morali posvetiti preprečevanju širjenja spolno prenosljivih bolezni. To lahko dosežejo z izobraževanjem o primerni zaščiti in ozaveščanjem ljudi o posledicah spolno prenosljivih bolezni ter z zagotovitvijo cenovno dostopnih prezervativnih sredstev.

Bangladeš, ki je še posebej podvržen okoljskim spremembam, bo moral okrepiti svojo okoljsko politiko in nameniti več proračunskih sredstev za zaščito okolja. Tako bo zagotavljal trajnostni razvoj in zmanjšal ranljivost in izpostavljenost naravnim nesrečam ter podnebnim pojavom, kot so suše in poplave. Na ta način se lahko zaščiti kmetijske pridelke in same prebivalce.

Ker ostaja dejstvo, da ob velikih stopnjah revščine, nizkem BDP-ju na prebivalca, nizki konkurenčnosti države in nizkim dohodkom na splošno takšne strategije ne bo enostavno izpolniti, na tem mestu podajam realne rešitve, ki jih lahko Bangladeš v tem trenutku izpolni kljub omenjenim oviram. Tako lahko izpeljejo reformo v vladanju in izboljšajo institucionalni okvir, kar bi sprožilo več pozitivnih učinkov. Znižanje korupcije in zmanjšanje administrativnih ovir bi izboljšalo investicijsko klimo, saj bi imeli potencialni investitorji več zaupanja v delovanje vlade in lažji dostop do bangladeškega trga. Več investicij bi vzpodbudilo tudi večjo ekonomsko aktivnost in možnosti razvoja človeških virov. Za izboljšanje investicijske klime država ne potrebuje ogromne količine finančnih virov. Potrebna pa je pripravljenost politične in gospodarske elite, da do sprememb pride. Vodilne vloge in upravljanje z državnimi politikami je treba prepustiti najsposobnejšim ljudem in zagotoviti večjo vključenost ljudi pri procesu soodločanja. Potrebna je mobilizacija že obstoječih virov in zamenjava zastarelih in neučinkovitih politik, z novimi, naravnanimi v izboljšanje investicijske klime.

Drugi cilj, ki ga lahko Bangladeš realno ob danih razmerah poskuša doseči, je nadaljevanje reforme v izobraževanju, saj je ravno to področje, na katerem je država v preteklosti napravila največji napredek. Z nadaljevanjem le-te lahko v kratkem času pride do kvalitetno izobraženih kadrov, ki so potrebni za učinkovito delovanje javnega sektorja in gospodarstva.

Ker je Bangladeš še vedno deležen precejšnje mednarodne pomoči, bi lahko to pomoč vsekakor racionalneje in učinkoviteje izrabil, kot jo je do sedaj. Tako morajo prerazporediti sredstva iz naslova mednarodne razvoje pomoči v vlaganja v dejavnosti, ki jim prinašajo več dobička in s to pomočjo posodobiti in narediti mednarodno konkurenčnejše. Tako bodo sčasoma te dejavnosti vračale toliko dohodka, da se ga preusmeri v zagon novih panog in v

nadaljevanje že začelih reform v izobraževalnem in zdravstvenem sektorju ter v razvoj zelo pomembne infrastrukture.

Vidim, da obstaja v Bangladešu mnogo neizkoriščenega potenciala, zlasti v ogromnih možnostih, ki jih ponujajo TNI,¹¹⁶ ki na bangladeški trg še niso prodrle v velikem obsegu, in v možnostih reformiranja javnih institucij, odprave administrativnih ovir in izboljšanju vladavine prava. Poleg tega je konstantno naraščajoča stopnja gospodarske rasti močno prispevala k znižanju stopnje revščine. Ob dejstvu, da je Bangladeš demokratično urejena družba, je reforme možno hitreje in lažje izvesti kot v razvojno primerljivi nedemokratično urejeni državi.

6. ZAKLJUČEK

Razvojne razlike med skupinami držav so velike, ne samo v kontekstu azijske regije, ki sem jo obravnavala, ampak gledano tudi svetovno. Zato se iščejo razlogi za različne rezultate tudi v različnih strategijah držav, s čimer sem se ukvarjala v pričujočem delu. Že na prvi pogled je bilo pri sami primerjavi razvojnih indikatorjev opaziti velike razvojne razlike med obravnavanimi državami, zato se mi je zastavilo vprašanje, od kod takšne razlike, katere so tiste determinante, ki so zaznamovale različne razvojne poti teh držav, ali se lahko s posnemanjem dokazano uspešne strategije, kot jo je uporabljala Južna Koreja, po isti shemi razvija tudi manj razvita država, kot je v mojem primeru Bangladeš.

Determinant, ki vplivajo na različen razvoj držav, je tako več, med ključne pa sem uvrstila naslednje: velikost države tako v geografskem smislu kot v številu prebivalstva; večja država hkrati prinaša večje domače tržišče, večje število prebivalstva pa prinaša sicer večje število potrošnikov, a tudi večje število ljudi, ki potrebujejo delo, in še večje število ljudi, ki jim je potrebno zagotoviti vsaj normalni življenjski standard.

Naslednji pomemben dejavnik je zgodovinsko in kolonialno ozadje. Medtem ko sta bila tako Bangladeš kot Južna Koreja v svoji pol zgodovini kolonialni državi, je bila Tajska ena izmed redkih držav azijskega kontinenta, ki ni bila nikoli pod tujo vladavino. Tako imamo dve državi, ki imata skupno to, da sta bili obe pod tuji oblastjo, a s popolnoma različnim načinom vladanja. Sicer sta tako Zahodni Pakistan kot Japonska svoji koloniji izkoriščala za lasten razvoj, a z veliko razliko, ki je imela močan vpliv na različno hitri razvojni poti Bangladeša in Južne Koreje. Zahodni Pakistan je prevzel in nadaljeval s politiko izkoriščanja

---

¹¹⁶ Le te lahko zagotovijo kapital za vzpostavitev novih industrijskih obratov, za gradnjo infrastrukture, za izobraževanje človeških virov itd.

bangladeškega dela s strani Britancev,¹¹⁷ izkoriščal je zemljo in delovno silo vzhodnega dela, medtem ko je večina investicij in vladnih izdatkov šla v zahodni del. To je zaviralo razvoj vzhodnega dela in povzročilo revščino, s katero se soočajo še danes. Po drugi strani pa je bil japonski model kolonizacije Južne Koreje nekoliko drugačen. Tudi ta je slonel na izkoriščanju korejskih prebivalcev, zlasti kmetijskih delavcev, a po drugi strani so izpeljali pomembno kmetijsko reformo in na splošno pospešeno vlagali v Južno Korejo. Ob koncu japonske vladavine so dosežki japonske vladavine ostali, a hkrati (obubožano) korejsko prebivalstvo z njimi ni znalo upravljati, saj so bili lastniki prej Japonci. Za razliko od Bangladeša je imela Južna Koreja srečo, da je imela politično strateško lego, kar je vplivalo na to, da je ZDA nudila svojim strateškim zaveznicam izdatno finančno pomoč. To je močno olajšalo razvoj Južne Koreje po koncu druge svetovne vojne. Tajsko, ki ni bila deležna bodisi pozitivnih bodisi negativnih posledic držav kolonializatorok, saj je bila svobodna dežela, se je v tem pogledu morala zanašati bolj na lastne vire kot Južna Koreja.

Naslednji determinanti, ki vplivata na različen razvoj držav, sta geografska lega in obdarjenost z naravnimi viri. Bangladeš je država, ki je sicer obdarjena z naravnimi viri, predvsem zemeljskim plinom, po drugi strani pa ima neugodno geografsko lego in klimo. Nahaja se namreč med večjimi rečnimi tokovi, ki povzročajo pogostokrat zelo obsežne poplave, ki vplivajo na zmanjšanje kmetijske pridelave, ki je poleg tekstilne industrije najpomembnejši gospodarski sektor države. Tako so dohodki in stopnje rasti močno odvisni od naravnih razmer. Podnebje s svojimi monsunskimi padavinami ravno tako prispeva svoj delež k poplavljanju obdelovalnih površin, hkrati pa bangladeškemu kmetijskemu sektorju pretijo tudi sušna obdobja. Po drugi strani je Južna Koreja država, ki je praktično brez naravnih virov, saj je večina pokrajine gorata. Posledično se je Južna Koreja dokaj hitro začela usmerjati v industrijo, ki ne zahteva ugodnih naravnih razmer. Gorati relief je izkoristila za hidro energijo. Ugodna korejska klima vpliva na boljše kmetijske pogoje sicer redkejših ravninskih delih, ki so jih dodobra izkoristili že Japonci v času svoje vladavine. Tajsko, ki je po površini tudi največja izmed obravnavanih držav, je geografsko in podnebno najbolj raznolika država. V enem delu države se sooča s sušnimi obdobji (severovzhod države), v drugem delu pa s poplavami (jug države), kar priča o neugodnih razmerah za kmetijsko pridelavo. Podobno kot v Južni Koreji, so naravne ovire prispevale k hitrejši rasti

---

¹¹⁷ Tudi pod oblastjo Britancev za časa obstoja Britanske Indije med 1859. in 1947. letom je bil vzorec razvoja enak kot v obdobju vladanja Pakistana. V obeh primerih je zahodni del izkoriščal svoj vzhodni del in v obeh primerih je bil ta vzhodni del Bangladeš.

industrijskega sektorja. Po drugi strani je Tajska v nasprotju z Južno Korejo obdarjena s številnimi naravnimi viri.

Naslednja in hkrati po mojem mnenju najpomembnejša determinanta je široka kategorija vladnih in institucionalnih politik. Država je bila v Južni Koreji močno vpletena tudi v gospodarsko sfero. Implementirala je nešteto ukrepov za pospešitev izvoza, kot so razne subvencije in druge olajšave izvoznim podjetjem. Dodatno je nagrajevala podjetja v inovacijskih panogah in tista, ki so se ukvarjala z visoko tehnološko industrijo. Velik vpliv v gospodarstvu je prepuščala tudi *cheabolom*, ogromnim družinskim konglomeratom, ki pomenijo ogromen vir gospodarske uspešnosti države. Ne gre pozabiti velike vloge strateškega usmerjanja gospodarstva skozi t. i. petletne nacionalne plane. Pomembno je tudi, koliko je državna elita vpletena v korupcijo, ki je pomemben dejavnik zaviranja rasti, saj mnogokrat favorizira najmočnejše in ne nujno najučinkovitejše in strateške industrije in sektorje. Tako Tajska, zlasti pa Bangladeš sta začela z reformo okorelih vladnih in institucionalnih politik kasneje. Pravzaprav se v Bangladešu šele sedaj začenjajo poznati učinki že izpeljanih reform. Na mnogih področjih pa reforme še niso bile izpeljane ali pa za enkrat še niso prinesle zelenega učinka.

Še zlasti za razvoj Južne Koreje, v nekoliko manjšem obsegu pa Tajske in še manjšem Bangladeša, je bil pomemben dejavnik mednarodnega okolja. Tu imam v mislih predvsem ugodno situacijo na mednarodnem tržišču v obdobju začetka industrializacije Južne Koreje v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko mednarodna trgovina še ni bila tako prežeta z različnimi restrikcijami in je bilo povpraševanje po izvozu manj razvitih držav izredno visoko. V takšnih razmerah je tako Južna Koreja tudi lažje in mnogo več izvažala na tuja tržišča, zlasti v ZDA. Podobno je veljalo tudi za Tajsko, le da je ta začela s strategijo izvozne industrializacije kasneje kot Južna Koreja, kar pomeni, da je imela tudi manjši manevrski prostor in krajši časovni okvir za izkoriščanje ugodnih razmer na mednarodnem trgu. Kajti že v začetku osemdesetih so se začeli pojavljati dejavniki, neugodni za mednarodno trgovino, kot so bili globalna recesija, padec izvoznih cen manj razvitih držav in rast protekcionizma v razvitih državah.

Med ostale dejavnike, ki imajo lahko posredne ali neposredne vplive na pričakovano rast in razvoj držav, so še razni etnični, verski in drugi konflikti znotraj države ali midsosedski konflikti. V zadnjem času je predvsem na Tajskem velik problem notranjih bojov med manjšinsko skupnostjo muslimanov in večinskimi budisti. Tudi konflikt Južne Koreje s sosedo Severno Korejo močno vpliva na vedenje investorjev, vzdušje v državi in usmerjanje Južne Koreje v vojaško industrijo. Naslednji dejavnik, ki je bil že večkrat omenjen skozi

celotno diplomsko delo, je šibka infrastruktura, bodisi transportna, električna ali telekomunikacijska. Iz študij primerov je razvidno, da se tako Tajsko kot Bangladeš spopadata s tem problemom, kar vpliva na zmanjšanje izvoznih možnosti. Brez razvitih telekomunikacijskih povezav se ne morejo razvijati tehnološko zahtevnejše panoge, da povezanosti države z internetom, ki je v razvitih državah že samoumevna, sploh ne omenjam. Tudi nezadostna oskrba z električno energijo vpliva ne samo na oskrbo gospodinjstev z elektriko, ampak na širok spekter industrij, ki so odvisne od dobave električne energije.

Sklep, ki daje odgovor na drugo raziskovalno vprašanje, ali je možno oblikovati neko univerzalno strategijo razvoja, ki temelji na podlagi uspešnih strategij najbolj razvitih držav (primer Južne Koreje) in jo prenesti na države v razvoju (primer Bangladeša), je, da tega ni možno iz več razlogov. Vsi se povezujejo z odgovorom na prvo raziskovalno vprašanje. Ravno zaradi determinant, ki so zaznamovale različne razvojne poti, ne moremo govoriti o univerzalni strategiji razvoja, saj smo videli, da je vsaka država entiteta zase, da dve državi nimata enakih notranjih in zunanjih pogojev, kar pomeni, da so države različne po velikosti, obdarjenosti z naravnimi viri, geografsko lego. Vsaka država ima svoj zgodovinski razvoj, drugačno versko in etnično sestavo in drugačne probleme, ki lahko izvirajo iz omenjenih lastnosti.

Tako ne moremo reči, da bi moral Bangladeš začeti uvajati visoko tehnološko industrijo, ker je to dokazano uspešna strategija, ki je pripomogla k razvoju Južne Koreje. Bangladeš nima zadostnega števila izobražene delovne sile, ki bi bila usposobljena za delo v tem sektorju, prav tako država nima zadosti materialnih in finančnih virov, ki bi bili potrebni za zagon take industrije. Pojem, ki ga na tem mestu torej iščemo, je optimalna, individualna in ne univerzalna strategija razvoja, ker je potrebno poiskati najboljšo možno strategijo z viri, ki so na razpolago, v dani situaciji, v kateri se nahaja država. Individualna pomeni, da ja vsaka država specifična in unikatna v smislu, da nimamo na svetu niti dveh enakih držav, ampak zgolj podobne. Temu ustrezno je potrebno poiskati tudi individualno strategijo razvoja, ki mora imeti en skupen cilj vsem državam, ne glede na njihovo različnost. Stremeti mora k gospodarskemu in družbenemu napredku. Le pot, po kateri bo prišla do tega cilja, je za vsako državo drugačna in različno hitra, kar je pokazala tudi primerjalna analiza razvojni poti držav v moji diplomski nalogi.

Motivi, ki so vodili v izbiro določene strategije, se med razvitimi državami in državami v razvoju nekoliko razlikujejo. Za oboje je značilno, da so jih usmerile k določeni strategiji tako nacionalne ekonomske in politične razmere, kot tudi ugodne oziroma neugodne mednarodne

okolščine.¹¹⁸ Razvite države so se obrnile k izvozni zasnovi predvsem zaradi želje po nadaljnji industrijski rasti, ki sta jo omejevali velikost domačega trga, in razpoložljivost naravnih virov. Dežele v razvoju so v svoji ekonomski strategiji veliko bolj kot strategijo izvozne industrializacije uporabljale strategijo uvozne substitucije, z namenom zaščititi domačo proizvodnjo pred tujo konkurenco in neugodnimi zunanjimi okoliščinami. Takšna strategija ima svoje meje in pomanjkljivosti, povezane z makroekonomskimi slabosti. Tako se pojavlja problem identifikacije ustrezne razvojne strategije zlasti za srednje razvite države, kot je v mojem primeru Tajska. Pokazalo se je, da se je Tajska v zelo kratkem obdobju zaradi implementacije inovativnih navzven usmerjenih strategij uspela približati razvitim državam. Hkrati pa je globalizacija s seboj prinesla tudi nepriljubljen Darwinov nauk o preživetju najmočnejšega, ki povzroča velik prepad med razvitimi in nerazvitimi in narekuje oster tempo razvoja. Tako Tajski v teh razmerah še ni uspelo najti tiste nove strateške niše, ki bi jo približala najbolj razvitim državam.

Bangladeš je od svoje neodvisnosti v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pa do danes napravil velik razvojni korak, saj je v dobrih tridesetih letih močno znižal stopnje revščine, in sicer iz več kot 70 odstotkov iz začetka sedemdesetih let na slabo polovico v letu 2000. To je sicer še vedno veliko, a v primerjavi z nekaterimi drugimi najmanj razvitimi državami pomeni velik napredek. V tem obdobju se je tudi močno dvignila povprečna pričakovana življenjska doba, ki je bila v letu 1975 le 49 let, medtem ko je v letu 2000 narasla na 61,2 leti. Znižali so stopnjo umrljivosti novorojenčkov, znižala se je stopnja rasti prebivalstva, izboljšala izobraženost deklet in na splošno dvignil vpis v osnovnošolski in srednješolski izobraževalni proces. Ne gre spregledati, da ostajajo še vedno mnoga šibka področja, ki jih lahko odpravijo le s pravilno strategijo, vizijo in zavzetostjo gospodarske in politične elite za izboljšanje situacije v državi.

Lekcija, ki se je lahko naučimo iz korejske izkušnje, je, da so pravilno zastavljene in učinkovito izvedene politike¹¹⁹ ključnega pomena za ekonomski razvoj. Le-te uspejo navkljub oviram, kot je na primer pomanjkanje naravnih virov. Zavedati se je treba, da uspeh ne pride preko noči in da se lahko učinki razvoje strategije pokažejo tudi po več letih ali celo desetletjih. To je seveda znova predvsem odvisno od uporabljenih politik in sposobnosti

---

¹¹⁸ Le-te so bile v drugi polovici dvajsetega stoletja med drugimi opustošenje druge svetovne vojne, obe naftni krizi, proces dekolonializacije in velika gospodarska recesija.

¹¹⁹ Kot so bile med drugim izobraževalna politika, liberalizacija trgovine, tesno in učinkovito sodelovanje med javnim in privatnim sektorjem, prednost prenosa tehnologij iz tujine v začetku in kasnejši industrijski razvoj na podlagi lastnih tehnologij itd.

načrtovalcev in izvajalcev, da zastavljeno strategijo tudi uresničijo in seveda hkrati realno ocenijo dejanske zmožnosti in vire, ki jih ima država na razpolago.

Splošni sklep diplomske naloge bi tako bil, da so najbolj očitne razlike v razvitosti glede na to, ali se je država odprla ali pa je sledila bolj navznoter zazrti strategijo. Čeprav so zunanji dejavniki zelo pomembne ovire ali tudi vzpodbude za razvoj, so notranji dejavniki še vedno tisti odločujoči, kajti brez ustreznih strategij razvoja v državi nobena zunanja vzpodbuda sama po sebi ne bo zadostna. Hkrati ustrezni razvojni strategiji noben zunanji dejavnik ne bo mogel dolgoročno zavirati ekonomskega in socialnega razvoj ter preprečiti državi sledenje logičnim fazam razvoja, skozi katere so prešle in prehajajo vse države. Ključnega pomena je, da država najde pravi čas za odpiranje ter lastno, individualno strategijo razvoja, ki bo prilagojena lastnim razmeram, to je tako družbenim kot institucionalnim sposobnostim. Hkrati mora biti sposobna slediti koraku s časom in biti dovolj drzna, da preseže vzorec ustaljenih in preverjenih strategij ter zastavi nove, inventivne strategije. Z novim elanom omogočijo odkrivanje tistega skritega potenciala, ki ga premore vsaka država, ne glede na vse zunanje in notranje okoliščine in dejavnike.

7. UPORABLJENA LITERATURA

Amsden H., Alice (1989): *Asia's next giant. South Korea and late industrialization*. New York: Oxford University Press.

Asian development bank (2002): *Bangladesh: Progress in poverty reduction*. Background paper, Bangladesh development forum, Paris, March.

Asian development bank (2006): *Key indicators of developing Asian and Pacific countries. Bangladesh*. Dostopno na http://www.adb.org/Documents/Books/Key_Indicators/2006/pdf/BAN.pdf (25. marec 2007).

Asian development bank (2006): *Asian development outlook 2006*. Hong Kong: Library of congress cataloguing.

Bangladeš. *Nacionalna strategija za pospešitev odprave revščine. (Bangladesh. Unlocking the potential. National strategy for accelerated poverty reduction)* Government of Bangladesh and the World Bank, sprejeta 16. oktobra 2005.

Dostopna na [http://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/Bangladesh_PRSP_\(Oct_16-2005\).pdf](http://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/Bangladesh_PRSP_(Oct_16-2005).pdf) (25. marec 2007).

Burnell, David (1997): *Foreign aid in a changing world*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

CIA (2007): *World factbook*. Dostopno na <http://www.cia.gov/redirects/factbookredirect.html> (25. marec 2007).

Colman, David in Fred Nixon (1994): *Economics of change in less developed countries*. School of economic studies, University of Manchester. Cambridge: University Press.

Dickson K., Anna (1997): *Development and international relations*. Cambridge: Polity Press.

UN ECOSOC (2004) *Review of the list of least developed countries*. Dostopno na http://www.un.org/esa/policy/devplan/cdp_publications/2003cdpreport_4.pdf (21. marec 2007).

Federal Research Division/a: *Country studies. South Korea*. Dostopno na http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/profiles/South_Korea.pdf (24. marec 2007).

Federal Research Division/b: *Country studies. Thailand*. Dostopno na <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/profiles/Thailand.pdf> (25. marec 2007).

Federal Research Division/c: *Country studies. Bangladesh*. Dostopno na <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/bdtoc.html> (25. marec 2007).

Fürst, Igor (1999) *Strategija razvojne politike v luči gospodarskega razvoja republike Koreje*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Gliha, Klemen (2004) *Model razvoja držav v tretjem svetu- azijski tigri*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Government of Bangladesh and the UN (2005): *Millennium development goals. Bangladesh progress report*. Dostopno na http://www.undg.org/documents/5580-Bangladesh_MDG_Report.pdf (24. marec 2007).

Governments and politics: *An overview of Government and politics of Thailand*. Dostopno na <http://www.thaiembdc.org/politics/govtment/govpol.htm> (22. marec 2007).

History of nations: *History of Bangladesh*. Dostopno na <http://www.historyofnations.net/asia/bangladesh.html> (25. marec 2007).

Hoogvelt, Ankie (1997): *Globalization and the postcolonial world: the new political economy of development*. Basingstoke in London: Macmillan.

Kabir, Humayun (1992): *Underdevelopment and the role of foreign aid in economic development. The case of Bangladesh*. Doktorska disertacija. Berlin: Freien University Berlin.

Korten, C. David (1990): *People- Centered development: alternative for a world in crisis*. V Kenneth E, Bauzon (ur.) *Development and democratization in the third world: Myths, hopes and realities*, 35-78. New York: Taylor& Francis Group.

Knippers Black, Jan (1999): *Development in theory and practice. Paradigms and Paradoxes*. Boulder: Westwiev Press.

Križmančič, Jernej (1995): *Gospodarski razvoj Južne Koreje*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Looney, Robert (2003): *Thaksinomics: a new Asian paradigm?* Monterey: Centre for contemporary conflicts.

IMF(2006): *Report for selected countries and subjects*. Dostopno na http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/weorept.aspx?sy=1980&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=513%2C578%2C542&s=NGDP_R%2CNGDPRCH%2CNGDP%2CNGDPD%2CNGDP_D%2CNGDPRPC%2CNGDPPC%2CNGDPDP_C%2CPPPWGT%2CPPPC%2CPPPSH&grp=0&a=&pr1.x=74&pr1.y=6 (22. marec 2007).

IMF (2005/a): *World economic outlook, globalization and external imbalance*. Washington D.C, April.

IMF (2005/b): *Bangladesh: Poverty reduction strategy paper..* Dostopno na <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2005/cr05410.pdf>. (25. marec 2007).

Korea.net: *About Korea. Economy*. Dostopno na http://www.korea.net/korea/kor_loca.asp?code=E0101 (23. marec 2007).

Millennium development goals: *Operationalization of MDG in Bangladesh*. Dostopno na http://www.mdgbangla.org/operationalization_mdg_bd/index.htm (24. marec 2007).

Mlachila, Montfort in Yongzhang Yang (2004): *The End of textile quotas. A case study of the impact on Bangladesh*. IMF. Dostopno na <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp04108.pdf> (25. marec 2007).

Nolan, Marcus (2002): *Economic reform in South Korea: an unfinished legacy*. Washington: Peter G. Peterson Institute for International Economics.

Nolan, Marcus in Howard Pack (2003): *Industrial policy in an era of globalization; lessons from Asia*. Washington: Peter G. Peterson Institute for international Economics.

OECD (2006): *Country classification*. Dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/45/48/37124663.pdf> (24. marec 2007).

Ogle E., George (1990): *South Korea: Dissent within economic miracle*. London: Zed Books Ltd.

Nations online/ a: *Least developed countries*. Dostopno na http://www.nationsonline.org/oneworld/least_developed_countries.htm (21. marec 2007).

Nations online/ b: *Countries of the third world*. Dostopno na http://www.nationsonline.org/oneworld/third_world.htm (21. marec 2007).

Robinson, David, Yangho Byeon in Ranjit Teja (1991): *Thailand: Adjusting to success. Current policy issues*. Washington DC: International Monetary Found.

Rojec, Matija in Maja Bučar (2004/a): *Odnosi Sever-Jug*, Študijsko gradivo, I. del. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Rojec, Matija in Maja Bučar (2004/b): *Odnosi Sever-Jug*, Študijsko gradivo, II. del. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Senjur, Marjan (1993): *Razvojna ekonomika. Teorije in politike gospodarske rasti in razvoja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

South Korea: *Country study*. Dostopno na <http://www.country-data.com/frd/cs/krtoc.html#kr0092> (26. marec 2007).

Stern, Nicholas (2002): *A strategy for development*. Washington D.C.: The World Bank.

Strategija Azije (Asia Strategy), Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Germany, September 2001. Dostopna na <http://www.bmz.de/en/service/infothek/fach/konzepte/asia90.pdf> (26. marec 2007).

Valenčak, Lucija (2003): *Vpliv notranjih pretresov na razvoj manj razvitih držav: primer Kambodže*. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Thaksinomics.com (2002/a): *Origins of thaksinomics*. Dostopno na http://www.thaksinomics.com/Origins_of_Thaksinomics.htm (25. marec 2007).

Thaksinomics.com (2002/b): *Elements of thaksinomics*. Dostopno na http://www.thaksinomics.com/Elements_of_Thaksinomics.htm (25. marec 2007).

The World Bank (2003): *Bangladesh development policy review. Impressive achievements but continuing challenges*. Poverty reduction and economic management sector unit. South Asia region. Dostopno na http://siteresources.worldbank.org/BANGLADESHEXTN/Resources/Bangladesh+DPR-edited+final_Nov12-2003.pdf#search='Bangladesh%20development%20policy%20review' (25. marec 2007).

The World Bank (2004/a): *Republic of Korea: Four decades of equitable growth*. Scaling up poverty reduction: a global learning process and conference, Shanghai, May.

The World Bank (2004/b): *Bangladesh development forum economic update*. Dostopno na http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/06/17/000012009_20040617125013/Rendered/PDF/291180BD.pdf (25. marec 2007).

The World Bank (2005/a): *Countries at glance. Bangladesh*. Dostopno na http://devdata.worldbank.org/AAG/bgd_aag.pdf (25. marec 2007).

The World Bank (2005/b): *Countries at glance. South Korea*. Dostopno na http://devdata.worldbank.org/AAG/kor_aag.pdf (25. marec 2007).

The World Bank (2005/c): *Countries at glance. Thailand*. Dostopno na http://devdata.worldbank.org/AAG/tha_aag.pdf (25. marec 2007).

The World Bank (2005/d): *Bangladesh PRSP forum economic update. Recent developments and future prospects*. Dostopno na: <http://siteresources.worldbank.org/INTBANGLADESH/Resources/EconomicUpdate-Forum-102705.pdf> (25. marec 2007).

The World Bank (2006/a): *East Asia Update- South Korea overview*. Dostopno na <http://siteresources.worldbank.org/INTEAPHALFYEARLYUPDATE/Resources/550192-1143237132157/korea-March06.pdf> (22. marec 2007).

The World Bank (2006/b): *Thailand economic monitor*. November 2006. Dostopno na http://siteresources.worldbank.org/INTTHAILAND/Resources/Economic-Monitor/2006nov_econ_monitor.pdf (24. marec 2007).

The World Bank (2006/c): *End of MFA Quotas: Key issues and strategic options for Bangladesh readymade garment industry*. Dostopno na http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2006/03/22/000160016_20060322094326/Rendered/PDF/355510BDS20MFA11PUBLIC1.pdf (25. marec 2007).

The World Bank/a: *Country classification*. Dostopno na <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20420458~menuPK:64133156~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html> (22. marec 2007).

The World Bank/b: *Poverty lines* Dostopno na <http://info.worldbank.org/etools/docs/library/103108/ch3.pdf> (21. marec 2007).

Todaro P., Michael (1997): *Economic development*, 6th edition. New York in London: Longman in Harlow.

Trček, Patricija (1995): *Razvojne strategije azijskih tigrov*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Virtual Bangladesh: *History*. Dostopno na <http://www.virtualbangladesh.com/history/> (25. 3. 2007).

Wikipedia/a: *History of South Korea*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_South_Korea. (24. marec 2007).

Wikipedia/b: *Thailand*. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Thailand> (23. marec 2007).

Wikipedia/c: *Thaksinomics*. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Thaksinomics> (23. marec 2007).

Wikipedia/d: *History of Bangladesh*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_bangladesh (25. marec 2007).

Wikipedia/e: *Milenijski razvojni cilji*. Dostopno na http://sl.wikipedia.org/wiki/Milenijski_razvojni_cilji (25. marec 3007).

World economic forum (2006): *Global Competitiveness Report 2006-2007*. Dostopno na http://www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/Reports/gcr_2006/top50.pdf (23. marec 2007).

UN DESA (1991): *Integrating development and population planning in Thailand*. New York: UN.

UN DESA (2005): *World economic and social survey 2004*. Dostopno na <http://www.un.org/esa/policy/wess/wess2004files/annexweb.pdf> (25. marec 2007).

UN ECOSOC (2003): *Review of the list of least developed countries*. Dostopno na http://www.un.org/esa/policy/devplan/cdp_publications/2003cdpreport_4.pdf (21. marec 2007).

UNCTAD (2005/a): *Handbook on statistics 2005*. Dostopno na http://www.unctad.org/en/docs/tdstat30_enfr.pdf (23. marec 2007).

UNCTAD (2005/b): *Trade and development report 2005*. Dostopno na http://www.unctad.org/en/docs/tdr2005_en.pdf#search='trade%20and%20development%20report%202005' (25. marec 2007).

UNCTAD (2006/a): *Least developed countries report 2006. Developing productive capacities*. Dostopno na http://www.unctad.org/en/docs/ldc2006_en.pdf (21. marec 2007).

UNCTAD (2006/b): *World investment report 2006*. Dostopno na http://www.unctad.org/en/docs/wir2006_en.pdf (27. marec 2007).

UNCTAD (2006/c): *Case study on Bangladesh*. Ad hoc expert meeting in preparation for the mid-term review of the Program of Action for the least developed countries for the decade 2001-2010. Dostopno na http://www.unctad.org/en/docs//ldcmisc20064_en.pdf (21. marec 2007).

UNDP (2005): *Human development report 2005*. Dostopno na http://hdr.undp.org/reports/global/2005/pdf/HDR05_complete.pdf (24. marec 2007).

UNDP (2006): *Human development report 2006*. Dostopno na <http://hdr.undp.org/hdr2006/report.cfm> (24. marec 2007)

United nations, General Assembly (2001): *Program of action for the least developed countries for the decade 2001–2010*. Third United Nations Conference on the Least developed countries, Brussels, Belgium. Dostopno na <http://www.unctad.org/en/docs/aconf191d13.en.pdf> (23. marec 2007).